

HD WIDENER

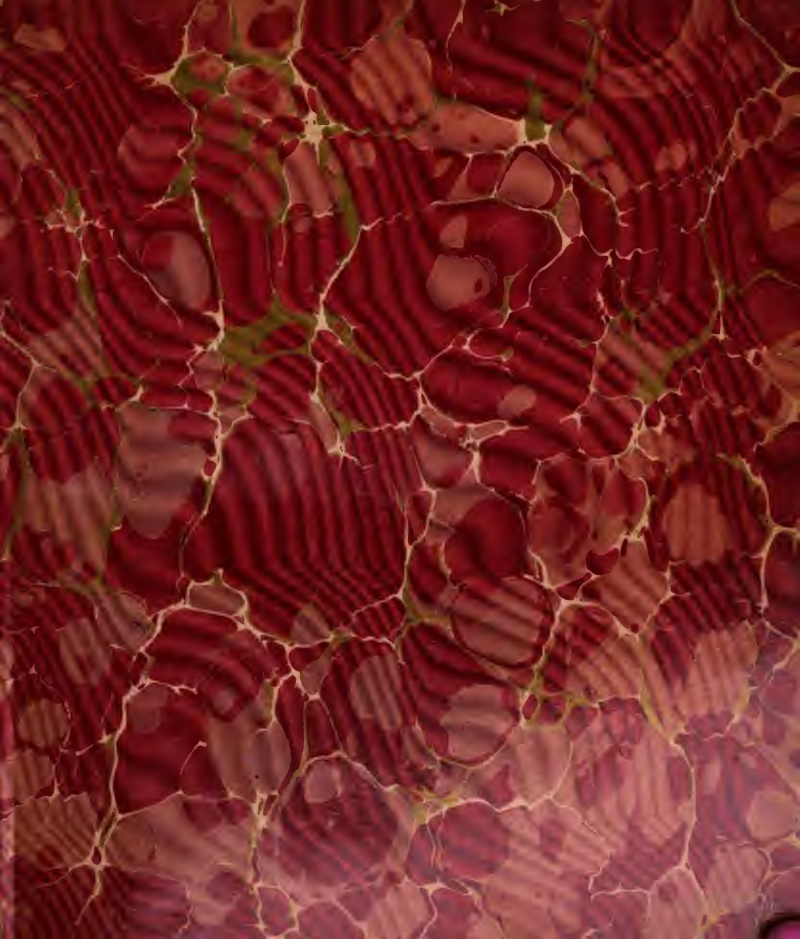

HJ 6216 V

WISH VS THE WIND SOUTH

DANIEL B. FEARING
NEWPORT R.I.

21 18 35 14 36

7-74

100

100 100 100 100 100 100 100 100 100 100

100 100 100 100 100 100 100 100 100 100

100 100 100 100 100 100 100 100 100 100

100 100 100 100 100 100 100 100 100 100

100 100 100 100 100 100 100 100 100 100

100 100 100 100 100 100 100 100 100 100

100 100 100 100 100 100 100 100 100 100

100 100 100 100 100 100 100 100 100 100

100 100 100 100 100 100 100 100 100 100

100 100 100 100 100 100 100 100 100 100

100 100 100 100 100 100 100 100 100 100

100 100 100 100 100 100 100 100 100 100

100 100 100 100 100 100 100 100 100 100

100 100 100 100 100 100 100 100 100 100

100 100 100 100 100 100 100 100 100 100

100 100 100 100 100 100 100 100 100 100

100 100 100 100 100 100 100 100 100 100

100 100 100 100 100 100 100 100 100 100

100 100 100 100 100 100 100 100 100 100

100 100 100 100 100 100 100 100 100 100

100 100 100 100 100 100 100 100 100 100

100 100 100 100 100 100 100 100 100 100

JANI DVBRAVII
EPISCOPI OLOMYCENSIS
DE PISCINIS
LIBRI V.

Accedunt ejusdem argumenti
ex veterum recentiorumque scriptorum
libris excerpta.

*Omnia HERM. CONRINGII curâ iterum edita,
& ab innumeris mendis purgata,
cum præfationibus.*

HELMESTADII

Typis & sumptibus HENNINGI MULLERI
Academix Julix Typographi.

CIOIOCLXXI.

Cum privilegiis perpetuis.

F. 6205.59.15

HARVARD COLLEGE LIBRARY
GIFT OF
DANIEL G. FEARING
30 JUNE 1918

SYMMA PRIVILEGIORVM.

CAutum est interregni tempore Privilegiis Serenissimorum Potentissimorumque S.R.I. Vicariorum, ne quis unquam libros Hermanni Conringij curâ scriptos vel editos, citra ejus hereditaque consensum, intra limites Vicariatuum imprimat, aut alibi impressos divendat: pœnâ delinquentibus dictâ amisisionis omnium ejusmodi librorum & solutionis decem marcarum auri. Prout latius definitur ipsis Privilegiorum tabulis.

ILLVSTRISSIMO COMITI
AC DOMINO

DN. FRIDERICO
COMITI IN ALEFELD ET RIXINGEN

ubravii, J. (Episc. Olomuc.) de piscinis
gii iterum ed. Helmeſt 1671, 4o, 46r. 2

EQVITI

S. R. M. DANIAE ET NORWEGIAE
SUMMAE FIDUCIAE SANCTISSIMO ET REGIMINIS
ET REGIONVM OMNIVM CONSILIARIO,
VICARIO REGENTI DVCATVVM SLESWICI
ET HOLSATIAE
GVBERNATORI ET PRAEFECTO STEINBVRGI
AVSRAE DITHMARSHAE
ET LANGELANDIAE

felicia quaque precatur

HERMAN. CONRINGIVS.

Ani Dubravii de Piscinis libros non dubitavi ego à quamplurimis mendis liberare, & additis ejusdem argumenti veterum recentiorumque hinc inde petitis laciniis monumentisque, in nomen tuum Illustrissime Comes mea cura in lucem denuo jam edere. Ea res quin sinistras quorundam vocolas sit commotura, non equidem dubito. Existimabunt scilicet nonnulli, violari tali incepto id quod mihi vel in aulis vel in Academia hac incumbit officium, reipublicæ salutis docendo agendoque inserviendi: multo magis peccari in Illustrissimam dignitatem tuam oblatione ejusmodi libellorum. Verumenimvero si quæ tales vocolæ spargantur, apud te quidem, Illustrissime Comes, nullum scio pondus inventuras: utpote cum prudentia ac doctrina valens, simulque longo rerum usu, quid conveniat reipublicæ commodo, & quid deceat tui celsioris loci proceres, optime jam pridem didicisti. Si apud alios tamen imperitiores opus mihi apologia aliqua fuerit, video illam ex longinquo petere non esse necessum. Primo enim utique ipsi illi quorum ego scripta nunc exhibeo, non in umbra aut otio, sed in clara reipublicæ vixerunt

xerunt luce, magnis functi dignitatibus, & in excel-
sis collocati locis. Janus sane Dubravius ex Illustri
procerum Bohemiæ ac Moraviæ prosapia ortus, ad
Episcopalem evectus fuit eminentiam, simulque
igitur Principem aliquem egit in regundo Bohemiæ
regno. M. Varro non patricia quidem sed plebeja,
perantiqua tamen Romana & honorata pridem
familia Terentia fuit natus. Jam scilicet anno Vr-
bis ccxci C. Terentius Tribunus plebis legem tu-
lit, ut Quinque-viri, legibus de Consulari imperio,
ad libidinem ac licentiam Consulum refrenandam,
scribendis crearentur. Ipsemet M. Varro, cum ex
S. C. maris imperium bello piratico conficiendo de-
mandatum esset Pompejo Magno, præfuit hujus
classibus, tenuitque Ægeum & Ponticum mare, ea
industria ac virtute, ut navali sive rostrata corona
donatus ab ipso Magno fuerit. Quod præmium
tanti à C. Plinio fuit æstimatum, ut duxerit ad po-
steritatem memorandum, *rostratas coronas in du-*
obus maxime ad illud avi fuisse celebres, M. Var-
rone, è piraticis bellis dante Magno Pompejo, itemq;
M. Agrippa, tribuente Casare è Siculis. Et verò
fuit illa corona Varroni non minori tum ob rem
præclare bello gestam honori, quàm post ob incom-

que fuit nobilis. Rexit vero & juventutem Ducis
Juliaci Clivia & Montium, ac quamvis ruri degens
a consiliis tamen reipublicæ Duci suo fuit, idq; in ar-
duis quibusvis imò & forensibus negotijs, simulq; il-
lustribus legationibus sæpenumero est perfunctus.
Saltim itaque tantorum virorum scripta nonnulla,
tuo, Illustrissime Comes, nomini offerens, non pec-
co in illam qua emines Comitivam dignitatem,
nec quidquam committo indecens. Fuerunt vero
magnæ in republica auctoritatis etiã alij in uni-
versum omnes, qui ex veteri ævo sive de Oecono-
micâ sive seorsim de Rustica disciplina nobis monu-
menta sua transmiserunt. Qui enim omnium illo-
rum ætate est primus Xenophon, præcipua utique
fuit nobilitate Atheniënsis, & non in patria duntaxat
urbe pacis bellique negotiis maximis fuit admo-
tus, sed foris etiam in Persia tanta virtute & pru-
dentia militari Græcum exercitum duxit, ut expe-
ditionis illius historiam etiãnum rerum illarum
intelligentes magna legant cum admiratione. Il-
lum porro Xenophontis Oeconomicum non dubi-
tavit Latine vertere M. Tullius Cicero: quem in Ro-
mana republica adhuc libera, h.e. non serviente Cæ-
saribus, Consulari functum esse dignitate & Sena-
torem

torem egisse primi ordinis, nemo ignorat. Aristoteles cujus Oeconomica itidem superant, à republica quidem abstinuit manus, gerendæ tamen fuit utique si quis alius longe peritissimus: natus familia nobilissima, & amicitia cum magnorum Regum Philippi atque Alexandri, tum Antipatri variorumque magnatum Macedonum pariter & aliorum honoratus. Sine exemplo præterea fuit in pacis pariter ac belli negotiis expediendis, is qui omnium primus Rem Rusticam eloqui Latine instituit, superstiti etiamnum quamvis perquam lacero libello, M. Cato Censorius. Quoniam denique Palladius Rutilius Taurus Æmilianus jam tum sua ætate Vir Illustris audivit, non potuit ille non fuisse vel Patricius vel Consul Romanus, vel Præfectus Prætorio, vel Magister militum aut officiorum, vel Quæstor, vel Præpositus cubiculi Cæsarij, vel Comes aut largitionum aut rerum privatarum, aut domesticorum: quippe qui soli ex more illius temporis Viri Illustres sunt cognominati. Quod si is fuerit qui Rutilius Claudius Numatianus vulgo, fide tamen unius duntaxat mendosi manuscripti libri Itinerarii, nuncupatur, quod vero non est absimile: floruerit Consulari dignitate, Præfectus fuerit Urbis Tribunus

).( ):

mili-

militum & Præfectus Prætorio: omnibus enim illis
Itinerarij auctor dignitatibus fuit Illustris. Qui car-
mine Latino Georgica princeps expolivit Virgilius
Maro, ipsemet quidem nullo in publico honore vi-
xit; debetur tamen illud opus auspicijs Mæcenatis,
qui utique atavis fuit Regibus editus, primarius jux-
ta Agrippam consiliorum Augusti Cæsaris omnium
moderator, qualem nostra ætas primum mini-
strum status diceret. Possum & alios quam mul-
tos laudare Rusticæ & Oeconomicae rei scripto-
res fama duntaxat sui nominis superstites, summæ
autem olim in republica existimationis & optime
meritos. Plinius disertè: *De cultura agrî præcipe-
re Principale fuit & apud exteros. Siquidem &
Reges fecere, Hierò Philometor Attalus Archelaus:
& duces Xenophon & Pænus etiam Mago.* Hic
est ille Mago, qui principe isthac Carthaginis domo
natus est, quæ Hannones Amilcares Aldrubales &
Annibales dedit, ac proinde etiam ipsemet inter
Pœnos suos magnis floruit honoribus. Ea vero illè
industria & prudentia artem omnem agricolandi
libris duodetriginta Punice docuit, ut capta Cartha-
gine, *memorabilia illa volumina* (ita loquitur Co-
lumella, Magonem *rusticationis parentem* appel-
lans)

lans) *ex Senatusconsulto in Latinum sermonem con-*
versa sint, post meruerint à Dionysio Vticense Græ-
ce verti viginti libris & Sextilio Prætori mitti: (quæ
perperam à nonnullis creduntur ea esse quæ Con-
stantinus Porphyrogeneta Imperator edidit) ut hu-
jus operis Epitome in sex libros à Diophane Bithy-
no in Deiotari Regis gratiam contrahi. Quod si
porro ad illos qui reipsa exercuerint universam hanc
artem, & tamen in omni rerumpublicarum genere
maximis fuerint functi dignitatibus attendamus;
utique longè plurimi ex omni ævo, cum primis pri-
sco, possunt adduci, qui sua vivendi ratione pridem
demonstraverunt, neutiquam illas curas Politico
homine aut rempublicam gerente esse indignas.
Non diffiteor equidem, Germanicas gentes olim a-
gro colendo non multum, rapto latrociniiis & bel-
lo potissimum fuisse deditas: *pigrum scil. & iners*
visum sudore acquirere quod possis sanguine parare,
cum quotiens bella non inirent ipsi somno cibo-
que hebescerent: (utinam in quam multis non idem
etiamnum esset animus!) apud Romanos autem u-
niversos, quo tempore moribus ac viris antiquis res
illorum sibi constabant, & antecellebant ipsi omni-
bus etiam hucusque ab orbe condito fortissimis at-

que prudentissimis populis, idque suarum rerum libere & non ex aliquo dominantium arbitrio fatigentes, longe diversa & prudentior fuit vivendi ratio. Quem enim illi tum *bonum virum* aut civem, illum laudabunt *bonum agricolam bonumque colonum*, amplissime ita illum laudari existimantes, ipsomet Catone Censorio teste. *Non sine causa*, ait M. Varro, *maiores nostri ex urbe in agros redigebant cives suos: quod & in pace à rusticis Romanis alebantur, & in bello ab his tuebantur*. Eiusdem verba sunt: *Viri magni nostri maiores, praeponabant rusticos Romanos urbanis. Annum ita diviserunt, ut nonis modo diebus urbanas res usurparent, reliquis septem ut rura colerent*. Sane illis temporibus ab arastris & rastris Senatores Consules & Dictatores Romani accersiti sunt: quod Cicero loquitur. Nota sunt Romanarum rerum peritis magna illa nomina, Manlii Curij Dentati, Attilij Calatini, L. Quinti Cincinnati, Marci Attilij Reguli, Serrani aliorumque. Justo longior hìc essem si, quæ de rustica illa veterum Romanorum vita Plinius etiam libri duodevicesimi tertio tantum capite disseruit, adferrem in medium. Non dissimulabo tamen, eosdem Romanos patresfamilias, (Varronis iterum verbis utar) postea

postea intra muros fere correpsisse, relictis falce & aratro, & manus movere maluisse in theatro ac circo quam in segetibus & vinetis: est autem pariter non ignotum, illos isthac nova mere urbana & deside vita dominatui factos oportunos, tandemque in sævum illud Cæsarum imperium recidisse. Instituerunt autem & aliæ fortissimæ prudentissimæque gentes olim ad priscum illum Romanum morem civitates suas, & pace belloque juxtim floruerunt. Quin imo nec hodie tales omnino desunt, quamvis sint pauciores; magno suo malo. Quod autem omni libertatem amanti reipublicæ profit, civium quamplurimos agro colendo operam impendere, quandoquidem sapientissimis quibusque legislatoribus, quodque maximum, ipsimet Hebræorum reipublicæ summo conditori Optimo Maximo Deo, nec non civilis disciplinæ potissimis est magistris probatum; indecens forte fuerit, præter Romanos populum alium in testimonium hîc adducere, illi saltem rei quam nunc ago defendendæ: neutiquam sc. infra Tuam Illustrissime Comes dignitatem, multo minus meum citra officium esse, eorum circa quæ libelli abs me editi versantur curationem. Et verò non equidem hoc volo, ipsiusmet rerumpu-

blicarum reëtricis scientiæ, aut rempublicam regen-
tium muneris proprij esse, vel agrum vel si quid est
ejus rei aliud colere, aut rem domesticam probe ex-
ercere; tantum hoc persuasum opto, ne quidem ta-
le quid reapse agere hominem dedecere reipublicæ
gerendæ vel studiosum vel doctorem, multò minus
in ejusmodi argumenti scriptis nonnihil occupari.
Est autem non illud duntaxat veritati consentane-
um, sed adhuc longe est verissimum: haud posse
omnia reipublicæ alicujus rectè administrari e-
jusmodi negotiis ignoratis, adeoque hætenus sal-
tim Te, Illustrissime Comes, qui & Regiis & propri-
is subditis plurimis imperas, omnino decere hujus
similisque argumenti libellos habere in pretio; ut
& Philosophum civilem professi eos commendare.
Qualecunque scil. fuerit reipublicæ genus, sive ad
communem populi sive ad imperantium utilitatem
primò atq; per sese compositum, hoc in universum
omnibus convenit, nihil negligere, unde aut vitæ aut
magnarum quoque rerum gerendarum aliquod
subsidium possit comparari. Ea sane propter no-
stra etiam hac tempestate prudentissimi quique re-
rumpublicarum nonnullarum rectores, in talibus
noctes diesque versantur, hoc indefesso agunt stu-
dio,

dio: ne scilicet desit suæ cuique reipublicæ civilis
felicitatis saltem *αὐτάρχεια*, imò ut superet quoque
in magnorum expediundorum nervum abundan-
tia. Quod non idem & reliqui agant, imperitiæ
aut socordiæ (si quod res est licet profari) argu-
mentum est: quantumvis cello loco positi illi cre-
dant & ab alijs credi velint sese sapientissimos. In-
ter alias autem τὰς χρημάνους aut facultatum qua-
rendarum artes maxime necessaria vitæ, etsi non
semper quætuosissima, est rustica disciplina; sive
qua terra colitur, sive qua aluntur pecora, sive de-
nique illa quæ villaticis pastionibus vacat. Ideoque
prudens est reipublicæ rectoris, bonis legibus præ-
miis item & pœnis id strenuò agere, uti illa quam uti-
lissime exerceatur: utque in id civibus in promptu
sint commodatium præcepta. Quâ in re exemplo
prævit Senatus Romanus cum conditis præclaris le-
gibus & Censoria severitate etiam huc flexa (nam
agrum male colere Censorium probrum, ait Plini-
us) tum Magonis opere rustico ex Punica in La-
tinam Linguam verti iussit. Paulo ante id verbis
Columellæ indicavimus: pretium videtur autem
operæ futurum, idem nunc & verbis Plinii referre.
*Magoni quidem, inquit ille, tantum honorem Se-
natus*

natus noster habuit Carthagine capta, ut cum regulis
Africa bibliothecas donaret, unius ejus duotriginta
volumina censeret in Latinam linguam transferen-
da, peritisque lingua Punica dandum negotium.
Coeterum ruris colendi curam non alienam esse
oportere à reipublicæ rectoribus, admiserit quis de-
nique etiam imperitior fortassis; rei autem piscina-
riæ & piscationum diversam admodum esse ratio-
nem, eoque nec illa quæ hætenus attulimus excu-
sando, hos libellos edendi Tibique Illustrissime Co-
mes offerendi, instituto meo, quidquam facere,
idem dixerit. Nec enim ullam esse necessitatem
quæ piscinarum piscationumque civilem curam
exigat, nec illum hinc, qualis ex rustica re accipitur,
quæstum posse expectari sive privatim sive publi-
cè. Verùm ita qui sentiunt næ illi graviter fallun-
tur; & mirabor equidem, nisi Tu, Illustrissime Comes,
qua polles prudentia, illos rideas. Quod sanè cau-
santur de necessitate, nihili est. Nec enim, quidnam
ἀπλὸς ad vitam hominis, sed quid ad civiliter feli-
cem vitam sit necessarium, est attendendum. Felix
autem civilis hominum societas multa exigit, non ex
verò duntaxat sed opinione & consuetudine etiam
saltem plætorumque: eorum præsertim, qui in fama
sunt

sunt melioris cultus. Jam vero vix pecuaria, quæ
citra controversiam rusticæ pars, major ad civi-
lem felicitatem necessitas est quam piscium: si sane
& horum vel suppetat vel queat parari iusta abun-
dantia. Fructum autem sive quæstum si spectemus,
ante omnia ratum esse oportet, pretia rerum ex in-
digentia quidem vim accipere, ipsam autem indi-
gentiam sæpenumero hominum falsis etiam & ini-
quis cupiditatibus æstimari. Jam verò ex agri
& pecuaria rei cultura solet quidem plerum-
que lautus accipi fructus: interdum tamen ea est
vilis terra nascentium pecudumque, uti nullum
ferme operæ sit vel impensarum præmium. Id quod
illa quæ hodie passim in Germania est ruris proven-
tuum ratio, nimium quantum attestatur. Quid?
quod jam tum M. Varronis ævo, in Romæ Urbi vi-
cinis agris, villæ nonnullæ pastionum suarum lu-
cro longe superarint fundos integros centenorum
aliquot jugerum: excandefaciente nimirum macel-
li annonæ immensæ & opulentissimæ Urbis ma-
gna luxuria. Non quidem fortassis hodie idem ex
villaticis pastionibus (ut quæ nunc haud instituun-
tur uspiam Romano vetere more, nec emptores
multos adeo invenerint) exspectari potest; quan-

):( ):( ):(

tum

tum tamen præ ipsis fundis quæstum ferre sint idoneæ, si in proximo sint populosa & divitiarum plena oppida, qualia Holsatiæ vestræ, Illustrissime Comes, Hamburgum sunt & Lybeca, minime omnium Te præterit. Ut ad pisces nostros veniamus & piscinas: ejusdem quem sæpe jam memoravi Varronis tempestate, erant quidem dulcium aquarum piscinæ *plebejæ* duntaxat & *sine fructu*, *maritimæ autem Nobilium*, quibus Neptunus ut aquam sic & pisces ministrabat, magis ad oculos pertinebant quam vesicam, & potius marsupium domini exaniebant quam replebant, ac proinde reapse, ut dicebantur, amara erant. Verum illud quidem piscinarum factum uni tum Romanæ luxuriæ acceptum fuit ferendum, non justæ æstimationi aut recto usui. Et vero saltim antiquissimi Romani solas piscinas dulces habuerunt, marinas ignoravere; fuitque illud indubie cum eorum utilitate conjunctum; etsi illi in iis duntaxat squalos ac mugiles (qui pisces sunt proprie marini) aluerint, & Varronis ævo nullus rhynton aut nebulo non duxerit, *utrum his piscibus stagnum haberet plenum an ranis, sua nihil interesset*. Quantumvis etiam illo tempore dulces piscinæ fuerint plebejæ nec magni fructus, non potuerunt tamen

men illæ tum etiam saltim plebi non fuisse commo-
do. Quod autem vili tum fuerint æstimatæ, soli
luxuriæ debetur: quandoquidem nempe soli marini
piscēs, eorumque non nisi rari, habiti tunc sint in
pretio. Nec enim vel in medicis præceptis illius æ-
vi, eorum piscium qui in solis aquis dulcibus degunt,
ulla inter cibos reperitur mentio. Fuit enim qui-
dam Romæ in laude inter duos pontes in Tiberi
amne captus lupus; sed illo etiam nomine pelāgius
quidam ἀράδρον piscis fuit appellatus, non luci-
us noster: qualis nimirum ille est, qui circa Hillige-
landiam & Albis ostium capitur, Wolf vulgo nun-
cupatus, atque ab Schonefeldio depictus. Lucius
enim noster Aufonii quoque tempore, id est sub fi-
nem quarti Christiani seculi, quamvis Mosella il-
lum genuisset,

nullos mensarum lectus ad usus.

Solam Percam fluviatilem. (est enim & marina)
etiam ipsam tamen olim illaudatam, idem Aufo-
nius hisce versibus commendavit:

*Nec te delicias mensarum Perca silebo,
Solut punicis facilis contendere nullis,
Amnigenos inter pisces dignande marinis.*

*Nam neq, gustus iners, solidog, in corpore partes
Segmentis coeunt, sed dissociantur aristis.*

Sed & saltas piscinas non equidem arbitror olim,
ad exemplum Luculli Hortensii & Hirrii, ab o-
mnibus alijs fuisse habitas. Cato utique tutor Lu-
culli, qua erat severa virtute, piscinas tantopere
Lucullo adamas tantisque cultas impensis,
pupilli in usum grandi ære sestertium millium
quadringentorum venditavit: & Hirrii villam in-
tra quam modicam quadragies piscinæ vendi-
derunt. Cassiodorus certe, cum in monachorum
suorum commoda marinæ aquæ condidit pisci-
nam, non Luculli Hortensii aut Hirrii luxuriam
sed vitæ usum est sectatus. Non etiam causæ quid-
quam est, cur de piscinis, dulcibus aut salis, ea-
rumque usu, Romanorum illorum veterum ju-
dicio nitamur: quum hodie res ipsa illorum sen-
tentias tantum non dementiæ convincat, per u-
niversum terrarum orbem. Ubivis enim non
pelagii soli pisces sed dulcium quoque alumni
aquarum in victu sunt, nonnulli & in deliciis.
His etiam plæræque stipantur piscinæ, non in
mediterraneis duntaxat locis sed maritimis. Ad-
hoc ipsi maris accolæ quamplurimi cyprinum,
aut

aut lucium, aut percam, aut troctam, aut cobi-
tidem, ex dulci petitur aqua, non dubitant cum
marinorum optimis contendere, quidam & præ-
ferre. Nec salubrium peritissimi quique ex Me-
dicorum familia æstimatores, non idem senti-
unt. Cum porrò quidam pisces in salis nati
aquis etiam dulces ferant, imo in iis gliscant; li-
cet utique, sicubi commoditas ferat loci, etiam id
generis piscibus stagna & piscinas dulcium a-
quarum instruere. Id quod à Romanis in Italia;
quam utrinque Tyrrhenum & Adriaticum ma-
re alluit, olim quoque esse factum, prius quam
lautitiæ locupletum ipsa maria in piscium rece-
ptaacula fecissent claudi, ex Columella novimus.
Namque non piscinas tantum suas mugilibus
ac scaris, sed quos natura etiam fecerat lacus con-
vectis marinis seminibus replevisse: inde Veli-
num, inde Sabatinum, inde Vulturnensem & Ci-
minum, lupos auratasque procreasse; ac si qua
sint alia piscium genera dulcis undæ tolerantia:
præclare ab illo est proditum. Non est, fateor,
etiamnum illud multo in usu, neque commo-
de in mediterraneis ubi mare est remotum potest
fieri: aliquibi tamen lacus & piscinæ aquarum

oligæ

):( ):( ):(3

dulci-

dulcium in id sunt aptissimæ. Quantumvis porro
Lucullianæ piscinæ nulli fructui sed oneri fue-
rint; nihil vetat tamen, salvas parare piscinas uti-
litate dulcissimas. Nec enim necessum est in
id alta littora aut montes perfodere, quod fa-
ctum à togato Xerxe (hoc enim fuerit cum invi-
ta luctari natura) sed claudi queunt in illos usus
modice flexuosi maris sinus, nisi prohibeat vel
aquarum profunditas, vel excurrentium laterum
nimia distantia. Jam verò quantus jam tum, in
hac nostra præsertim Germania, (hæc enim fortè
præ aliis quam multis regionibus ea parte est di-
ves) capitur quæstus ex dulcium aquarum pisci-
nis earumque propriis alumniis, quales cumpri-
mis sunt cyprini & lucij! Quin multis in locis
ex iis longe plus proventuum accipi soleat quàm
ex fundis quamvis amplissimis, citra arbitror
controverſiam esse. Quid autem expectandum,
si lacus aut stagna omnia, steriliora alioquin apta
tamen pisces alere, varij generis seminibus fœ-
cundentur? Quid si in dulces ejusmodi aquas
transferantur marina? Quid si vel ostrearum ho-
die instituuntur vivaria? ad exemplum scilicet
Sergij Oratæ, quem ex tali ingenio magna per-

cepisse vectigalia testis est Plinius. Quid si pelagii
pisces infra marium claustra recipiantur? Quam in
rem, Illustrissime Comes, Cimbrica Chersonesus ve-
stra, si qua regio alia, longè est aptissima. Hæc sanè
liquidum faciunt, ex piscinis uberrimum posse qua-
stum accipi & publice pariter & privatim. Simul
vero inde est manifestum, curam piscinarum non
tantum non dedecere reipublicæ administratorem,
sed etiam esse in ejus officio, non minus atque rerum
aliarum omnium civili vitæ commodarum. In uni-
versum autem piscationes in fluminibus, lacubus, &
mari, ubicunque ipsiusmet naturæ benignitate uti-
lium est piscium abundantia, magno solent esse
quæstui, & iis quorum in aquas istas ac littora
eminens est dominium, & piscantium vulgo, &
captorum aquatilium emptoribus. Ac postre-
mum quidem: quandoquidem opulenta talium per
longe dissitas regiones commercia crebro institu-
untur, nec cedunt pisces in victum solis vicinis aqua-
rū accolis. Quod Septentrionalis Oceani cum primis
est beneficium, in harengis, asellis & cetaceis. Quan-
ta autem simul populi multitudo alicubi unice in ser-
vit piscatoriæ rei, atq; inde sibi victum parat! Autor
libelli Batavice conscripti De Eo Quod Interest Hol-
lan-

landorum reipublicæ, vir magnæ profecto prudentiæ, non dubitavit profiteri, quadringenta & quinquaginta millia unius Hollandiæ incolarum ex solo marinæ piscationis negotio vitam suam liberaliter tolerare. Quam utilis autem isti reipublicæ est populi, præsertim ejus qui per varia maris discrimina & æris injurias compositus est ad classem bellicam, cujusmodi sunt nautæ & piscatores, ingens cōpia! Ut taceam nunc, quæ hinc ut & ex piscium commerciis accipit illa civitas vectigalia. Ipsi Ordines Hollandiæ editis tabulis ultrô profitentur, harengorum piscaturam & negotiationes unam esse columnarum suæ reipublicæ. Ad exemplum illud quem librum, Daniæ & Norvvegiæ regnorum bono, S.R. Majestati ex sacramenti fide ego obtulerim, vidisti Comes Illustrissime & calculo prudentissimo tuo approbasti. Nec enim vel hîc dissimulo, illa piscatoria ipsismet Indicanis, aut aliis etiam longinquis, quæ populum minus formant ad rem bellicam aut illum procul à patria remōvent, mercaturis me longè præferre. Quandoquidem autem usque adeo multum interest civilis societatis, piscationes & rem omnem piscatoriam, ubi commodum est, exercere; utique itidem liquet, etiam horum curatione-

rationem non tantum non infra officium esse
Politici viri , sed illam operam ipsi ratione
muneris quo fungitur omnino incumbere. Tan-
tum abest itaque, horum de re piscinaria libello-
rum in nomen tuum, Illustrissime Comes, editi-
one quidquam indecens abs me esse commis-
sum, ut potius laudem fortassis merear, si magno
studio satagentem commodorum S. Regiæ Ma-
jestatis, ad piscinarias curas molliter flexerim. Et
verò non temere ulla Europæ regio eadem est
cū Norvvegia & Cimbrica Chersoneso nonnul-
lisq; Daniæ insulis ad piscinas & piscationes oportu-
nitate. Nulla majorem hinc utilitatem pol-
liceri sibi potest. Indubiè igitur monitore Ti-
bi quidem , Illustrissime Comes, opus non fuit
ad talia curanda: sed qua industria Regiis in uni-
versum omnibus pacis bellicque rebus invigilas,
hæc etiam tuo pte instinctu agis. Accedit quod à
piscinis lautissimis, cum alibi tum in tuo noviter
parto Comitatu Rixingensi, privatim sis instru-
ctus præ quamplurimis aliis, & illa sit Nobilitatis
Slesvico - Holsaticæ laus communis, simul pri-
sco obstagii vinculo fidem contractum servare,

);( ):( ):( ):(

& in

& in splendida quamvis vitâ ut rem domesticam
reliquam ita & piscinariam, ceu gnâvos decet pa-
tresfamilias, eo quo par est studio exercere. Ea-
propter sane arbitror equidem Tibi, Comes Illu-
strissime, libellos hosce etiam gratos futuros: in-
terque eos Dubravium præcipue & Hereshachi-
um, quandoquidem de Cyprinis Luciis & Tro-
ctis præcepta illorum sunt nostris moribus magis
consentanea. Etiam reliqui tamen, præsertim
Varro Plinius ac Columella, placebunt scio: quâ
parte illa docent, quæ hætenus quidem non ita
sunt in nostræ ætatis usu, cum eximij tamen
commodi exspectatione queunt recipi. Non
tamen, quo Tu, Illustrissime Comes, quidquam
horum nunc demum docearis, mitto piscinari-
os hosce libellos: sed, ne quid diffitear, citra ani-
mi primam quidem intensionem id nunc acci-
dit. Jampridem scilicet amavi & in pretio ha-
bui Dubravium, quia saltim quæ Cyprinorum &
Luciorum attinent piscinas, nemo omni ex ævo
ea elegancia & prolixitate persecutus est: præ
raritate tamen (nec enim mihi quidem nisi
binæ editiones notæ, Vratislaviensis & Norim-
bergen-

bergenſis, exque jamdudum manibus excuſſæ) nullum in poſſeſſionem meam exemplum potuit venire. Ab amico igitur mutuò aliquod nactus, hæud abs re fore judicavi, ſi illud à me recenſitum denuò in lucem revocaretur. Adjicere autem vetera ac recentiora ejusdem argumenti alia viſum fuit: quia illa Dubraviana anguſtos intra limites concluſa illuſtratione in majorem uſum indigebant. Vt Tuo autem Illuſtriſſimo nomini omnia conſecrarem, ideo cepi conſilium: quo & libellos à contentu indocti vulgi liberarem, & ſimul mihi metipſi compararem aliquid exiſtimationis. Quis enim poſthac ſpreverit, quòd Tu Illuſtriſſime Comes ſerena acceperis fronte? Quis etiam non vel ideo quantiſvis me cenſebit pretij, ſi aut benevolentia vel etiam honore dignum me exiſtimaveris? Et vero ad illud adſcendiſti faſtigium, & illis fulgès muneribus, fide in Regem ac patriam virtute item ac prudentia partis, uti ad tuum judicium quotquot Te novere componant ſuum. Ad hoc primo Tibi contigit ſingulari felicitate, recuperare aliquot ſeculis ab Illuſtri familia Alefeldia neglectum

etiam Comitivam dignitatem. Quod nimirum
hujus terræ certa tradunt monumenta, circa
Christi nostri annum post millesimum sexagesi-
mum sextum, à Theodorico Winzenbùrgensi
Comite ex Suevia huc deductus est Hunoldus
de Svabach dictus, ipse auratus eques, sed Co-
mitiva domo de Balthausen natus: quæ dignitas
ad fratrem natu majorem Svigerum, ex more
illius temporis, devenit. Hic ille est Hunoldus,
qui cum in castro Alfeld, quod hodie oppidi, for-
ma conspicuum est, feudali beneficio sedem
simulque in vicino agro ampla latifundia fuisset
nactus, nomen Suabachi cum Alefeldia princeps
commutavit; cujusque posterì, quod male ipsis
cum Hildesheimensibus Episcopis, Winzenbur-
gensis Comitatus novis possessoribus, conveni-
ret, relicto ipso Alfeldio, circa annū centesimum
quingagesimum secundum post millesimum,
Friderico I Imperante, septentrionaliòres terras
incolere cæperunt, in aliquot Illustres stirpes post
divisi. Etsi autē Alefeldiorum nemo non hactenus
exinuo fuerit loco & lauta in re, Tu tamen cum
aliis multis partibus emines, tū recuperata an-
tiqua

tiqua illa Comitiva dignitate: quam ut eo resti-
us tuereris, non dubitasti Rixingensem quoque
Comitatum Tuo Tibi ære comparare. Quæ pro-
fecto rara est felicitas, nisi esset infra illa quæ Re-
gi ac patriæ præstitisti merita. Licebit fortassis
alias & illa & dotes Tuas præcipuas ad posteri-
tatem laudare: hac tamen vice nihil possum ali-
ud quam rogare, uti & hos quos adfero libel-
los & me ipsum gratiâ illa Tua, qua me hæte-
nus affecisti, porro prosequaris. Desino autem
in voto, quo hanc epistolam fui exorsus;
nempe fausta ac felicia quæque omni studio Ti-
bi, Illustrissime Comes, comprecor.

E Tuylstediano
28 April. A. 1671.

INDI-

INDICVLVS EORVM, QVÆ HOC
LIBRO CONTINENTVR.

Iani Dubravii de Piscinis libri v.

Marci Terentii Varronis de Re Rustica libri Tertii ca-
put XVIII.

Lucii Iun. Moderati Columellæ de Re Rustica libri Octa-
vi caput XVI & XVII.

C. Plinii Secundi Naturalis Historia Libri Noni caput
LIV LV & LVI. Cum Francisci Massarii Ve-
neti in eadem capita Commentario.

Constantini Porphyrogenetæ Imperatoris Operis Geoponti-
ci liber XX Iano Cornario interprete.

Petri Crescenciensis De Agricultura libri noni caput
XXXI. Libri Decimi caput XXXVII XXXIIX &
XXXIX.

Conradi Heresbachii Libri quarti de Re Rustica Pars
quæ agit de Piscinis & Piscium vivariis. Eius-
dem Thereutices Pars de Piscatione.

ANNUAL REPORT

DECEMBER

ANTHONY J. JONES

IANI DVBRAVII
EPISCOPI
Olomucensis
DE PISCINIS
LIBRI V.
AD ILLVSTR. V.
ANTONIVM FVGGERVM
Baronem Kircheimij &c.

IANI DAVIAII

EPISCOPI

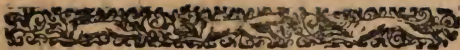
DE PISOLIS

LIBRI I.

ANTONII M. FUGGERII

Episcopi Pisolinensis

IOANNES DVBRAVIVS

Dei Gratia Episcopus Olomucensis, Francisco
Thurzoni, eadem gratiâ Episcopo Nitri-
ensi in Vngariâ,
S.

Libellum hunc de Piscinis, quem instinctu
hortatuque memorandi Stanislai Thur-
zonis, tui quidem patru mei autem pa-
tris magis quàm patroni, ab hinc annos
benè multos, privatus adhuc, ad Anto-
nium Fuggerum familiæ vestræ affinitate annexum
scripseram, atque ejusdem Pontificis mei sententia
ita absolveram, ut author mihi non semel fuerit illius
quàm primùm edendi. Sed dum ego, meo more, ne-
cto moras, meq; juxta vetus verbum, sustineo, ut len-
tè festinem: secedit interea ex hac vita in meliorem
locum, Deo hominibusque probatissimus Pontifex,
mihique unà cum discessu suo omnem abripit publi-
candi libelli cupiditatem. Desinimus enim cupere, a-
missis iis quibus ex animo benè cupiebamus. Iacebat
igitur præsens libellus, eodem funere, quo Pontifex
meus; sepultus. Præsertim cùm in demortui locum
mihi contigerit successio, ut aliam vitam ita aliam diæ-
tam postulans, atque id inprimis vetans ne à sacris,
quibus initiatus essem, delaberer ad prophana studia.

EPISTOLA.

(Vox enim Domini est: *Nemo qui manu sua admotâ aratro respexit à tergo aptus est regno Dei.*) Si non opportuni importuniqué flagitatores me supprimendo libello indormientem, vide oro mi Franciscè quo exemplo quave ratione, ad edendum excitassent. Exemplum mihi Petri & Thomæ cum filiis Zebedæi obtrudebant: quos omnes ad semel omissum piscatum, nihil ad apostolicam functionem pertinentem, reverbos esse dicebant. Mox rationem super hac re à divo Gregorio redditam adjecerunt, verba ipsius ista recitantes: *Negotium quod ante conversionem sine peccato extitit, hoc etiam post conversionem repetere culpa non est.* Quo ego audito ultrâ pugnare contra destiti. Eo proclivius, quòd hanc victoriam ad defuncti memoriam renovandam spectare videbam. Quam memoriam quando non minus tu. atque ego sanctè colas, monumentum ejus præsentem hunc libellum accipe; qui te, præter ea quæ dixi, dulcis quoque contubernii, quod cum eodem Pontifice nostro æternâ laude dignissimo complures annos transegimus, submoneat; simulque ambos nos invitet ad rei familiaris curam, sine qua hospitales, ut decet, adversus hospites esse non possumus. Vive & Vale. Datum in arce nostrâ Cremisienti, Anno cto 15 XLVI.

IANI DVBRAVII
AD ANTONIVM FUGGERVM
de Piscinis Præfatiuncula.

CVM superioribus diebus, Antoni vir
Iulustris, tuis literis, alteris ad Prin-
cipem & Mæcanatem meum Stanis-
laum illum Thurzonem, alteris ad
me scriptis, invitatus amicè & hospitaliter essem,
ut me in Pannoniam ad arcem tuam, quam tibi &
re tuo ibidem parasti, conferrem, situm illius &
statum conspècturus; atque ita ego, ut desiderabas,
cùm mea sponte, tùm Principe submonente, fecis-
sem, multa statim mihi in ipso arcis aditu ultrò oc-
currebant, ac mox complura alia per quatrivni o-
cium à Præfecto arcis sunt indicata, adeò sævitiâ
eorum atque avaritiâ qui eandem arcem antè pos-
sederunt vexata & afflicta, ut recreari singula
instaurarique posse, nisi curâ magnâ majoreque
aræ impendio, non viderentur. Sed ubi ad extre-
mum cognovi, neque pecuniam in sumptum, neque

diligentiam atque industriam Praefecto ad instaurandum quae prostrata ibi aut neglecta jacent deesse, nihil erat quod amplius dubitarem, quin ita ut oporteret illic accurarentur omnia. Non ideo tamen sum veritus, ne fierem intempestivus, si me praterea in aliquam curarum partem immiscerem. Ejus praesertim arcis, quam sciebam esse ab initio conditam & possessam à Constantiâ Bohemia Regina, quae Otagaro Regi, cujus complura in Pontifices Olomucenses extant beneficia, nupserrat. Delegique eam curam potissimum quae ad piscinas pertinet, quoniam illas curatione maxime indigere videbam.

De piscinis autem priscis authoribus, tametsi res non est omissa, primoribus tamen vix labris est delibata: quia ad palatum non faciebant, tum dulces quod sine fructu essent, tum salsa quod propter sumptum amara. Quemadmodum M. Varro faceret, ut interdum facere solet, commemoravit. At contra se habent nostrates piscinae, ut quibus non est tam fructuosum in latifundiis aliud, quod posset facere opes aquabiles: idque facile licebit ei extimare qui piscinas inter alia coluerit.

Quare

PRAEFATIO.

Quare non solum importunum videri non debet, sed valde etiam opportunum, ut tandem portio fundi opulentissima ex latebris, in quibus hactenus sine honore literarum delituit, in apertum proferatur, tuoque primum, mi Antoni, conspectui exhibeatur, qui primus mihi author fueris illustrandi piscinas. Etenim antea quam tu me ei deliberationi, quae de re familiari, ad arcem tuam amplificandam, facta erat, interesse voluisti, ne per insomnium quidem mihi in mentem venerat, ut ego rem piscinariam memoria per literas mandandam susciperem. Sed posteaquam à deliberatione ita negocium, idque tuo jussu, agi cognoscebam, ut omnes rationes consilij nostri ad te perscriberentur; in eaque re, quanquam notam satis haberem prudentiam atque diligentiam tuam, nihilo tamen minus admirabar, in tanta domi forisque cura, tamque varia & multiplici rerum administratione, tantum tibi superesse studium pernoscenti ea quorum procurationem aliis delegasti. Atque ibi simul cum hac admiratione cupido incessit, accuratius deliberata pertractandi, ut studio istius tuo de meliore nota à me
satis

satisficeret. Nec defuit domi ad hanc rem celeberrimè conficiendam hortator Princeps & Pontifex meus, tui amantissimus, ut cui tecum & cum tuis necessitudo intercedat. Hortator autem? immò verò, quæ ejus est comitas, etiam adjutor. Quàm multa ille pro usu & experientia, quàm memoriter, quàm copiosè de piscinis disseruit, ut tanto mihi uberiores materiam scribendi suppeditaret! Sed quid opus est Proæmio longiore? Jam ipse suimet tibicen erit libellus: utinamque ejusmodi inflet tibias, cujusmodi libenter audiunt aures tuæ à Musis non alienæ.

Jani Dubravii
DE PISCINIS

LIBER PRIMVS.

C A P. I.

De Piscinis earumq̃ generibus.

ATque ut inde narrandi initium sumamus, unde libelli vocabulum proficiscitur, nempè à Piscinis: sanè non alias hic piscinas vocamus, quàm eas, quas sic definire videtur M. Varro cum ait: *Piscinas dico eas, quæ in aquâ dulci aut salâ inclûsæ habent pisces.* Nihil itaque negotij nobis erit cum quovis alio genere piscinarum. Sive eo, in quo homines lavant natantque, de quo Cicero: *Laziorẽ, inquit, piscinam voluissẽ, ubi jactata brachia non offenderentur.* Sive cum illis alijs, in quibus jumenta & pecudes adaquari, anseres & anates urinari, lupinum & canabim macerari spectamus. Sed earum solum piscinarum rationem in præsens habebimus, quæ vivos pisces cõercent & nutriunt, atque inde à Græcis *ἰχθυόσφαινα* appellantur. Quarum duo genera idem M. Varro numerat, dulcium & salinarum. Dulces eas esse dicit, *quæ in dulci aqua clausos pisces continent, quales plerumque ac mugiles, usque* eò à veteribus fastiditos, ut in contemptum eorum adscribere hic ipse Varro ista audeat: *Quis nunc nebulo ac rhynson non dicat, suâ nihil interesse, utrum his piscibus stagnum habeat plenum an riuus?* Quin & ipsas denique piscinas dulces omnes adeo parvi facit, tanquam fructu & dignatione carentes, ut il-

las à melioribus ordinibus ad plebem inconditam releget. Salsas porro nominat eas, quæ in aqua marina pelagios piscium greges habent: in hac quondam existimatione tantoque in honore habitas, ut earum studiosi, tum Oratæ, tum Muranæ, ab inclusis ejus generis adamatisque piscibus, non aliter atque Numantini & Isaurici à devictis gentibus, magno cum ambitu cognominarentur. Nondum videlicet illorum, ita ut nostris sæculis, nota explorataque fuit dulcium piscinarum tam nobilitas quam utilitas. At primum de nobilitate illarum disseramus.

C A P. II.

De Nobilitate Piscinarum, quas in regionibus nostris excolimus.

POTestne majus aliud certiusque nobilitatis piscinarum dari specimen, quam id sanè est, quod non solum ipsos possessores amplis censibus & redditibus nobiliores faciat, sed mensores etiam curatoresque ipsarum ex servitute aut ignobilitate in libertatem atque ingenuitatem afferat? Quàm multos licet apud nos videre, nuper vernas aut agasones, hodiè unâ vertigine, ut est apud Persum, factos Marcos Damas &c. Nullam aliam magis ob causam, quam quòd in piscinarum negocijs procurandis dimetiendisque insignem operam navarunt. Imo domini ipsi mediarum facultatum, procuratorem piscinarum, tanquam rem splendidam, ultro arripiunt; gaudentque laudari ab auditoribus, quoties narrant se rem suam præclare ad piscinas gessisse. Juvat & ditiores honoratiorisque operi piscinario intervenisse. Incidi adeò non ita pridem in Silesiâ in quendam ejusdem regionis Principem, more piscatorum cruribus ocreatum, cum casu iter per aggerem piscinæ facerem: audivique habitum hunc piscatoris simulque piscatum talibus propemodum verbis excusantem.

Si

Si Principi venatio lepusculi non est inhonesta, nescio quam obrem piscatio Cyprinorum & Luciorum videri debeat pudenda pœnitendaque. Quid, quòd nec Matthiam Pannoniæ Regem puduit ad diverticula piscinarum sæpius divertisse? & cum omnes ferè ante se Reges, qui in Pannoniâ regnarunt, gloriâ rerum gestarum vicillet, eundem in hac quoque piscinariâ magnificentiâ rationem reperisse, quâ vel gloriosissimos in Bohemiâ vinceret piscinarios. Ea ratio fuit, ut Marionones, porculo marino similes, in piscinam, quam sibi ad arcem Tattam extruxerat, ex Danubio deduci juberet; gnarus, in Bohemiâ genus hoc piscium non inveniri, nec Bohemos ad eam gloriam aspirare posse, ut vivum Marionem in piscinis suis ostendere possent. At ipse Beatrici Reginæ, Legatoque Romani Pontificis, qui cognatus Reginæ erat, atque multis ex Bohemiæ proceribus, paulò minus sexaginta spectandos in piscina, quam dixi, proposuit. Admirationi inter cætera fuit, quod captivitatis impatientissimi, carcerem tamen incolumes aliquandiu pertulerint.

Ceterum facta mentione piscis Marionis, alienum non fuerit indicare Plinij locum, unde ejusmodi vocabulum desumpsimus, ut unâ simul opera, eundem locum fœde mutilatum in integrum restituamus. Apud Plinium igitur *lib. IX. cap. XV.* ubi de piscibus annicis præcipua magnitudine insignibus, nempe de Siluro Nilotico, Esoce Rhenano; Atrilo Paduano, agit, sic in omnibus ferè, qui editi extant, codicibus legitur: *Et in Danubio mari extrahitur porculo marino simillimus, & in Borystene memoratur præcipua magnitudo, nullis ossibus spinisve interstitis, carne prædulci.* Hactenus Plinius. Quis ista, tam malè videlicet sibi coherrentia tamq; absurda, paulò acrioribus intentioribusque oculis legens, non videat injuriam insignem factam esse auctori? quasi ille ita scribens (*& in Danubio mari extrahitur*) ipsum mare cum Danubio, res utique palàm disjun-

etiam conjungere voluerit. Ac mox subjiciens (*porculo simili-*
mus) porculum cum pisce, cujus nomen ignoraret, compa-
 raverit: denique adjiciens (*& in Borysthene memoratur præcipua*
magnitudo) incertum relinquit, cujusnam piscis ista magnitu-
 do inter alios à se nominatos præcipua esset. Sed apagesis
 hanc tantam negligentiam à viro omnium diligentissimo &
 doctissimo. Nos potius negligentissimi: qui traditum nobis
 ab illo vocabulum incorruptum corrumpere, quàm retinere
 illud incolume, maluimus. Quod mihi tamen in præsentia-
 rum, posteaquam res se ita obtulit, restituendum, atque in
 suum locum, quem vox *mari* trunca & mutila hic intempe-
 stive occupavit, reponendum videtur. Sic igitur sincera ve-
 raque apud Plinium lectio sese habet. *Et in Danubio Mario*
extrahitur porculo marino similimus, & in Borysthene me-
moratur præcipua magnitudo, (nimirum ejusdem Marionis)
quandoquidem magnitudo illius & pinguitudo, similiter ut
in Pado Atili, ad mille aliquando libras ingravescit. Atque
 in hunc usque diem in Danubio duntaxat & in Borysthene
 annibus capitur talis qualem describit Plinius, nullis ossibus
 spinisque interstitis carneque prædulci.

C A P. III.

De Utilitate Piscinarum.

UTILITATIS piscinarum tamen multa ubique locorum
 exempla occurrunt; (nemo enim apud nos sine magna u-
 tilitate illas colit,) omnium tamen maxime memorabile exem-
 plum videtur Jani à Berensteino, Bohemiæ atque Moraviæ
 Procerum ditissimi. Hunc igitur ego certum habeo, ex re-
 ditibus tantummodò piscinarum, quas in Bohemia & Mora-
 via atque Slesia possidet, anno superiore amplius duodecies
 sestercium accepisse. Hoc est, pecuniæ summam majorem,
 quàm erat, qua Senatores & Patricij Romani, vel ab ipso Au-
 gusto

gusto Cæsare, qui censum auxerat, censi fuerunt. Conser nunc cum Jani piscibus L. Luculli pisces, quos M. Cato, dum tutorem pupilli ejusdem Luculli agit, (nam ipse Lucullus non in precium sed in delicias pisces nutriebat,) quadringentis sestercijs, id est censu equestri, vendens, adeò luculenter existimatus est rem gessisse, ut illam summam M. Varro, post Columella, deinde Plinius, inter exempla referendam censerent: cum apud nos longè majorem in singulos ferè annos idem Janus in arcam reponat. Unde satis superque potest liquere, quàm utiliter piscinæ in nostris regionibus excolantur.

Adjiciemus præterea tamen & Wilhelmi à Bernsteino, ejusdem Jani Parentis, sententiam super piscinis. Rogatus erat, ut diceret quodnam prædium judicaret esse maximè fructuosum? Id quod piscinis scateret, respondit. Ac forte tunc coràm duo ex Equestri ordine aderant, quorum alter prædium piscinis vacuum quadringentis sestercijs, alter suum cum piscinis dimidio minus emerat, atque uterque compari ære alieno prægravabatur. Ibi Wilhelmus: *auderem, inquit, pacisci cum quoque vestrum, (circumstabant autem complures) deposito etiam in pignus non vili pignore, quod certe minime facerem si penitus mihi notas exploratasque non haberem piscinas, fore, ut hic ex piscibus venalibus, quàm isle ex sæno hordeo & oleribus, multò celerius omnes as alienum cum sænore diluat. Adeò piscium quàm aliarum rerum vestigial majus habetur. Nunc adite (inquit) quòd piscinæ neque opera multa neque impensa coluntur, quemadmodum cetera in fundo, quòdque minime omnium tempestivitas calamitose reperiuntur. Denique mihi, ad eas, quas me habere videri opes, aditum inprimis piscinæ fecerunt, bodieque tributum quàm aberrimum mihi pendunt. Cum non modò verba tanti viri, sed res quoque ipsa, & divitiæ ex piscinis comparatæ, fidem orationi facerent: assenserunt omnes, utilitatemque piscinarum ceteris ex fundo commodis prætulerunt.*

Sed post explicatam piscinarum tum nobilitatem, tum utilitatem, congruens est, ut originem insuper earum demonstremus.

C A P. IV.

De Vetustate & origine Piscinarum.

CLASSIUS Hemina vetustissimus annalium author, pisces marinos in mari captos in usu fuisse protinus à condita Roma, prodidit; nulla piscinarum mentione facta, cum nullas adhuc Romani frugaliotes noverant. Longo dein temporis intervallo Sergius Orata, quem Cicero magistrum asotorum vocat, post multa secula, nē gulam Nepruni arbitrio, ut Val. Maximus scribit, *haberet subjctam*, primus peculiaria sibi maria excogitavit, æstuarijs intercipiendo fluctus, pisciumque diversos greges separatis molibus intercludendo, ut nulla tam sava tempestas incideret, qua non onerata mensæ varietate pisciculorum abundarent. Idem primus ostreis Lucrinis optimum saporem adjudicavit. Primus item vivaria ostreorum in Bajana regione invenit, ætate L. Crassi oratoris, ante bellum Marficum. Qua quidem ætate prior Licinius Muræna reliquorum piscium vivaria reperit; ut legere est apud Plinium. Horum deinde exemplum secuta Nobilitas, maxima pecunia ædificatas habebat piscinas. Hortensius suas ad Bauculos, Lucullus ad Neapolim, ubi monte etiam exciso, majori impendio quàm villam ædificaverat, euripum & maria refrigerandis piscinis admisit. Unde à Pompejo Magno Xerxes togatus est consalutatus. Ipse porro Cicero omnes eos, qui nimmium piscinis dediti erant, uno vocabulo Piscinarios cognominat, ita ad Atticum suum scribens: *Tum autem beatos homines, hos piscinarios dico, amicos tuos, non obscure nobis invidere.* Et alibi: *Nostri autem principes digito se cælum putant attingere, si Nulli barbari in piscinis sint, qui ad manum accedant.* Cujusmodi

modi pisces Hortensius habebat. De quo Varro: *Celerius, inquit, voluntate Hortensij ex equili educeres rbedarios ut sibi haberes mulos, quàm è piscina barbatum Mullum.* Idem Hortensius Muranam ad eò dilexit, ut exanimatam desesse credatur. Dicerem, ob tam intempestivam animi molliciem, dignum planè esse censura; nisi ante eum L. Crassus Cenfor, muranam item mortuam, non secus ac unicam filiolum, atratus luxerit. Ut faciliè appareat, hos pisces cum ipsis piscinis ad oculos magis quàm ad vesicam pertinuisse, & potius marsupium domini exinanisse quàm repleisse. *Primum quòd adificabantur magno, secundo quòd implebantur magno, tertio quòd alebantur magno:* quemadmodum bellissimè scriptum reliquit Varro.

Ceterum quòd ad nostrates attinet, ut non est promptum affirmare, à quò primùm institutæ & quo tempore esse cœperint, ità satis constat, antiquissimum illarum usum in Bohemia & Moravia fuisse; atque inde velut è fontibus, disciplinam illarum ad vicinos Slesitas, Polonos, Ungaros manasse. In nostratibus autem piscinis palmam Cyprinus & Lucius pisces obtinent.

CAP. V.

De Cyprino.

Hæsitavi aliquandiu, fateor, num eum piscem, quem vulgus Carponem vocat, Cyprini vocabulo appellarem. Hæsitandi causa mihi fuit, quòd Cyprinum Plinius piscem vult esse marinum. Sed nec Oppianus de illo secus atque de marino, suo carmine cecinit; addiditque, quinque eum sætum uno anno edere: Plinius verò sexies. Cum de Carpone opinio sit, semel eum in singulos annos aut ad summum bis parere, stagna præterea & amnes passim frequentare. Sed hanc meam hæsitacionem, huncque scrupulum animo meo inje-
ctum, libri tandem Aristotelis de *Natura Animalium* inscripti,
mihi

mihi exemerunt; in quibus Aristoteles, ipsum quoque Cyprinum aliquoties non inter marinos solum pisces, sed etiam inter fluviatiles & lacustres numerat; & præterea ad eam prorsus imaginem, ad quam factus est Carpo, eundem Cyprinum depingit, cum quaternis in capite utrinque branchijs, cum palato carnoso, cum linguâ quoque carnea & adhæsa, cum ventre pleno ovis milij magnitudine; dein ad eum etiam modum, ad quem Carpo solet, Cyprinum juxta littora stabulari, & cum parturiat vada petere, canisque exortu syderari, ostendit. Quæ pariter omnia Carpo sustinet: quia non solum par, sed unus atque idem cum Cyprino, solo quidem vocabulo non autem natura discretus. Et quoniam vox Carponis barbara habetur, merito ob eam rem videtur esse explodenda, & in locum ejus Cyprini substituenda, quæ tùm à Græcis tùm à Latinis promiscuè usurpatur. Nec est, quòd partus quenquam moveat, si eo sæpius in mari quàm in piscinis resolvatur. Nam cur id usu illi veniat, suo post tempestivius dicam loco,

Nunc magis juvat mores Cyprini & dotes contemplari, quod ita à natura factus & moratus sit, ut sine ullo maleficio versetur inter pisces cæteros, nullique prorsus aquatiliū noceat. Nec enim os illi rescissum, aut dentibus armatum, sed compressum & blandum, atque in annuli modum quoties hiat rotundum coloratumque inest. Insunt & dentes in ore gemini duntaxat idemque obtusi. Sed & spinæ dorsii hebetes, & pinna supina parte molles, ac toto corpore lorica ex continuato squamarum contextu levis: talis & cauda, quam bisulcam gestat, eademque velut remigio piscinas placidè pervehitur: idemque in piscinis suo succo vivit, absque domini sumptu: quin ipsi insuper domino hanc dotem affert, quòd de suo saginatus illum delicatè pascit, dulci & suavi corporis sui pastu, sive ille eum sibi assum salsumve sive patinarium condiverit.

CAP.

CAP. VI.

De Lucio.

LUCII quoque piscis nomen antiquitus non videtur admodum fuisse celebre. Vix enim Ausonio antiquiorem dabis auctorem alium, qui ita illum nominaverit. Sed & Ausonius casu quodam ridiculè potius, quàm aliquâ ratione, à Lucij cuiusdâ prænominis deductum esse, in suo Mosellâ hisce versibus canit.

*Hinc etiam Latio risus prænominis cultor
Stagnorum, querulis vis infestissima ranis,
Lucius, obscuras ulvâ cœnog, lacunas
Obsidet. Hic nullos mensarum lectus ad usus,
Fervet fumosisolido nidore culinâ.*

Sic olim forsitan: at nunc Lucius in focus sanè illustribus fervescit, legiturque in usus mensarum quantumvis nobilium. Non tamen is, qui ranis sit pastus, aut cœnosis lacunis merisus, sed qui in piscina fluminibus pervia, ideoque gravi odore vacua, sætu Cyprinorum alitur saginaturque. Nam, uti apud Martialem est,

*Non omnis laudem preciumque Aurata meretur,
Sed cui solus eris concha Lucrina cibus.*

Sic laudatissimus habetur sapidissimusque Lucius, cui Cyprii soboles esca in piscinis fuerit: celerrime enim ex illa simulque tenerrime pergliscit. Nec dubium, quin si ita pastum Ausonius degustasset, moderaturus sibi fuerit à tam intemperanti convitio.

Naturâ autem & ingenio Lucius pariter ferme moratus est ut lupo quadrupes. Nam similiter violentus & rapax & maleficus habetur, atque ad eò immanis, ut eluriens, non rarò in suum quoque defæviat genus; nec, nisi etiam in extrema fame, terreno pabulo vescitur. Hinc Luptum plerique libentius,

tius, quàm Lucium cognominant: quando inter pisces quoque lupos non unum sed diversa genera luporum reperiantur, vel Columellâ teste: qui lupos pisces, qui sine maculâ sunt magis quàm varios includi piscinis suadet.

At rogaverit forsân aliquis, quid causâ sit, cur Lucium, quem prædonem atque sobolis Cyprinorum pestem esse sciamus, nihilominus in piscinam illum inducimus? Nimirum; ut eandem piscinam fatu piscium supervacaneo inutiliter exuberantem illo immisso levemus; quò cæteri, qui incremento & saginâ destinati sunt, Cyprini, dum liberalius per infrequentiam pascuntur, celerius etiam nobis grandescant & crassescant, atque ita deinde cum ipsis pariter ex saginâ obesioribus Lucijs vendantur carius. Quòd si piscina examinibus piscium nuper editis libera fuerit, nec opus nec utile est ut oves (quod dicitur) lupo committas.

Non mihi tempero, quin spectaculum, quod ad vivaria arci Cremisriensi subjecta, dum Stanislaum Thurzonem Pontificem meum affector, à me oculis tunc spectatum, nunc verbis quoque hoc loco spectandum repræsentem. Delitescibat in latebris ripæ vivarij discors Lucio Rana; cùm, fortè Lucius ocioso similis levi caudæ motu summas vivarij aquas ultro citroque sulcaret, quoad tandem ad locum, quem insidijs faciundis Rana capit, propiùs appelleret. Non omisit bene gerendæ rei occasionem Rana, sed simulatque facultatem affiliendi hostis sibi oblatam vidit, ità ut erat sinibus buccarum inflatis, oculisque præ irâ flagrantibus, repente in caput illius insilit, lateque divaricatis pedibus, frontem circumplexa (vide solertiam animalculi!) in ipsos præcipuè oculos Lucij invadit, mollissimasque & charissimas lancinat partes. At ille dolore exagitatus, modò citato per undas cursu ferri fluctusque circum se concitare, modò vertigine rotari, modò fruticum & harundinum, quæ in vivario subnatæ emicabant, attritum

tritum querere, si quo pacto malè conciliatur, nullarumque præ se virium, infellorem, fronte excuteret. Ceterùm omnes ejus conatus incassum cadebant; tam mordicus eandem frontem Rana obtinebat, tamque pertinaciter poenas ab avidissimo corporis sui vexatore exigebat; donec torpescens ex multa luctu viribus, ipse Lucius victus succubuit, seque Ranamque unà in ima gurgitis demersit. Adhuc nobis omnibus, qui aderamus, eodem loci subsistentibus, luctatoresque, qui jucundum nobis spectaculum de se exhibuerant, oculis requirentibus, eccè tibi, Rana subito in altum exiliu, moreque victorum ovans, coaxans, vitulansque, rursus se in palatia sua recepit. Imperat extemplò Pontifex acciri piscatores, qui Lucio rebus invento, in lucemque prolato, cognoscendi potestatem facerent, quidnam cum illo demerso actum esset. Atque miser ille utroque lumine orbus extrahitur, non sine omnium nostrum admiratione. At piscatores vetant casum mirari, se enim crebrò talibus certaminibus intervenire, sæpenumeroque à Ranis Lucios exsecutos, atque eosdem emaciatos, piscari, quoniam amissis oculis venari sibi pisces nequeunt, sed sterili tantum arenâ ventres saburrant.

CAP. VII.

De nominibus aliorum piscium, qui in piscinas ulrò illabuntur.

NON est sine ratione factum, quòd de Cyprino & Lucio separatim commemoraverimus. Uterque enim eorum, magisque adhuc Cyprinus, ex illo numero piscium habetur, cujus imprimis gratia piscinas ædificamus. Partim igitur honoris a nobis causa, quando ambo tanquam legitimi coloni in coloniis piscinarias deducuntur: partim etiam ut futuri piscinarii, naturam & mores utriusque piscis cognoscentes, si-

mul notum haberent, quonam modo utrumque pro moribus suis tractarent, de utroque seorsim egimus.

Nunc in universum restat dicendum de advenis & peregrinis piscibus, qui nullo deductore, sed sua sponte, cum ipsis fluminibus in piscinas illabuntur, illapsique sicut numerum piscium in piscinis ita piscinarium quoque inde tributum adaugent. Horum de grege sunt, ut Ausonij versiculos ex Mossellâ vel truncatim persequar:

— *virides vulgisolatia Tinca:*

Mox etiam Alburni prada puerilibus hamis:

Siridensesque focus obsonia plebis Alause:

Et Perca mensurarum delicia; —

Propexique jubas imitatus Gobio Barbi.

Quin ipse adeò Barbus cum Labro pisce (quem Plinius à cauda placere scribit) interdumque & Anguilla cum fluvijs piscinas subit. Cum rivulis autem Haleculæ rivales, Mænulæque & Cammari, ac cæteri ejusmodi minoris incrementi pisciculi: Nam piscis, quem Bohemi Pitrussam vocant, in piscinis frequens, non alius esse quàm Cyprinus creditur, sed degener, & velut abortivus; quanquam in cibo haud ingratus, præsertim, si in craticula torreatur. Nec Charax forma staturaque multum à fætu Cyprini abfimilis, nisi quòd paulò latiore corpore distendatur, & dorsum habeat asperioribus spinis vallatum, (undè ei nomen) quòdque juxta caudam squamis inauratis magis impallescat. Sed & marinus Charax tergo caudaque auri similitudinem gerit, ac præterea purpureis cingulis, purpureisque oculis, ut Ælianus prodit, illustratur. Quorum neutrum in nostrate invenias, sed neque dentium exstantium seriem. Hunc vernaculum Characem piscinarii, qui farturæ Cyprinorum consulunt, ne unquam in eadem piscina cum Cyprinis commisceant, diligenter cavent: quòd vel tantillus Charax audeat & valeat tantum præ se Cyprinum pascuis depellere,

pellere, nec tanti ipse tamen distrahi, quanti Cyprinus potest.

Ad hunc igitur modum principia de piscinis se habent: nunc reliqua deinceps suo ordine considerabimus.

LIBER SECVNDVS.

Prostequaquam satis abunde libello priore, ut opinor, ea prosecutus sum, propter quæ piscinas habere atque ædificare utile sit: ipsa narrationis series exigit, ut in hoc subsequenti libello, ædificandi illarum ratio demonstretur. Ne si omissa ratione eventum, qui stultorum magister esse perhibetur, secuti fuerimus, male ob stultitiam mulctemur; post acceptum videlicet tandem damnum errata corrigentes; cum antea prudentes cavere conveniat, quàm opus instituant, ne quid eorum per errorem committant. quæ nisi cum novâ impensarum jactura corrigi nequeant. Nihil igitur poenitendum commitemus, si regulas aquarias, quæ perlibrandis aquis inserviunt, si proportionibus & symmetrias, quæ excitandis in piscinis aggeribus necessariae sunt, in consilium adhibuerimus. Nam ijs adhibitis, nec minus loci ad ædificium piscinarum quàm res postulat, nec plus quàm opus sit, sed id quòd oportet, occupabimus.

Ignotas verò aliquando hâs symmetriæ rationes illis, qui primi authores piscinarum apud nos extiterunt, fuisse: argumento fuerit, quòd hodie quoque multa in antiquis piscinis reprehenduntur & desiderantur, ac subinde in melius renouantur, & ad legitimum commensum rediguntur, magistra, quam diximus, symmetria.

Sed eam, qui se nunc in piscinis dimetiendis exercent, non secus atque quondam Jurisconsulti Fastos dies, occultam & tacitam habere cupiunt: nimirum, ut ad eos, tanquam ad

oracula, vulgus piscinariorum consultum confugiat. Ignoscant tamen ejusmodi nobis, si ad Gn. Flavij imitationem hinc nos composuerimus: & quemadmodum ille singulis diebus ediscendos Fastos populo proposuit, ita nos quoque rationes eorum, qui ad commensum piscinas architectantur, omnibus in medium proponemus, cornicumque hinc oculos, similiter ut Flavius in Fastis (Cicerone prodente) consigemus. Inprimis tamen situ piscinarum explicato.

CAP. I.

De situ & positione ac edificatione Piscinarum.

Columella piscinarum mentionem faciens: *Hujus autem, inquit, rei quasi primordium est, naturam loci contemplari, quo piscinas facere constitueris.* Rectissime hæc Columella: quippe ea demum piscina bene facta positaque & constituta erit, quæ loci naturam situmque ei congruentem nata fuerit.

Natura loci pinguior quàm macrior, succulentior quàm aridior, rarior quàm densior, magis habilis piscinis Cyprinorum, qui terreno maxime aluntur pastu, habetur. Non minus probabilis est, glareosa, calculosa, sabulosa; si tamen hæc singula pingui gleba permixta fuerint. Nam eadem nuda jejunaque valde reprobantur, propterea quòd alendo Cyprino minimè sunt accommodata. Repudiandus est similiter locus scaturiginosus, & in quo semper uligo carnosa consistit, ut in ejus suggillationem passim, vice proverbij, jaciám: *qui in luto seminat lutum metet.*

Ipse verò situs ad piscinas erit aptissimus, qui se planicie æquissima, aut exiguè prona & devexa, spaciosissime in campo, vel prato, vel nemore, explicaverit. Nec est, quod te jaciura hordei, scæni, lignorum, à proposito deterreant. Nam si ad utilitatem rationes tuas dirigis, capior est metreta Cyprino-

primorum, quàm meta foeni, aut manipulus hordei & lignorum. Modò vide, ut ad constitutam piscinam fluvius proximè adfluat. Quòd si ille aberit:

At liquidi fontes, & stagna virentia musco

Adsint, vel tenuis fugiens per graminarius:

quoniam sine humore vita piscium planè caduca. Proin audacis est in siccanis locis piscinas ponere, solasque de cœlo aquas expectare: quum sæpius pluvix, ac præsertim in æstate, cessare, piscesque interim aquarum defectu interire soleant.

Quocirca non improvidè veteres agebant, qui plerumque in locis littori vicinis suas constituebant piscinas, ne unquam copiâ aquarum destituerentur. Sed neque tanto locorum delectu illi, neque eo quo nos modo piscinas ædificabant. Illi enim petras & saxa, aut loca sterilia, & ex quibus, propter exilitatem soli, nullos alios fructus percipiebant, excavandis piscinis deligebant: quia de suo alimentum suppeditabant piscibus inclusis. Nos contra nullum magis, quàm sterilem & calamitosum locum refugimus: quia talis maximè Cyprino adversus: cum succo terreno careat, undè alitur & pinguescit Cyprinus. Illi rursus piscinis suis alte perfoſſis ripas quoquo verſum circumdabant, nec secùs aquas clausas in eis, atque in puteis fieri solet, pari circum undique libramento tenebant. At nobis nihil minus expedit, quàm habere piscinas nulla parte vadolas. Vada enim amat noster Cyprinus; & in vadosis pascitur locis, ibidemque foetificat. Idcirco ut huic pisci respondeant piscinæ, modus earum formaque ita constituitur; ut extra aggerem, quem à fronte Lunæ modo in cornua curvatum, interdum etiam à latere secundum flumen rectum, adversus apponimus aquis, nihil præterea habeant

bèant clausum, sed sine ullo obice & sine ullis ripis pateant omnia, libereque per planum & apertum solum aqua diffundantur, usque ad extremas oras à libratore in piscinis præscriptas.

CAP. II.

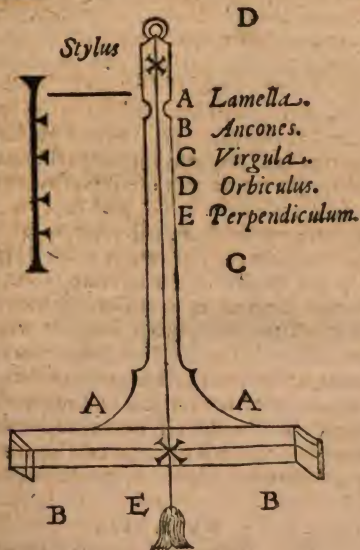
*De Librandis aquis in piscinis, & instrumentis ad
hunc usum apposisis.*

Libratoris officium est, ut is locum ponendis piscinis aptum crebra itione inspectioneque revisat; & posteaquam ille sæpiùs inspectus satis placuerit, tum deinde, libellis aquarijs advocatis, futurum ut in illo aquarum fastigium perlibret: ac mox judicet, quàm altè, pro fastigio aquarum restagnantium, agger in piscina attolli debeat. Librantur autem aquæ, Vitruvio auctore, Dioptris, aut Libris aquarijs, aut Chorobate. Sed diligentius id effici idem Vitruvius per Chorobatem ait, quòd Dioptræ Libræque fallant. Ejus Chorobatis exemplar lib. viii. benè multis verbis, & ipso insuper schemate, depingit. Habemus nos quoque illum in usu quasi promiscuo; sicut libras etiam, sicut item Dioptras, ab eodem descriptas. Sed quisnam est, qui Chorobatem longum circiter pedum viginti, facilè secum per vias circumferat? Igitur nos Dioptræ machinulam, haud majorem palmis duobus, qualem vel in ipsa crumenula quisque secum, quoquo libitum fuerit, gestare, ac statim piscinam metiri poterit, in medium producemus. Ea sic conficitur. Lamella ex ære, aut è ferro, longa digitos septem vel octo, lata digitum annularem, æquissimo latore ducitur; ei que ancones in extremis capitibus, æquali item modo lavigati atque in medio perterebrati, ut visum transmittant, apponuntur: post in latere medio virgula ferrea prominet, atque orbicu-

biculum in apice, & paulò inferius suspensum filo perpendiculum sustinet. Ad eum, ad quem, ceu vides, effinximus modum. Dioptra autem piscinarij ut fundamento artis suæ utuntur: haud ignari, falsa judicia habere oculorum aspectus si regula destituantur.

Schema Dioptra.

Pertica.

D

Si quan.

Si quando igitur Dioptrâ istâ uti in perlibrandis piscinis volueris; fac ut primum perticam, certa cubitorum mensura dimensam, ad manum habeas; tum deinde ut eandem perticam eò loci soli que constituas, undè commensum aspiciaberis; ubi id peregeris, stylum ferreum in illam ipsam perticam ad certam rursus cubitorum mensuram desiges. Ex quo stylo Dioptra tibi orbiculo suo suspensa pendeat, sed ad perpendicularum. Neque enim aliter certam significationem faciet, nisi recte atque æquabiliter fuerit appensa, & mox ad oculum, qua parte ancones fenestrati sunt, admota. Debet etiam tunc dies placidus & ventis tranquillus eligi. Quò minus enim ventorum flatus regulam interpellaverint, eò celerius ac melius libratam habebis piscinam. In qua si pusilla tibi metienti area occurrerit, uno protinus intuitu perlibratum aquæ fastigium videbis: Sin major area obvia fuerit, quàm ut semel tota sub conspectum venire possit, aut eandem fortassè sylvæ quoque inumbraverint & impediverint, tum à primo gradu tantum spacij perlibrabis, quantum oculus videndo assequi valebit. Atque ita deinceps in secundo gradu, post in tertio facias, donec susceptum opus solveris. Semper in fine cuiusque spacij altitudinem, quam Dioptra singulis intervalis ostenderit, singulari numeri nota adnotans; ut tanto certiores tibi que notiores à primo gradu usque ad ultimum totius areæ commensum habeas, sciasque, quàm altum aggerem, juxta ejusdem commensum, in piscinâ te extollere oporteat. Nam ut excessisse ita non implexisse officij partes, minimè officiosum; si officium à ratione & modo, unde oportet, deducimus.

C A P. III.

*De symmetriis ad quas agger
attollitur.*

Post aquas perlibratas, sequitur cura excitandi aggeris, qui
eandem

easdem aquas mole opposita coërceat, & contineat. Caterum non temerè, sed ad symmetriam exaltari agger debet. Symmetria autem ejus facilè ex modo & forma colligitur. Modus altitudinis in aggere est, ut ne minus uno cubitu, neve multò plus duobus, supra fastigium aquæ sublimetur. Ad formam verò ejus, quam perpetuò sic obtinet, ut *paulatim trabas angustis fastigia coni*, (quemadmodum cecinit Lucretius) in hunc modum proportio instituitur. Ut quanta altitudo aggeris fuerit, tanta ejusdem latitudo fiat, eò loci quò agger in eorum superne contrahitur; & ter tanta crassitudo ubi idem agger in fundamento dilatatur. Atque ut istares exemplo magis liqueat, faciamus ut agger in altitudinem trium cubitorum exaltetur. Hic ut suam retineat symmetriam, tres item cubitos in superiore superficie, & novem in inferiore fundamenti planicie, habere debet. Perpetuò videlicet ratio symmetriarum in aggere erigendo id postulat, ut quem numerum cubitorum altitudo ejus complexa fuerit, eundem latitudo, quæ in culmine dilatatur, ut comprehendat, ac tantum spatij fundamento semper attribuitur. Videtur autem & ipsa natura hanc rationem comprobare. Quæ, ut Vitruvius meminit, hunc statum omnibus ferè arboribus attribuit, ut crassescant à radicibus, & paulatim in altitudinem se erigentes coarctentur, propterea quòd oneri ferendo quæ inferiora sunt firmitiora debent esse quàm superiora.

Caterum de longitudine aggeris data opera dicere supersedimus. Quia quàm longum illum esse oporteat, id modus videlicet ac laxitas piscinæ definiet. Laxior enim piscina longiorem aggerem, contraq. brevior, desiderat. Atque utrumque spatium, quando symmetria non indiget, quivis unus è populo metiri sibi illud facilè decempeda vel funiculo potest.

De fundamento aggeris &
superstructione.

Quum primum excitandi aggeris exordium, sicut aliorum quoque ædificiorum, in fundamentis consistat: videtur esse consentaneum, ut ab initio etiam ponendorum in piscinis fundamentorum ratio tradatur. Nam inveniuntur nonnulli, qui fundamentorum cura omissa aggerem in summo statim aræ cespite erigere incipiunt. Sed perperam; quoniam sine fundamento positus agger, nunquam non vel aquis perstillat, vel persluit, interdum etiam ex nimio & assiduo humore præceps ruit prostrerniturque. Sunt rursus alij, qui fundamenta moliri eatenus satis habent, quatenus in terram ductus aratro vomer deprimitur. Ac fateri necesse est, tale opus non male sæpius succedere, si pinguis tenaxque humus exarata fuerit. Sed qui impensas haud reformidant, firmitati-que aggeris in posterum consulunt, ad has rationes confugiunt. Ante omnia spacium fundamenti cubitis metantur. Mox locum in piscinas proniorem canalibus attribuunt, ut tantò facilius aqua per illos, quoties opus fuerit, ex piscina delabatur. Postea limitem introrsus aggerem juxta perpetuum ducunt: in quo piscatores per tempus piscandi stare ambulareque & retia colligere commodè queant. Ac tùm demum fundamenta in medio aræ dimensæ proscindunt effodiuntque; latam tribus aut paulò amplius cubitis, profundatrem tribus, si macrum solum arenosumque obvium fuerit. Sin mediocre se obrulerit, dimidio minus infodiunt, motamque & egestam humum rursus in fossiam regerunt, eandemque crebra fistucatione consolidant, quò valentius robustiusque percolationibus aquarum resistat. Residuum terræ crudæ, in arca fundamenti reliquæ, bipalio invertunt: ut cum

terra,

terra, quam operæ ad exaltandum aggerem carruculis convectunt, promptius coëat & conglutinetur. Paulatim autem agger exaltari, atque superstrui, & ubique locorum per justas symmetriarum rationes componi debet, donec justam altitudinis mensuram adimpleat.

Qua in re ne supinis fortassè nobis & negligentibus operæ conductæ imponant, exactor peritus & circumspiciendus erit adhibendus: qui subindè novum opus circumspiciat, ut æqualiter pro suâ ubique proportionem succrescat, ne in ullam partem promineat ruinæ obnoxiam, ne in rimas abeat, neve lacunis desidat & dehiscat, sed ut potius crebris carrucarum vectationibus, pedumque impressionibus, agger concutatur & consolidetur. Faciunt enim hoc sæpius operæ, ubi custos abest, quò celerius videlicet minoreque labore agger illis assurgat, ut nunc in cavo loco stipitem truncumque arboris grandiore adobruant, nunc inanitatem hujusmodi summo tantummodò cespite contegant; præsertim ubi redemptum minore precio opus moliuntur.

CAP. V.

*Quemadmodum aggeris areas metiri, &
exinde locare opus debeas.*

NE quis per imprudentiam nostram, in conducendo novo in piscinis opere, nos capiat fraudetque: expedit nosse ratiocinium, ad areas in piscinis dimetiendas excogitatum, per quod locatorum conductorumque fraus omnis excluditur.

Id verò duplex in usu habetur, eorumque alterum funiculis, alterum areolis innititur. Funiculus duos & quadraginta cubitos in longum complectitur: Areola quartâ parte minor, id est, cubitos decem & semissem, comprehendit. Vocant autem piscinarii areolam, locum juxta litem aggeris undique quadratum, & à fossoribus in altitudinem unius cu-

biti infossum, ea longitudine quoquo versus, quam statim dixi, hoc est, decem cubitis & semisse. Atque hanc areolam, quia frequentius quam ad funiculum opus locatur & conducitur, priore etiam loco subjiciemus, quo quamque precio locabimus. Justum igitur precium in singulas areolas limiti aggeris conjunctas habentur quatuor argentei nummi, ejus generis, cujus triginta numero unum nostratem aureum nummum adæquant. Uno amplius argenteo nummo proximus areolarum ordo accipit: rursus uno plus tertius ordo: ac sic deinceps cæteri quoque ordines subsequentes, unius semper nummi accessione intenduntur æquissima ratione. Quid enim æquius, quàm ut cum labore aucto simul etiam merces adaugeatur? Certum est autem, operas conductitias, quanto longius à limite progrediuntur, opusque conductum suo ordine persequuntur, tanto majorem ex longiore spacio capere illas laborem. Sed ne hîc quoque fraus & impostura interveniat, rursus exactor advocabitur; qui cubitum unâque regulam fabrilem, quâ cæmentarii passim in pavementis latere sternendis utuntur, in promptu habeat. Et ipse quidem cubitus, intra cavum areæ demissus continuò ostendet, an satis ad suam mēsuram area sit depressa: regula verò, an æqualiter ab onini parte sit humus ex areola emota eversa que.

Tantum de prima locandi ratione. At altera, quæ ex funiculo ducitur, ut priore est subtilior, ita non nisi peritioribus in hoc artificio cognita. Semel enim unâque summam de toto opere decidit: quia quantum terræ extollendo aggeri opus sit antè exploratum habet, quàm agger extolli incipit. Sed & in ista ratione demonstranda facillimum nos vel imperitis ad compræhendendum sequemur experimentum. Id hujuscemodi est. Ut numerum duarum latitudinum in ipso aggere, in fine videlicet fundamenti, cum suprema fastigii componas. Exempli causa: si fastigium in aggere cubitos habuerit

buerit latitudinis quinque, ipsum fundamentum ex ratione, quam antea ostendimus, cubitos habere quindecim debet. Fient ex utraque summa simul composita cubiti viginti. Horum dimidia pars est decem, quæ cum altitudine aggeris, id est, quinque cubitis multiplicata, efficiet cubitos quinquaginta. Eaque rursus longitudine funiculi, id est, duobus & quadraginta cubitis multiplicata, efficiet bis mille & centum cubitos.

Hactenus multiplicatio suum habet progressum: hanc subductio consequitur, quæ hîc fit per centenarium numerum, qualem unaquælibet areola per cubitos dimensa obtinet, extrasemisses qui hoc loco non cadunt in æstimationem facti operis. Centum igitur toties, quoties haberi in tota summa superiere possunt, detracti ex residuo numero, unum & viginti superabunt. Totidem igitur dicemus aggerem longitudinis unius funiculi, altumque quinque cubitis, areolas poscere, ut ad dictam perveniat altitudinis mensuram. Nunc si posito ad ipsas areolas (ordine quo diximus) calculo, rationes singularum supputaveris, dein omnium precium in unum numerum coacervaveris: fiet in funiculum hunc consummatum operæ precium, aurei quatuor & argentei nummi novem. Atque eo precio locari debet præsens funiculus, deindè alius quisque pro suo ratiocinio jam indicato. Nisi fortè accideret, ut caritas annonæ, aut difficultas operis faciendi, quam sæpe loca palustria & sylvis impedita obijciunt, interveniens, mutare nos legitimum precium coegerit. Tunc iniquum non fuerit corollarij nomine aliquid adjicere; mox etiam cogitare ut novus agger statim circumsepriatur.

CAP. VI.

De aggere circumvallando.

Quemadmodum castrensis agger adversus hostium insul-
tum, ita piscinarius adversus imperum aquarum circum-
vallari

vallari desiderat. Ac nescio, an eo etiam accuratius præmuniri debeat, quò crebrius, & sine ullis statis inducijs, ab incursu fluctuum vique tempestatum assilitur & oppugnatur.

Ejus igitur circumvallandi ratio rursus duplex occurrit, ex duobus structuræ generibus constituta. Utriusque generis vocabula à Vitruvio mutuabimur, unumque eorum reticulatum, alterum incertum, appellabimus. *Reticulatum* id erit, quòd modo quodam sepi, palos in piscina constitutos arborum truncis stipitibusque irretit atque implicat. *Incertum* verò, in quo nullo diligentiore contextu sed acervatim tumultuarioque opere aliæ super alias arbores pone palos abjectæ constipantur. Idque genus nunc à pluribus usurpatur, non tam celeritatis quam etiam firmitatis causa. Sed utrum horum generum tibi elegeris, ita palos deponas constituasque, ut modico inter se distent intervallo. Ut proin in aggerem (pro situ videlicet & forma ipsius) procumbant, utque in terram fissuris adigantur, & tanta firmitudine defigantur, ne quati locoque moveri queant. Non enim vis aquarum sola assiduo appulsu palos labefaciat: sed suo quoque tempore glacies oborta, & cum ipsis palis per gelua, quasi quibusdam vinculis, connexa, subeunte subito flumine extumescit, & ipsa in altum tollitur, & unà secum vallum & septa attollit, ac totum non rarò opus dissolvit dissipatque.

Quocirca magis probandum est consilium eorum, qui perennitati consulentes è saxo potius quam è ligno vallum conficiunt. Quantumvis enim lignarium consolidens opus, non longo tamen tempore illud perennabit, vel à fluctibus laxatum, vel à humore corruptum, vel, si alia calamitas defuerit, ipsa vetustate putrefactum. At saxa maximè firmas ad æternitatem habent virtutes. Sed cum non ubique locorum adsit saxorum copia; atque ubi etiam illa adest, multos tamen magnitudo impensarum ab ædificando lapideo vallo deterret: absur-

absurdum non fuerit, ijs, qui aut sponte aut necessitate ad sylvas confugiunt, delectum arborum demonstrare, quæ ad vetustatem magis aut minus habiles præsertim in humore habentur.

Dum prius moniti mihi sint piscinarij, ut loca in piscinis aperta omnia, ad quæ pisces fugam meditantur, densioribus sepibus obsepant; vinciantque canales confibulis ligneis, ne loco cedant aut dehiscant.

CAP. VII.

*Quenam materies ad septa piscinarum
magis idonea.*

IN piscinis Quercus usu optima ad cuncta prorsus opera: Leò quòd sine vicijs diutissimè perennat, si vè aquis immersa si vè terra adobruta fuerit.

Proximum, ad perferendam in humore ætatem, locum Abies obtinet; eaque ratione ad canales, quos in piscinis aggeri substernimus, extruendos, post quercum maximè legitur. Similiter ad embolum erigendum, (vulgò Statilinum appellamus,) columellam videlicet illam canali superstantem, orique ejusdem injectam, ne aquas canalís, nisi nobis volentibus permittentibusque, vel hauriat vel exomat. Coràm aderam, cùm agger ab imo solo viciatus in piscina mea Blannenli instauraretur. Ibi me inspectante canalís abiegnus terra erutus fuit, libro & ligno ita virens, ut existimarem, non pridem sepultum fuisse. Ecce tibi è proxima moletrina senex supervenit, intuitusque canalem: *Hunc ego, inquit, ante annos circiter quinquaginta obruendum hoc loci mei manibus adjuvi.* Cum ad hæc subriderem: *haud nugor, inquit, hère:* statimque indè abiens in vicum ac paulò post revertens, adduxit tres præter eum secum compari ætate testes, eadem de senectæ canalís commemorantes. Venit tandem mihi in mentem, me nescio

quid super hac re in Plinianis libris legisse. Nec memoria se-
fellit. quippè lectionem repetendo, ista apud Plinium lib. xvii.
verba de Abiete scripta reperi: *Tradunt & Abietem circa ger-
minationes decorticatam, qua diximus luna, aquis non corrumpi.*
Sed viderint, qui Plinio authores fuerunt, cur abietem decor-
ticandam tradiderint: à piscinarijs nostratibus stat experi-
mentum, Abietem cum suo cortice aquis demersam, longi-
us quàm delibratam perdurare.

Durat & Alnus in humore, durat Pinus, Fagus, Juglans,
Juniperus. Ipsum autem robur magis in terra quàm in aqua
defossum firmum habetur. E diverso Ulmus in perflatu diu
incolumis permanet, ideoque ad incilia, & septa, & aliam
piscinis necessaria, quercu deficiente, admovetur. At Æscu-
lus, Salix, & Betula, nec in afflatu nec in humore idonea;
quia utrobique locorum celeriter marcescunt. Betulam Pli-
nius *Galicam* arborem vocat, *mirabili candore atque tenui-
tate, terribilem magistratum virgis:* quasi in Germania Bo-
hemiaque velut indigena & vicinis circum regionibus non
arboreseat.

C A P. VIII.

De Incili, Septis, Emiffario.

Quid sint *Incilia* quid *septa*, nemo melius quàm Jurispe-
riti docebunt. Sic igitur Ulpianus in libello *de rivis l. 1.*
utrumque vocabulum definit: *Incile*, inquit, *locus est depres-
sus, ad latus fluminum, ex eo dictus quòd incidatur.* Quippè inci-
ditur vel lapis vel terra undè primum aqua ex flumine in
piscinas agi possit, *Septa* sunt ea, quæ ad incile opponuntur,
aquæ derivandæ compellendæve ex flumine causa; sive lapidea
sive ex alia qualibet materia, ad continendam transmitten-
damque aquam excogitata. Et quia non rarò contingit, ut
redundantibus fluminibus ipsæ aquæ fluminis septa supergre-
ssæ, ag-

ſæ aggerem quoque in piscina ſuperveniant, ſi nullum propè *Emiſſarium* adſuerit; non eſt committendum ut deſiat, ſed per tempus curandum, ut paratum illud extruſtumque habeamus. Vel interius, patefacto in extrema parte aggere; eodemque palis tignis tabulis robuſtis adverſus imperus aquarum præmunito; vel exterius, juxta latus aggeris perpetuâ ſolla ducta, per quam locus è fluvio pateſcat. Quippè non aliud eſt *Emiſſarium*, quàm locus patulus, per quem aqua ſupervacanea è piscina aut lacu ſtagnove emittitur. Hinc Suetonius de Claudio Cæſare: *Fecit, inquit, & emiſſarium Fucini lacus, portumque Oſtienſem.*

Hæc de ædificijs & ſubſtructionibus piſcinarum dicta ſufficiunt.

LIBRI TERTII

Proœmium.

NE ſolo nomine piſcinas (quod utique fieret ſi ſolo nudoque ædificio illarum contenti eſſemus) ſed re quoque ipſâ illas poſſideamus, opus eſt aquæ ductu, opus & piſcibus deducendis, ut nova velut colonia novis ſuiſque colonis impleatur: alioquin, ſi altero horum, magis etiam ſi utroque deſtituta fuerit, meritò irridebitur. Quis enim ſic agelaſtus eſt, ut non rideat piſcinam aquis juxta ac piſcibus carentem? Qualis nuper Eques quidam Bohemus, ad cauſas agendas quàm ad piſcinas faciendas aptior, dum beatam hoc novo ſibi officio captat vetulam: quaſi videlicet præter actiones belliffimè quoque noſſet rationes ædificandi piſcinas: eò loci piſcinam novam conſtituit, quo nullus prorsus manantis aquæ humor ne aspirare quidem ad eam potuerit. Jam hoc factò ſatis ridiculus, niſi in ſuper verbis ipſe magis adhuc ridendum ſe propinaſſet: dum, de ſca-

tur igitur aquarum non aquilegum sed Mosaicâ lege differit. Accessit denique ad risum hic cumulus, quod idem Eques, velut lupus frustra hians, sine prædâ dimissus est à dite viduâ: ibidem enim bolus ei ubi viduæ impensa perierat. Quorsum ista? ut sub hoc exemplo admoneamur, quid nobis sit fugiendum in constituendis piscinis, quidve sequendum. Nimirum hoc, ut non solum aggere & vallo sed aquis etiam & piscibus absolutam habeamus piscinam.

A ductu igitur aquæ initium sequentis narrationis sumamus.

CAP. I.

De Aqua ductu in piscinas.

Ducuntur aquæ in piscinas è propinquis fluminibus, vel rivis, fontibusque, & lacubus, tum per fossas, tum per canales ad ripas fluminis in loco superiore ad incile depositos, ut per prona aquæ sua vi delabentes nullo externo indigeant impulsu. Nam si flumen paricum piscinâ libramento adæquatum fuerit, præsidio obicis egebit. Qui obex mole sua, ad utramque ripam quâ altius eminet opposita, undam supervenientem pariter sustineat attollatque, ac mox illam cogat prono similiter lapsu in piscinam decurrere. Cæterum si fluvijs infra libram humilius depressus jacuerit, quàm ut ullo cujusvis rei objectu extolli queat, rotam sublimiorem cum situlis aut modiolis aquam haurientibus in alveo fluvij constituemus, quæ impulsu fluctuum versata præstabit nobis quod opus erit ad usum. Sin nihil horum fieri iniqua piscinæ & siticulosa positio permiserit, de cœlo aquæ petendæ expectandæque erunt; & ubi illæ per tempestates cum imbribus vel aliâs cum pluvijs supervenerint, tum largius diffusas quâ elicibus quâ sulcis in piscinas derivabimus. Refert autem non parum, cœlestesne, an montanas, an campestres aquas in-

ducamus.

ducamus. Nam cœlum, ut incertas, sic etiam piscibus steriles, fundere solet. Steriles item plarunque montes, & præterea impetu præcipientes, atque gelidiores quàm amat in æstate Cyprinus. At ex planis campis unda profluens, quòd læto lapsu prorepat, quòd solis calore tepet, quòd vario piscium genere redundat, idcirco omnium utilissima ad piscinas habetur.

Jamdudum vicinum diligo meum in piscinis colendis valde exercitum; quòd cum me videret novam instituere piscinam, idque agere, ut proximum rivum sua ponte è montibus in piscinam defluentem in piscinam concluderem, amicè & familiariter appellans: Quin tu, inquit, flumen potius, quod paulò longius præterfluit, in novam tibi deducis piscinam. Respondeo, me obvio paratoque humore uti malle, quàm eo, quem & labore & precio redimendum mihi esse video. Subridens ille: Tu ergò saxo & glarea piscinam quàm piscibus implere mavis: nam quid aliud præceptum de ardua petrâ cadens rivus, quam saxa & filices sterilesque arenas secum in ima pervehat? Contrafluvius, inquit, cum sit diversorum piscium alumnus, diversis quoque & varijs opibus piscinam tibi faciet opimiorem. Morem gessi benè consulenti vicino ac bene mihi verit consilium.

C A P. II.

*Quatenus, & quomodo, aquæ in piscinam novam
sunt introducenda.*

Dum crudus & adhuc suspensus ac rimosus agger est, non amat neque subitis neque multis neque continentibus aquis adobui. Et si fiat, ut à principio statim vis aquarum in eum invadat: simul fiet, ut agger propter tenuitatem & raritatem suam violentiæ aquarum resistere nequeat, sed cribrimodo diffuat aquas subindè percolando, vel ut oneri ob nimium humorem cedens præceptum prolatur. Qui igitur

ſeu incolumem illum ſervare volunt, paulatim & per intervallum, atque ad certum modum, initio aquas intromittant. Paulatim ideò, quia aqua ſenſim & leniter ſerpens longè abeſt ab injuriâ faciendâ. Intervalla porrò hanc habent utilitatem, quòd agger novus alternatim ſiccus humectusque ſubſidit compreſſus & corroboratur firmius. Modò ne nimis undis compleatur. Satis eſt ad dimidium aggeris à principio ſtagnare aquam. Illud præterea utiliffime de eadem aqua jam reſtagnante præcipitur, ut illam crebra mutatione renovemus novis admiſſis fluvijs, qui meatu ſuo veterem aquam ſubmoveant, nec patientur, ut partim ex rudi & inculto piſcinæ ſolo, partim ex ſitu & cruditate arborum, quibus vallamus & loricamus aggerem, viciū amaritudinemque & malum odorem contrahant. Quippè his rebus quaſi venenis imbuti piſces plærunque moriuntur. Rem ita uti mihi contigit narro. Extruxeram in prædio meo, ex recens deſectis roboribus & adhuc virus ex cruditate redolentibus Vivarium in quo piſces velut in penore longæ uſionis gratiâ reconderem; ac tùm ſtatim inhibueram, ne villicus ullos piſces vivario niſi bene ante permadeſacto, concrederet. Impatiens ille moræ, non parvum Cyprinorum numerum crudo vivario credere audent; poſtridieque ad me revertens Cyprinos ad unum omnes ex aquâ corruptâ mortuos eſſe renunciat; culpam agnoſcit; veniam errati & tranſgreſſi imperij orat, atque impetrat hac lege, magis poſthac ſobrie ſapiat, magiſque obedienter juiſſis auſcultet. Huuſque de aquarum produktionibus.

CAP. III.

*De ſætu Cyprinorum in piſcinas ſuo
tempore transferendo.*

A Quis jam quantum ſatis eſt in novâ piſcinâ reſtagnantibus, ſequitur, ut foetus Cyprinorum, cujus in primis cauſa aquæ

aquæ colliguntur, in illas ex seminarijs suis transferatur. Duo autem tempora ejus transferendi habentur tempestiva, Veris & Autumni. Ac Vernale quidem tempus adeò est tempestivum, ut quamlibet tunc Cyprini ætatem, sive anniculam sive bimam sive trimam, citra ullam noxam contrectare, & de seminario in piscinam transferre queas. At in Autumno, propter instantem hyemem & undas assiduò fluctuantes, periculosè feceris, si teneriorem minoremque biennio aut triennio transfuleris.

Nihilominus reperiuntur, qui Autumnum veri antepo-
nant, hac inducì persuasione: quòd Cyprini, quò maturius
seminaria deserunt & ad ipsas piscinas tempestivius deducun-
tur, eò celerius pabula uberiora præcipiunt. Fortassè non
improbanda ratio hæc videretur, si Cyprini per hyemem pas-
cerentur; sed cum illo tempore in cubilibus suis jaceant con-
ditij, nec indè ad solennem pastum in vada piscinarum ante
veris initium progrediantur, quì fieri potest, ut in pascendo
antecedant vernaes Cyprinos, cum utriusque eodem tempore
(nempe initio veris) destinata in piscinis communiaque pas-
cua affectentur?

Proinde mihi magis probatur, eos quibus Autumnus
placet, ex necessitate potius quam ex utilitate ad eundem Au-
tumnus confugere; quoniam alio tempore tantam cogendæ
colligendæque aquæ in piscinas, præsertim majores, potesta-
tem non habeant. Cæterum ubi copia humoris in Vere ha-
beri potest, ibi mea sententia præstiterit, post peractam in
Autumno piscationem, per reliquum instantis & perseveran-
tis hyemis tempus vacuas aquis piscinas relinquere ut hy-
bernis pruinis pluvijs gelicidijs fermentescant; quàm commit-
tere, ut assiduis inundationibus collutescant, quandoquidem
non lutum est sed uber potius terræ, quod Cyprinos opimi-
ores facit.

Fœtū autem transferendo, hora matutina, diesque à vento & tempestatibus quietus, deligitur: ne à calore meridiano, flatuque ventorum ac præcipuè austri, corpus Cyprinorum imbecillum valetudinē tentetur. Curandum præterea ne dolia, in quibus fœtus transvehitur, plus æquo referciantur. Nam si id factum fuerit, Cyprini mutuo compressu attrituque desquamantur, vitæque inde periculum adeunt. Usu peritiores hunc modum in tali re adhibent, ut æquis partibus dolum dividant, dimidiumque ejus aqua, alterum dimidium Cyprinis impleant, ac quò volunt sine ullâ injuriâ devehant.

Non minor rursus cura in dolijs exinaniendis erit ad vocanda: nam tū quoque Cyprini nobis periclitantur, si temerè ex dolijs velut abjecti, in terram vel in lutum effunduntur. Saluti fuerit, linteum vel reticulum ob os doli prætendere, sensimque inde pisces decedentes excipere, atque exceptos in aquam piscinæ paulò altiore purioreque deportare, ibidemque reticulo explicato, potestatem eis facere, sua sponte aut natandi aut demergendi.

Sed cum in rem nostram maximè interfit, ut probatissimum genus stirpis in piscinis clausum habeamus, ne in hac quoque re per inscitiam labamur, electionem probatoris fœtus indicabimus.

C A P. IV.

*Quæ spectanda in fœtu ad piscinas transferendo,
& unde sit transferendus.*

Diligenter est advertendum in legendo fœtu Cyprinorum, ne exoletus pro tenero neve degener pro nobili subrepat, fructuque nos, quem incremento ejus speramus, defraudet.

Ergò signa generosi & bonæ indolis Cyprini, hæc habeto. Si caput exiguum inerit: si oculi emissitij: si venter capatior

prior distentiorque; si pinnae & squamae non luteae aut luridae, sed nitidae & subcandidae: totum denique corpus si quadratum magis quam longum apparuerit. Nam qui vastum caput circumtulit, tenuemque inglorius alvum traxerit, aut qui eandem intempestivo ovorum semine completam habuerit, squamasque pallore infecerit, hic vetus est & degener, atque longè à piscinis summovendus, quia nec ad saginam nec ad incrementum appositus. Non rarò tamen etiam probatus in suo loco Cyprinorum foetus, si ex meliore statu deterioris sortitur locum, degenerat, succum oblitus priorem. Idcirco quoties foris ille nostro ære paratur, nunquam est ab oraculo piscinariorum decedendum. Quo monemur; ut secundo flumine foetum Cyprinorum à nobis emptum in piscinas devehamus, id est, de editiore loco in planiorem, de frigidiore in tepidiorem, de steriliore in uberiorem. Ita fore, ut hanc curam nostram uberrius atque lautissimus pinguium Cyprinorum piscatus consequatur, dummodo adsit in piscinis adimplendis modus.

CAP. V.

Quantus cuique piscina Cyprinorum numerus sit contribuendus.

Proxima à delectu Cyprinorum debet esse cura de numero, quem cuique piscinae pro modulo suo attribuere conveniat; nè si numero Cyprinorum majore illas quam quem alere valeant oneraveris, te quoque dispendio oneres: graciles videlicet ex fame & tennes pisces gracili etiam & tenui pretio distrahendo. Sin justo minorem illis numerum assignaveris, ne ex defectu piscium rursus praesenti feriare damno. Cum liceat utrumque incommodum vitare; adhibito videlicet (quem oportet) unicuique piscinae legitimo numero.

Quid est autem, cur piscinarii vel in hac arte agricolis & vinitoribus concedere debeant, ut non similiter atque illi

comprehensam seminum summam, quam piscinis credituri sunt, habeant? quando pariter atque illi per jugera sementem in piscinis faciant? Est verò multò longius latiusque piscinarium quàm agreste iugerum. Nam hoc, quemadmodum nos in agris metimur, duodecim in longum funiculos, & duos tantum in latum, complectitur: At illud alterum in piscinis, viginti quoquo versus funiculos (quorum quidem longitudinem antea dimensi sumus) efficit. Quum igitur unius jugeri hac longiore dimensionemagnitudinem piscina impleverit, Cyprinos ad alendum adolescendumque destinatos (si modò pingue solum in fundo subsiderit) quinquagies sexagenos, hoc est, ter mille Cyprinos alere non incommodè poterit. Hic denique numerus pingui jugero, tanquam legitimus semper attribuitur: minor aliquantò mediocri, minimus macro. Sic deinceps in minoribus etiam piscinis, cuius parti jugeri, pro rata mensuræ ejus portione, majorem minoremque numerum, uti loci conditio postulaverit, attribues.

Non autem temerè sit, cur piscinarii sexagenarium numerum, in recensendis ad piscinas Cyprinis Luciisque, præter ceteros sibi assumant; sed certa subest ratio, quamobrem id faciant. Nempè ista; quòd sexagenarius alijs numeris commodiùs Arithmeticà ratione in plures distribuitur partes. Quæ res quantam opportunitatem in emendis vendendisque vel summatim vel per partes piscibus habeat, suo quisque sensu facile percipere potest. Primum igitur si sexagenarium in duas æquas partes divides, fient triginta, pars tertia fient viginti, pars quarta quindecim, quinta duodecim, sexta decem. Atque hoc modo ulterius progrediendo, pars decima fient sex, duodecima fient quinque, quindecima quatuor, vigesima tria, trigesima duo, donec pars ultima sexagenarii in monadem desinens, finem amplius secandi numerum faciat. Sive
igitur

igitur summatim, ut dixi, sive particulatim distrahere pisces volueris: numerum sexagenario ad eam rem commodiorem nullum alium dabis. Interim tamen & illa commoditas maximè complectenda, quam seminaria domi comparata instructaque solent piscinarijs præstare.

CAP. VI.

*Bonus paterfamilias seminaria Cyprinorum
domi constituta debet habere.*

Verba Catonis sunt: *Patrem familias vendacem, non emacem, esse oportet.* Jam si nulla alia propagandæ sobolis causa nobis adesset, hæc sola satis magnavideri debet, ut ne foetum Cypri-
norum foris emere cogamur, quem domi gratuito per indu-
striam nostram habere possumus.

Sed multa præterea alia sunt, quæ adhortari atque per-
suadere debent piscinarijs, ut sibi in fundo suo seminaria com-
parent. Nam ubi pro copia domestica facere delectum foetus
licet, ibi nihil obstat quo minus illum maxime probatum no-
bis deligamus. Deinde in manu nostra situm est, quo tem-
pore foetum piscari, & quando eundem ex vivarijs in piscinas
tempestivissimè transferre voluerimus: quorum neutrum fa-
cilè nobis continget, si illum in alieno solo parabimus, sed
is cujus fundus erit, suo sibi tempore, non nostro, foetum
piscabitur, sibi que à piscatu probatiorem deliget, nobis ob-
trudet rejiculum: Heus, inquit, proximus sum egomet mi-
hi. Tum non rarò usu venit, ut nulla prorsus semina apud
vicinum quovis precio commutanda reperiamus: Interdum
ut reperta quoque non tam emisse quam amisisse fuerit uti-
lius, propter miscellaneam turbam ex novo veterique ac re-
torrido foetu permixtam. Quid vectura tandem? Quid sump-
tus & impensæ? Quid cætera incommoda, quæ peregrè am-
bulantem comitari assolent? Nonne malum malo accumula-

bunt? Idque nostra prorsus culpâ, per quos stat quo minus domiconstituta, seminaria habeamus; unde liceat non modò levatos omni onere molestiaque vivere, sed etiam quotannis aliquid ex vendito supervacaneo soetu lucri facere. Sagacissimè Vergilius de posteritate stirpis nobis consulit, inquit:

*Semper enim resice: ac, ne post amissa requiras,
Aut eveni, & sobole marmoreo sortire quotannis.*

C A P. VII.

De Positione seminariorum.

Locus Vivarijs sementi faciundæ destinatis, non ita molosse, uti majoribus piscinis, in quibus jam adultus nutritur Cyprinus, quæritur. Sed talia vivaria in quovis fundi vel augustiore recessu, modò riguo, institui recte possunt. Nec enim amplum terræ spatium, nec apricum valde situm, nec solum pingue latumque desiderant; cum in hoc dumtaxat hujusmodi vivaria parantur ut semina contineant, mox aliò ad uberiora pascua transferenda. Animadvertite tamen diligenter, ut locum seminarij arenosum, non coenosum, deligas: Quoniam ova Cyprinorum, quæ ex mutuo attritu in coenum decidunt, animari, velut à luto præfocata, nequeunt; ac sola illa facile animantur quæ in vadolis deponuntur arenis. Constituantur autem vivaria eodem plane modo, quo grandiores piscinæ: nimitum aggere, vallo, loricula, canali, emissario, & septis. Nisi quòd pro modulo vivariorum, modus quoque substructionum & sumptuum contrahitur. Quoverò majorem tibi illorum copiam paraveris, eò longiorem habebis facultatem deligendi ex Cyprinis semina, quæ tum ad incrementum, tum ad saginam, videbuntur esse magis idonea. Nam alio in vivario nasci, alio adolescere, alio pergliscere, Cyprinus solet. Eamque ob causam separatas etiam alijs atque alijs locis desiderat piscinas.

De trifaria Piscinarum per classis
distinctione.

Quemadmodum Pausias, & ceteri pictores ejusdem generis, authore Varrone, loculatas magnas habere solebant arculas, ubi diversi illis inessent colores, ita nos quoque in latifundijs nostris loculatas habere piscinas conveniens est, ubi dispares annis & viribus pisces, locis etiam disparibus discusos, habeamus. Idenim inprimis est piscinarijs utile, habere foetum Cyprinorum ita per piscinas divisum, ut statim sciant, unde primi, unde alterius, undè tertij anni, foetum depromant, & quo quemque eorum pro ætate sua transferant. Piscibus dein valde conducet, ut pares vita & annis cum paribus congregentur; quo facilius perveniant ad parem incrementi maturitatem.

Satis autem est in tres classes distributas nos habere piscinas. Ut prima sit, in qua primam Cyprinorum pulliciem enutrimus, eaque minimam postulat piscinam, quia minimos continere solet Cyprinos. In majorem secundæ classis, id est, secundi anni transferri debent Cyprini. In tertiam, eandemque maximam, non alius quàm saginæ destinatus foetus est traducendus; numero certo, & pro modo piscinæ distincto. Nam in illam minimæ sortis piscinulam solas matrices concludimus: non plures interdum quam tres, interdum novem aut quindecim. Valdè enim ferax genus Cyprinorum est, ac tanta celeritate atteritur, ut visum penè fallat.

CAP. IX

De attritu Cyprinorum Luciorumq̃.

Admissarios Cyprinos vulgus piscatorum Terdellones cognominat; quòd more complurium piscium terendo, mutuoque contractu ventres confricando, solennem Hyme-

nam peragunt. Idque faciunt vel Aprili vel Majo mense, prout prius aut posterius ex tempore aquarum cupido seminum illorum elicitur. Qua instante & titillante masculus adeo plenos humoris lactei perviosque meatus exhibet, ut si vel levissimè alvum ejus manu comprimam, inde tibi continuo semen effluat. Ostendit & femella sub idem tempus mutæ cupiditatis & voluptatis signa; dum solito magis alvum ovis inturgescens præfert, & quantum potest marem confectans fricari, alvumque ovis resolvere accelerat. Scribit Aristoteles *lib. VI. naturalis historia*, tredecim sæpenumero & quatuordecim Cyprinos singulas fœminas affectari, ac si quando tardius mares occurrant, ultro illas, desiderio naturali accensas, obviam prodire, ut ventres marium rostris petant, semenque genitale animandi fœtus gratia eliciant. Nam nisi vitali maris semine ova aspersa fuerint haud animantur. Non omnibus id contingit ovis in tantâ multitudine, alioqui replerentur maria & stagna, (ut prodit Plinius) cum singuli uteri innumerabilia concipiant. Author est idem Aristoteles, ova Cyprinorum fœtifico semine contacta eadem die ad magnitudinem milij excrecere. A trimatu Cyprini edere vitalem fœtum incipiunt, eduntque ultra annum trigessimum.

Cæterum hic præcauto opus est, ne partu tempore, vel perea piscis vel lucius, interveniat, quod illa in ova recens exclusa statim invadat, rursus lucius in partum jam animatum hostiliter grassetur.

Hujus adeo Lucij satus non aliter atque Cyprini, attritu scilicet similiter ventrium (nisi quòd paulò maturius, nempe circiter æquinoctium vernum) peragitur.

C A P. X.

Semel ne Cyprinus in piscinis, an sapius

(ut in mari sit) pariat?

A Cumbebant mensæ Principis mei Stanislai procures nonnulli

nulli piscinarii, quales Cicero Tritones appellat. In eo convivio cum nullus fermè sermo crebrior, quàm de piscinis percrebuisset; rogat tandem unus cæteros de partu Cyprinorum, utrùm simplex ille in annos singulos an multiplex foret. Qui proximè assidebat, videri sibi, ait, Cyprinum semel tantùm in singulos annos, perinde ut Lucium & complures alios pisces, parere. Qui sit igitur, inquit rogator, ut in uno Cyprinorum seminario, non duplici modò, sed etiam triplici varietate magnitudineque foetus distinctus reperiatur? Respondet alter ille, nequaquam varietatem ejusmodi illinc provenire, quod iidem Cyprini sæpius quàm semel foetificarent, sed quod ex eisdem, alij tempestivius, alij serius, ova excluderent. Nutante sententia, atque eò magis, quòd ego tunc etiam unà accumbens, ad confirmandam hanc opinionem, simile quiddam de Thynnis in medium adducebam. Aristotelem (inquiens) tradere, foetam Thynniam semel dumtaxat intra annum uterum gestare sed quoniam partem foetus præmature partem tardius producat, existimari eodem anno bis prægnantem fieri bisque parere. Ibi nonnemo talium rerum valdè curiosus interpellat, inquiens: si semel tantum Cyprini quotannis progenerant: scire aveo, undè accidat, ut in vivario, in quo non multi Cyprini; ut de his possit dici quòd alij anteverterint alijs, sed in quo solus maritus cum sola conjugate tinetur conclusus, in eo tamen aut duplex aut triplex foetus, tempore diverso atque distanti editus inveniat. Nihil habentibus convivis, quod ad hæc responderent: addit idem, se non solum persuasum habere, ter in æstate Cyprinum parerè; sed nec cum eo contendere velle, si quis dicat, eundem vel in autumno etiam foetum edere, quando illo quoque tempore alvum ovis gravem gestare deprehendatur; sed certum se habere, quod hujusmodi foetus velut abortivus sine vita tunc effunditur.

Cur igitur in mari, ut vult Oppianus quinquies, Plinius & Aristoteles sexies, Cyprini citra noxam pariunt? an quia Venus eorum minus habetatur, qui liberi in mari, quam qui captivi in piscinis vivunt? an loci ipsius natura huic quoque fecunditati aliqua ex parte subservit? Id quod Aristoteles credere visusest, *libro quinto de natura animalium*, ita super hac re scribens: *Diversum regionis situm, locorumque discrimina, non solum ad hac valere conferreque plurimum, ut pisces in uno loco, quam in altero, excrescant felicius, non secus atque arbores & stirpes: sed iidem etiam, ut alibi saepius coeant pariantque alibi rarius.*

Sed nimis longum loquor de Cyprinis, tanto deinceps brevius de Lucijs,

C A P. XI.

Lucii quo tempore in piscinas tempestivissime deducuntur.

Faciunt hoc cultores hortorum ut non prius in areas recens consitas runcatorem ire patiantur, quam viderint illas supervacaneis & inutilibus herbis jam occupatas; alioquin intempestivus runcator utilia insuper semina proculcabit, nedum ut eruncet noxia. Quanto magis nos facere congruens est ne Lucium stirpis Cyprinae cladem atque exitium, nisi cum fuerit tempestivum, in piscinam deducamus? Non in quaslibet, sed in eas duntaxat, quas in tertiam classem, nempe illam maximam, reposuimus. In qua saepenumero usu venit, ut interveniente attritu Cyprinorum, ætate jam majorum, tot novis tamque multis exundent piscinae foetibus, ut pascuantæ multitudini subministrare non valeant. Ac tunc igitur maxime per tempus deducitur Lucius, qui ore & dente suo nimiam sobolis novæ luxuriam depascatur. Pro magnitudine autem piscinae & foetus multitudine plures paucioresve Lucij in illam admittuntur. Nec caret admissio ista compendio,

dio, propterea quòd Lucij superfluo foetu Cyprinorum satiati, non modò majus sed etiam celerius corporis sui incrementum capiunt, atque indè majore quoque precio grandes dividenduntur. Memini in sexaginta Lucios, hoc modo quo jam statim dixi in piscinis saginatos, premium in Moravia quaterdenos aureos nummos fuisse: tùm cùm Sigismundus Poloniæ Rex cultu prorsus & comitatu regio (nam ad tria millia equitum eum comitabantur) Gracovia Viennam se ad Cæsarem Maximilianum, & ad Uladislauum fratrem germanum Pannoniæ atque Bohemiæ Regem, confertens, hospitio Cremisii à Principe meo Stanislao exceptus esset.

Cæterùm non ita dictu promptum est, qui fiat accidatque, ut in piscinis, quæ de nullo flumine aut rivo undè Lucius unà influere queat, sed quæ de cœlo tantùm & nubibus humorem accipiunt, Lucius tamen in illis reperiatur.

CAP. XII.

Quæ sit opinio de Lucius, cur sua sponte in piscinas superveniant.

AN si rationem à Philosophis proditam, undenam Lucij sua sponte piscinas introëant, non habeo quam vellem: ipsam interim opinionem quoque tacitus supprimam, quam piscinarii in vulgum spargunt? Ego verò libentiùs hic opinione vel idiotarum utar, quam ut cum Athenæo & Philarcho Philosophiæ studiosis affirmare audeam, pisces aliquandò de cœlo in terram cum pluvîa pluissè. Ad nos scilicet ejus generis pluvîæ nunquam perveniunt. At non rarò anaticulæ ad piscinas nostras advolant, ut ingluviem suam vel foetu vel ovis tam Luciorum quam Cyprinorum expleant. Propiorem itaque veri habet speciem id quod piscinarii autumant: anaticulas, dum semine luciorum ventrem plenum & adhuc crudum vomitu ad piscinas exonerant, simul easdem piscinas se-

mine illo egesto etiam conferere, Luciosque ex eo satum animari. Mirentur hæc illi, qui apud Plinium de Aristotele mutuante ista de perdicibus, non legerunt; si contra mares steterint foeminae, aurâ ab his flante prægnantes fieri: *hiantes autem exertâ linguâ, inquit, per id tempus astuant, concipiuntque supervolantium afflatu, sæpè voce tantum auditi masculi.* Hæc Plinius. Jam quid de equis M. Varro narrat, si vacat audi. *In futura (ait) res incredibilis est in Hispania, sed est vera. Quod in Lusitania ad Oceanum, in eâ regione, ubi est oppidum Olysippo, quædam è vento concipiunt equa, ut hinc gallinæ quoque solent, quarum ova hyponemia appellant. Ut nunc taceam gentes ad Borysthenem fluvium habitantes, quæ sine ulla varietate sermonis, quoties ad nos veniunt, omnes asseverant: piscinas in sua regione à piscatu rarissimè denuo seminari, sed suapte sponte piscibus illas, sive ex terreno humore seu ex cœlesti influxu coortis, redundare.*

Sed necui fastidio sum, dum novam & inusitatam opinionem excedentia refero, finem dicendi faciam, & ad institutam narrandi de piscinis rationem, in sequenti hoc libello me transferam.

LIBELLI QVARTI

Proœmiolum.

Non minor est virtus, quàm quærere, parta tueri. Cum igitur in quærendis atque parandis piscinis, hæcenus curam, qua diligentia fieri potuit, contrivimus: par est, ut jam deinceps videamus, ne benè parta malè nobis dilabantur, si fortè ratio nos & solertia destituerit quibus res piscinaria conservatur. Inprimis itaque ratio erit advocanda, qua noscamus, quid & quomodo, in piscinis tuendis agendum: nobis sit deinde solertia efficiet, ut sedulo, &

lo & scite bonoque exitu agenda peragamus. Colligitur autem ratio, quam quisque custodiendis piscinis præpositus sequi debet, ex quibusdam piscinariorum præceptiunculis, quas nos in hoc libello quarto, per quatuor temporum intervalla digestas, explicabimus. Ut futurus piscinarum tutor separatim sciat, quid ei sit per vernum tempus faciendum, quid æstate sequendum, quid autumno & hyeme curandum. Et unde melius, quam ab officio tutoris, auspicabimur?

CAP. I.

De officio tutoris piscinarum.

Qui curæ piscinarum præpositus fuerit, tria sibi potissimum curanda esse sciat. *Primum* ea quæ ad aquas pertinent, *deinde* ea quæ ad pisces, *tertia* postremo cura totam complectitur piscinam.

Circum aquas ista sunt observanda, ut ne unquam illæ necessario humore piscinas destituant; neu repente ex cælo procelloso adauctæ inundationibus aggeri officiant; neque, si diutius stagnaverint, putorem & situm noxium contrahant.

At circum pisces ista procurabit; ut matrices in suis seminarijs suo tempore scætificent: ut ipse scætus tempestive quò oportet transferatur, cauteque interim dum transfertur & tractetur & devehatur: ut numerus piscium apud dominum subscribatur: ut denique pisces bono modo in piscinis nutrantur. Nec enim natura quod vult semper id per semet efficere potest, sed aliquoties ab industria operaque nostra adjuvari desiderat. Hinc agrorum & vinearum cultum, hinc arborum insitionem, hinc pecorum educationem, non sua sponte sed magis ab humana solertia provenire videmus. Cui adeò solertia Cyprinorum quoque in piscinis sagina nonnihil debet.

Eas piscinas (nam hoc tertio loco dicendum superest)

curatorem sapissimè obire oportet, & quid quoque loco faciendum vel instaurandum sit, providere. Semper autem satis superque in piscinis adest quo facto opus sit: ut quod vel à ventis vel à tempestatibus vel à violentiis aquarum fuerit interruptum; & subinde proviso, ne quid damni ibidem volucres pecudes homines faciant. Nam ubi custos abest, modo Mergi (quorum non unum genus) advolantes, modò Lutræ piscinas subeuntes, liberè pisces deprædantur. Aggerem verò prouunt & proculcant sues boves equi pastum ad piscinas appulsi. Tum improbi pastores conseptra, quibus fuga piscium arcetur, intervellunt; ac per loca intervulsa pisces fugam adornantes excipiunt. Idcirco eum, qui se piscinarum tutorem idoneum præstare cupit, ambulare strenue oportet, & diligenter circumspicere, ne ullæ ad piscinas insidiæ eum lateant; dum ne ita ambulet, ut cum operam ostentare vult suam, vagetur potius, amœnitatesque & frivola captet, quàm piscinas utiliter obeat.

Sed jam post communia idem tutor ad partes mihi est evocandus.

C A P. II.

Quid in vere tutorem curare conveniat.

VEr sanè plusculum negotij circum piscinas exhibet, atque in multas variasque curas animum tutoris distrahit: quas ille tamen ita dispensare debet, ut ea quæ differri nisi cum incommodo nequeunt in primis conficiat, ac deindè suo tempore cetera. Minime autem omnium differri volunt ædificia, & munimenta, quæ ad vallum & sepes & ad alia septa veniunt instauranda. Quocircà primo quoque tempore, cum se in vere facultas operis faciundi obtulerit, tutor id curet, ut quæ vel à fluctibus convulsa, aut vetustate viciata fuerint, ea resarciat: mox ut operam propurgandis elicibus
fulcis

fulcis aquarijs, fossis, per quas nivalis pluvialisque humor in piscinas derivatur, impendat: post aquas derivatas, ut scœtum per classes piscinarum distribuat; quoniam, ut antè dictum est, translatio cujusvis scœtus in vere tempestivissima habetur. Ac tunc non die solùm, sed etiam noctu (quia noctis magis quam diei tempore Cyprini per voluptatem atterruntur) ad piscinas recurset, videatque ne quis tunc illis insidietur. Quippè non aliàs exceptu faciliores Cyprini videntur, quàm cum velut cœci in amorem ruunt mutuum, incautique & peragmina circum vada pererrant. Hoc eodem veris tempore curatori maximè præcipitur, ut quotiescunque ruit imbriferum ver, toties septa piscinarum, in quibus Cyprinus adultus pergliscit, ut recludat, imbremque unà cum fluminibus, limum secum & stercora ex uberioribus agris pertrahentibus, admittat. Nullum enim hoc Cyprinis gratius pabulum reperitur, nec undè crassescant ocyus. Accedit simul ex turbidis aquis ista quoque piscinis utilitas, quòd advenis piscibus, cum fluvio tunc affluentibus, sine opera nostra & impensa piscinæ adaugentur. Nam puris & defœcatis aquis durantibus, rarus in piscinas hospitem piscium adfluxus contingit.

CAP. III.

Quid sit in æstate procurandum.

CONTRA in æstate facere curatorem decet, atque inter prima accurare: ut claustra circum piscinas clausa habeat omnia, ne quâ aditus in piscinas profluo flumini pateat. Maximè videlicet tranquillo tunc & quieto statu opus est Cyprino: quia æstate maximè, propter lætissima & sibi gratissima pascua, illo adolescit & pinguescit. Si modò ociosè pascitur. Nec enim ab exercitio sed ex ocio corpus opimatur. Ideoque interclusis illo tempore opus est septis, nè unda recens

piscinas inluat: ad cujus meatum oberret magis quam pascatur Cyprinus. Ac ne putes solos Cyprinos ex inertia adipem assumere: prodit Plinius, *ad Caduram rubri maris insulam, præcipua ejus loci quiete, beluas ad immobilem magnitudinem adlescere, rhynnos vero in tantum pinguescere ut dehiscant.* Quantum autem unda jugiter manans Cyprinis ætate est adversa, tantum pluvia leniter affluens grata & amica. Qua de re Plinius rursus scite & consideratè: *pisces (inquit) modicis imbris gaudere alunturque. Quippè & harundines, quamvis in palude prognatae, non tamen sine imbre adlescunt: & alias ubicunque pisces in eadem aquâ assidue sunt, nisi appluat exanimantur.* Hæc Plinius.

Sed cum in hoc eodem capite mentio facta fuerit passionis & harundinum: prius de alimentis Cyprinorum, post de harundine extirpanda commemorabimus.

C A P. IV.

De alimentis Cyprinorum.

IAM etsi piscibus commune sit omnibus, præcipuam alimentorum suorum partem ex aquis capere: sunt præterea tamen alij quoque cibi suo cuique piscium generi secundum naturam suam velut proprij. Nam, ut Aristoteles tradit, Congri Murænæ Lupi carne tantum vescuntur: Mulli carne & algâ: Scarus algâ tantum modò: Salpa algâ & stercore: Capitones limo; ac ne persequar alios quos nunc persequi non est necesse, ipse adeò noster Cyprinus limo pascitur & arenâ glebæ permixta. Et quanquam idem à carne abstinet, lumbricos tamen terrâ erumpentes culicesque & muscas aquis supervolitantes libentissimè dapis gratia consecratur, adeò ut si propè ociosus ambules, auremque tacitam, dum insecta venatur, adhibeas, clarè exaudias, ore illum suo quasi poppyf-mata ædere. Qui distinctius de passionibus Cyprinorum loquuntur,

quantur, hanc ex insectis pastionem, modò æstivam modò supernatantem cognominant: quoniam sursum versus in summâ vel tellure vel aquâ huiusmodi insecta per æstatem serpant volitentque. Illam verò alteram, quam in fundo piscinæ limus & arena Cyprinis subministrat, appellant infernatam, quia inferius sita est. Adduntque, priore illâ quàm hac posteriore, non solum melius Cyprinos saginari, sed etiam carne fieri teneriores. Nec id sine ratione, quòd ea, quæ jucundius suaviusque sumuntur, melius etiam teneriusque nutriant. Non est autem dubitandum, quin hyeme quoque in latebris altioris aquæ conditi terreno pastu alantur: quando quidem illorum cubilia haud aliter tunc excavata deprehenduntur, quàm sues volutabra sua excavare assolent.

Vulgus insuper frumento aqua macerato, eique potui, quem à Cerere vocamus cerevisiam, destinato, clausos in ligneis vivarijs Cyprinos pasci decrevit. Præterea figulari creta modico ignis calore adusta fratribusque olei subacta; quippè ex hoc pabulo pinguius etiam quàm ex frumento Cyprinus saginam induit. Itaque mirari interdum satis non est miram Plinij diligentiam, ut quam ne hoc quidem olei condimentum, quo piscium obsonia interdum condiuntur, effugere potuerit. Sic enim, sed valde strictim, *libro nono*, & quasi per transfennam hanc rem aspiciens: *Gustu* (inquit) *olei maxime, dein modicis imbribus gaudens alunturque.*

CAP. V.

De extirpanda in piscinis harundine.

Solet harundo post frequentes pluvias, si crassum lætumque solum subest, & modicè piscinis innatant aquæ, celeriter suboriri, & posteaquam suborta convaluerit, meliora Cypriorum pascua, quæ ad vada & oras in piscinis reperiuntur, infestare, aliquoties totas piscinas in quibus exiguus homor inest

ineſt occupare. Nam vis aquarum major illam fruticari non finit. Noverunt hoc ſolertiores piſcinarum curatores: quare etiam ſedulò curant, ut vel uno ſtatim fluxu piſcinas aquis ad juſtum modum impleant, vel poſt ſubductas aquas ut ne quid humoris in illis (præſertim germinationis cannarum tempore) relinquunt. Difficile autem malum hoc, ubi prævaluit in piſcinis, extirpatur. Nam ſi ferro ſuccidas lætior harundo, ſi face incendas denſior reſurgit: tum ſi ſolas admoveas manus, frangas citius quàm evellas. Sed nec vomeri facile cedit; quia altius radices in terram agit, denſioreque illas inter ſe complexu innodat, quàm ut enodari exararique poſſint. Sed hac tandem ratione in exitium ejus non fruſtra incumbes: ſi æſtivo ſolſtitio per plenam aquis piſcinam monoxyla veſtus, harundinem tum falce invadas, ita eandem falcem in demetenda harundine moderans, ut internodia ipſius duntaxat ea, quæ ſubter aquam merſa ſunt, demetas. Fiet enim, ut harundo per cavam calami plagam exhausta aqua, quæ vapore ſolis tunc eſt percalefacta, non ſecus intabefcat, ac ſi tabificum biberit venenum. Admonet Plinius ex occultiffima illa rerum inter ſe ſympathia, ut falci apponamus filicem. Verba Plinij ex *Lib. naturalis hiſtoria XVIII* iſta ſunt: *Ajunt filices circa ſolſtitium avulſas non renaſci, nec harundine ſectas, aut exaratas vomeri harundine impoſita. Similiter & harundinem exarari filice vomeri impoſita præcipiunt.* Illud etiam, quod de extirpandis ſylvis apud eundem Plinium legi, adſcribere non pigebit, quando frequenter accidat, ut piſcinas in nemoribus excitemus. Dicit igitur Plinius Democritum ſecutus: *extirpari ſylvas lupini flore in ſucco cicuta uno die macerato, ſparſisque radicibus.*

Satis erat dictum de æſtivis operibus, niſi in eadem æſtate Cyprini malâ interdum valetudine tentarentur.

De morbis Cyprinorum.

Altor idem Plinius *lib. nono*, morbos universa genera piscium non sentire, verum ægrotare singulos manifestum facere aliquorum maciem, cum in eodem genere præpingues alij capiantur. Et de Siluro: *Silurus* (inquit) *canicula exorsu syderatur; & aliàs fulgore consopitur.* Hoc & in mari accidere Cyprino putant. Imò haud dubiè constat, Cyprinos in mediterraneis quoque piscinis, vî ejus syderis afflari & marcescere, ac nonnunquam sine ullo remedio consopiri, Præsertim si fulgur illud clarum incidit, quod dolia exhaurit intactis operimentis, & quo matres gravidæ partu exanimato vivunt citra ullum aliud incommodum. Cæterum quoties Cyprini non ex sydere, sed ex vitiatâ corruptaque in piscinâ aquâ, infestantur, aut si quandò ob exiguum humorem male valere incipiunt, adversus utrumque incommodum largior novarum recentiumque aquarum submissio valdè commodat. Interire autem pisces, si in exigua nimis aquâ diutius stabu. lentur, non aliter quàm cætera animantia si in exiguo aëre claudantur, eximiis animalium naturæ indagator Aristoteles testis est. Quin si accadat, ut vel aliunde piscibus immineat perniciēs, aut à verbasco in piscinas projecto, aut à cyclamini radice, quam ideo *ixthyon* cognominant, aut à lacte tithymali herbæ, quam aliqui caprinam lactucam Cornelius marinam appellat: tunc item nihil magis expediet, quàm aquas mutare renovareque. Hoc eodem lacte tithymali, si corpus alicujus inscriptum, & posteaquam inaruit inscriptio, cinere conspersum fuerit: narrant, ita apparere literas, ut illas vel adultera queat legere. Super hæc exitium piscibus aristolochia molitur. Siquidem refert Plinius, se coram à piscatoribus Campaniæ contusam immixta calcè in mari sparsam fuisse, mira-

que cupiditate pisces advolasse, ac statim exanimatos fuisse. Est & cannabis succus amarus piscibus mortifer. Propter quod nos, qui in regionibus nostris cannabi tum piscinis abundamus, lege atque multa vetamus, ne cui liceat cannabim iuxta piscinas macerare. Contra apium omnibus piscibus morbo laborantibus maxime est salutare. Hoc ipso Plinio lib. xx. in hac verba prodente: *Pisces quoque si agrotent in piscinis, apio viridi recreantur.*

Nunc ad Autumnum properemus.

C A P. VII.

Quid in autumno curatori agendum.

SI piscatus in autumno cessaverit, fueritque in tempus verum dilatus, cura autumnalis ad piscinas plus penè solatij quam negocij præ se fert. Nempè aucupium: quod feri de se anseres & anates, ad piscinas in autumno convolantes, non sine voluptate præbent. Quanto ego sapenumero affici gaudio, quanta læticia efferri, aucupēs à piscinis revertentes. Spectavi! cum hero coram captos anserum vel anatum manipulos recenserent, cumque vicissim herus eorum aucupium, quasi rem plausibilem, non voce sola sed nonnullo præterea auctario addito approbaret, ut escatali velut inescati libentius aucupium repeterent, penumque domini subinde instruerent.

Habet tamen & ipse autumnus curam ad piscinas aquis & Cyprinis completas peculiarem: quam qui per tempus curatores obierint, plurimum futuro incremento Cyprinorum conferunt. Ea est, ut ante hyemis adventum aquæ ex piscinis marginum tenus subducantur, ut illi ipsi margines aquis denudati siccantique pruinis & gelicidijs hybernis fermententur. Sed caveto, ne cum supervacaneis aquis necessarias quoque ex piscinis subducas. Multò enim satius est, fermento carere, quàm de salute piscium ob inopiam aquarum

rum periclitari, præsertim si hyems immincat, de glacie & nivibus altioribus suspecta. Eodem autumnosæpe *immesum* *cælo venit agmen aquarum*: fac igitur, ut septis & canalibus emissariisque reclusis cuivis per tempus occurras tempestati, antequam illa superveniens calamitatem aliquam secum piscinis afferat.

CAP. IIX.

De hyemali piscinarum procuratione.

Non sunt, quanquam esse videantur, ne hyeme quidem circa piscinas halcyonia. Nam glacies ipsa, quæ tranquillitatem tunc & securitatem tutoribus piscinarum polliceri putatur, quia circum undique tectos & clausos teneat atque custodiat pisces, magnum ex se periculi metum minitatur; ne mole videlicet sua & crassitudine pisces in piscina strangulet, dum facultatem hauriendi libere reddendique spiritum illis adimit. Non rarò enim duobus pedibus, & eò amplius, alta glacies piscinis incumbit. Ad eandemque altitudinem nix ibidem sæpius adaucta animam piscibus præcludit; si curator non intervenerit, qui & nivem compluribus ex locis piscinæ submoveat, & serobes in iisdem locis, perfectâ securi glacie, aperiat, per quos se vegetabilis aura piscinis insinuare, debilitatosque pisces rursus valeat recreare. Signum evidens imbecillitatis Cyprinorum habetur, si velut anhelantes oscitantesque ad serobem apertum conglobantur. Nam integri & vegeti, aut nusquam tunc comparent, aut si quando apparent subito inde dilabuntur. Nihil in tali casu magis profuerit, quam novas ex flumine admittere aquas, quæ veteres expellant. Spectavi ego non semel, cum deficiente flumine non esset unde vetus expulsa è piscinâ aqua renovaretur, Cyprinos languidiores circum serobem oberrantes reticulo excipi, atque inde ad vicinum flumen reficiendi causa transferri.

Sed hanc provinciam obire in magnis piscinis, in magnaue piscium multitudine, quis facile queat? Forstā melius Petrus Rosenſis, Procerum in Bohemia nobiliſſimus, bonisque literis eleganter excultus, ſuis conſulebat piſcibus; excogitatā machinulā & rōtis, quarum crebrā ad piſcinas verſatione vitium aquarum, quod ex longa quiete contraxerant, belle perpurgabat, viresque ita piſcium putore affectas recreabat.

Super hæc cuſtos hyberno tempore invigilet, ut veduras operarias, quas coloni noſtri ex more obeunt, in devēhunda materie ad piſcinas ſarciendas neceſſaria, conſiciat, tunc cum nives adhuc ſuperſunt, cumque trahis adhuc ipſi coloni utuntur, quibus multò expeditius quam pluſtris robora ſubvehunt. Nam verno tempore magna cum moleſtia ab agro & aratro avelluntur.

Quid igitur fieri quoquo temporis intervallo ad piſcinas conveniat, jam, ut opinor, dictum eſt ſatis ſuperque.

LIBRI QUINTI

Praſatiuncula.

Quintus & ultimus reſtat huiusce fabulæ piſcinariæ actus, cæteris (quemadmodum in comœdijs fieri ſolet) lætior, quia exitu jucundiſſimo piſcinarij exoptatiſſimoque clauditur. Nempè quæſtu & lucro, quod ex piſcatu & piſcium diſtractione provenit uberrimum. Ut enim non mœret agricola ex meſſe, nec vinitor ex vindemia, ſed potius ambo lætantur, cum fructum (qualem maximè convenit ex labore capere) percipiant: ita piſcinarius, reſertam nummis, ex piſcatu theſaurum nummariam reſciens, lætum canit plaudite.

Igitur primò de piſcatu & de his quæ ad piſcatum pertinent, dicemus: mox quo piſces modo ad piſcinas venundentur: dein quemadmodum veteranæ piſcinæ reſtituantur: poſtre-

postremo (pro coronide) adjiciemus vivaria Salarum, quoniam fluvij, qui circum arcem rubram manant, festivam ejus generis piscium nobis copiam suppeditarunt.

CAP. I.

*De temporibus piscandi; & quæ ante piscatum
instrumenta sunt præparanda.*

Piscandi in piscinis duo tempora esse tempestiva, verum nimirum & autumnale, jam antea indicavimus, cum de translatione seminum Cyprinorum loqueremur; simulque ostendimus, utrum eorum tempus alteri præstaret.

Sed sive in autumnno sive in vere piscatus contingat, fac ut instrumenta, quæ in piscatum opus sunt, ante parata habeas quàm piscari incipias, ne post in negotio negligenter incæpto sine exitu turpiter hæreas. Inter præcipua autem opus est verriculis minimùm duobus, uno majusculo altero minusculo. Illud laxioribus maculis debet esse contextum, ut tenuiores pisces transmittat ac solos grandiores everrat detineatque: hoc contra & maculis & nodis contrahitur, ut foetum Cyprinorum in piscinis aliosque minoris incrementi pisces, & quos Aristoteles *χρῆσις* vocat, (quasi fusaneos dicas, quia fusim retibus capiuntur) irretiat. Deindè post irretitos interceptosque pisces, opus est solijs & vasis minimùm bifariam divis: ut in alteris capti Lucij in alteris Cyprini seponantur, tantisper dum vel ibi statim distrahantur, vel dilati ad vivaria & secluseria plaustis & dolijs, quæ similiter ut solia adesse debent, pervehantur. Nam minores pisciculos in nassis & quallis, aqua defæciore demersis, rectè incluseris. Itaque quallos etiam & nassas comparatas habere oportet: & præterea cribra & incerniculà foraminibus crebris pertusa, ut aquam continuo percolent, ac pisces, quos depromere ex solijs volumus, contineant, ne si ipsis manibus illi sapientius con-

tingantur contrectenturque, injuriam ex frequenti contactu accipiant, veneantque ob eandem vilius. Et quoniam in piscium minorum venditione mensura non numero utimur: vascula quoque ad certam mensuram dimensa (qualia sunt, urceoli, urnulæ, corbulæ) ut ad manum habeamus curabimus. Custodemque interea, dum piscatus durat, piscinis admovebimus; qui in tuguriolo, ex stipulis vel harundinibus temerè congestis in aggere excitato, agat excubias, adversus insidiatores & fures. In eodemque aggere palos suo ordine constituemus, in quibus uvida à piscatu retia deficcanda suspendantur: ne illa nobis, ex assiduo in piscinis cænofoque humore, ante tempus corrumpantur.

CAP. II.

De piscatu Cyprinorum & Luciorum.

INstructis comparatisque ijs, quæ diximus, & si qua super sunt Italia, quæ nostram memoriam refugerunt, tum aquis quoque de piscina, ad quem res postulat modum, subductis: maturum hinc est auspicari piscatum. Hora utique matutina. Siquidem mane alacri magis animo piscatores opus aggrediuntur; & pisces non modò tunc capiuntur facilius, sed etiam tractantur securius, die videlicet nondum à sole percalefacto. Interesse capturæ, si iteretur piscina, pluresque secundo tractu quam primo trahi, exploratissimè prodit Plinius. Ejusque rei hæc fortassè ratio erit, quod altero tractu magis quam primo aqua in piscinis perturbatur: majoremque indè etiam oculis piscium caliginem objicit, quàm ut facile vitare illi insidiosos laqueos valeant.

Factis de more plagis primi plerunque Lucij, iidemque maximi, in maculas incurrunt. Quoniam aviditate deprædandi summis semper feruntur aquis, atque idèò injuriæ magis etiam opportuni, quando retia item summis majore ex parte aquis

aquis innatant, quæ ad excipiendos Lucios intenduntur. Contra Cyprini, qui fundum piscinæ amant, initio minores, posterius grandiores, illaqueantur. Quocirca piscinarii ad quæstum callidi, quemadmodum Luciorum indicaturam ad primum statim iactum præcipitant, ita Cyprinorum de industria procrastinant: expectantes, dum peracto ferè piscatu corpulentissimi eorum extrahantur, quos emptori ob oculos dissimularis vilioribus obtrudant.

Solertiæ Cyprinorum argumentum fuerit; quod ubi metus ex intentis retibus ingiuit, caput repente cœno mergunt, ut tanto proclivius cauda lubrica & retia & piscatores frustrentur. Sanè ipsi piscatores, cum & à subtrahendis piscibus ægre manus abstineant, & si diutius in piscina morantur parum diligenter cavent, ut non proculcent Cyprinos in luto delitescentes: identidem sunt admonendi urgendi que ut piscatum maturè conficiant.

Nihil autem maturitati sic consulit, ut secluseria juxta piscinas constituta; ad quæ vel ipso dorso vel humeris bajuli captos atque extractos pisces transferre faciliè possunt. Nam labra & folia nec multos exipiunt pisces, nec diu incolumes servant, interimque, quod sane damnosum est, piscatum in longum differunt.

CAP. III.

De Secluseriis juxta piscinas constituendis.

SI loci situs ita competat, ut in proximo secundum piscinas secluseria Cyprinorum collocari queant, non est dubitandum, quin talis situs, propter rationem de facili & celeri piscium translatione jam statim dictam, commodissimus habeatur. Sin minus id fiat, ne sic quidem ab instituto erit cessandum, sed alibi locus ad hanc rem aptus, ac potissimum ad prædium, & sub oculis domini, vestigabitur, & postquam inven-

ventus ille fuerit, fossionibus in duos aut eo amplius cubitos deprimetur, extendeturque in cubitos duodeviginti, ultracitraque, prout commoditas & piscium frequentia exegerit. Quippè ad eandem frequentiam numerus quoque receptaculorum definitur; singulaque receptacula sic fabricanda erunt, ut ripis circumundique & aggere concludantur.

Atque hac una re piscinis dissimilia habentur, quòd in receptaculis per omne in quadrum spacium æqualiter solum infoditur, ripisque quoque versus clauditur; cum piscinæ magnâ ex parte pateant, vadosisque marginibus restagent. At cætera pene similia. Nam & fistulas, & canales, & septa quibus piscium fuga impeditur, ad eum prorsus modum ad quem piscinæ recipiunt; tum perennem quoque in propinquo undam desiderant, sed quæ continenter in secluseria influat, alioqui sine perpetuo undæ recentis influxu Cyprini multâ, ut fieri solet, frequentiam in secluserijs stipati non perennant.

Eisdem secluserijs sepes circumstruimus, ut prædonibus aditum præcludamus. Nimirum, ut vendamus, non ut perdamus, inclusos retinemus Cyprinos. Interdumque tantisper retinemus, dum annonæ piscium caritas intendatur. Id quod & rei, & virtuti, & gloriæ esse, prædicat Cato in oraculis suis, quæ de re rustica edidit. Nos nunc rationem vel sub glacie piscandi edemus.

CAP. IV.

*Quemadmodum in piscinis congelatis
sit piscandum.*

EVenit sæpenumero diebus quadragesimæ, qui tempora sua, ex breviori longioreque dierum adipalium intervallo, in singulos annos variant, ut piscinæ apud nos glacie adstrictæ reperiuntur.

Ne igitur eo potissimum tempore, quo maxime opus est obsonare

obsonare piscium obsonium, glacie obstante, piscandi occasio vel differatur vel amittatur: arripienda est ratio à vetustis quondam piscatoribus, auctore Æliano, usurpata. Nam, ubi de Eridano atque Istro fluminibus Ælianus agit: in his conglaciatis, dicit, piscatores sinuosum aliquem locum sibi deligere, cujus glaciem peracutis securibus persecunt, indeque glacie amota, locum eundem lacui similem efficere, jactoque in lacum amplo verriculo, ac suo more explicato, pisces venari. Sic item in piscinis nostri quoque piscatores Cyprinos venantur, primùm glaciem ad excipula, Cyprinis excipiendis prope canalem instructa, directis in quadrum limitibus circumsecantes, dein eandem glaciem aut comminuentes, aut si amoliri licet amolientes. Sin horum neutrum fieri potest propter glaciei magnitudinem, immotam illam relinquentes, ac nihilominus plagis per apertos limites subter glaciem explicatis destinatum piscatum peragentes.

Haud vereor ne sim inœptus, si indicavero potius quàm jactavero rationes, quas in hujuscemodi piscatu fuerim secutus ea quadragesimâ, qua invictissimus Princeps noster Ferdinandus Bohemorum Pannonumque & Romanorum Rex, in Moraviam veniens de summis rebus deliberaturus, Znoymam omnes Ordines contraxerat. Ut igitur tum, cum pisces incendebant annonam, vicinos in piscando antei rem meos, multas simul operas ad persecandam in piscinâ glaciem, altitudine cubiti crassam, securibus extruseram. Fervebat opus, limitesque in operas distributi strenuè excavari cœptabantur; donec alij coloni alios in opere antevenientes, glaciem parum adhuc tempestivè locis quibusdam perumperent, inducæque in limites aquarum scaturigine, opus ab alijs continuari propter asperginem prohiberent. Aderant qui breviora securium manubria longioribus mutanda esse suaderent; alij dolabram molendinariam, glaciei perfringendæ comparatam, adhibendam,

dam. Utrumque à me factum est, sed in utroque etiam molesta aspergo & mora odiosa fuit. Venit tandem serræ in mentem, si fortè illa operi præsentiahibita, commodius munere suo defungeretur. Benè res ista cecidit. Simulac enim serræ aliquot allatæ, operique admotæ fuerunt, continuò opus sine ulla asperginis injuriâ procedere, glaciesque ferris faciliè cedere properabat; ita ut jam nihil restaret aliud nisi piscatus. Ad quem obeundum sua sponte alacres piscatores accingebantur. Jacta sunt non semel subter glaciem retia, casto semper & irritò conatu. Hic piscatorum nonnulli aquas insimulabant, partim ut nimis adhuc in piscinæ exundantes, partim ut valde liquidas & defœcatas, ideoque piscibus facultatem declinandi retia præbentes. Alij retium epidromes accusabant, quasi pondere leviores, quàm ut imum piscinæ solum, ubi Cyprini latitarent, satis everrere possent. Additæ sunt ad epidromes catenæ ferreæ; & fenestræ aliquot proxime limites in glacie erant apertæ, ad conturbandam & infuscandam contritis atque sudibus aquam. Nam ultrâ subduci illa, quam erat subducta, citra incommodum, quod ex pondere glaciei imminebat, non potuit. Placuit post hæc redintegrare piscatum; sed ne tum quidem ille succedebat, propterea quod in tanta crassitudine glaciei conti libere agitari lutumque ut res poscebat concire, haud poterant. Jubeo inde ego, quatuor simul plaustra ad piscinam advehenda figulari luto onerari. Quæ posteaquam adjecta sunt, eòque loci exonerata ubi retia à piscatoribus trahebantur: exclamant repente piscatores, aut argillam se aut Cyprinos pertrahere, appropinquantes queripæ, amplius centum Cyprinos mirifico applausu excutiunt, magnasque agunt gratias aquæ luto adjectio foedatæ. Juvat mox iterare jactum, iterumque ille satis prosperè cessit. Pòst ubi tertio eundem repetunt, rursus nihil piscium capiunt: quia rursus illi dilapsi se in vadis subter glaciem sinuosis occultabant.

tabant. Fortè in ipso reditu, dum aurigæ plaustra inania revehunt domumque redire festinant, piscatores denuò plagas explicant, ac plures Cyprinos quam antea utroque jactu comprehendunt. Stupentes admiratione aurigas revocant, plaustraque & equos per glaciem piscinæ exagitari jubent, ipsi interim ad piscandum intenti. Quid opus verbis? Quod nullâ ratione assequeremur, id casu tandem sumus assecuti, ut scilicet deinceps piscatu perfrueremur. Nam pisces qui antea sine ullo metu sugam adornabant, tunc verò, & ad strepitum solearum quibus equorum ungulæ, & ad stridorem canthorum quibus rotarum orbes in plaustris devinciuntur, consternati, ommissis fuga & latibulis, ad insidias plagarum gregatim præcipitabantur, à piscatoribusque nobis extrahebantur.

CAP. V.

Vnde accidat, ut in aliis piscinis crassiores in aliis tenuiores, interdum etiam in eadem piscina, capiuntur Cyprini.

Dubitare non oportet, quin causam hujusce varietatis præter alias præcipuam natura locorum sustineat. Nam si illa aliàs tantum pollet, ut corpora juxta atque ingenia humana valeat evariare: quid mirum, si eadem vim illam suam multiformem in bruta quoque corpora expromat? Sic autem de ea re Cicero in libro quem de fato inscripsit: *Inter locorum, inquit, naturas quantum intersit, videmus, alios esse salubres, alios pestilentes; in aliis esse pituitosos & quasi redundantes, in aliis exsiccatos atque aridos. Multaque sunt alia quæ inter locum & locum plurimum differunt. Athenis tenuè cælum, ex quo etiam acutiores parantur Attici; crassum Thebis, itaque pingues Thebani & valentes.* Hæc Cicero. At simili nos quoque ratione in Cyprinis nitimur, ut eos alio loco magis quàm alio probatiores inveniri contendamus. Bohemi primam loci palmam Cyprinis in Bohemiæ vendicant, proximam Moravi, tertiam Slesitiæ.

Refert deinde quali aqua plantur: quippè dulcis quam amara, tepida quam frigida, melius nutrit Cyprinos: sicut terra quoque glebosa & succulenta quam exueta & arenosa. Mox aër item crassus interdum atque imbrifer, quam perpetuo sudus & siccus. Denique apricus vadus & à ventis tranquillius loci situs redundantiores ac valentiores efficit Cyprinos, quam opacustempestuosus & aquis profundus, ut in quem sol ægre penetrare soleat. Sol, inquam: qui non ea modò quæ extant & supra terram eminent, sed etiam ea quæ inferius latent & aquis occultantur, suo calore fovet, melioraque & vegetiora facit, ut author est Theophrastus.

Nam quod in una eademque piscina alij Cyprini alijs succulentiores reperiuntur, id partim ex imparibus Cyprinorum seminibus ex diversis seminarijs in unam piscinam translatis: partim ex solo in quo pascuntur, alibi in eadem piscinâ pinguiore alibi aridior: usu venire plarumque solet. Quamquam non rarò etiam ex affectione Cyprinorum quadam peculiari, ex ignota nobis causa oborta, habitudo ipsorum commutatur. Simile quiddam idem Theophrastus commemorat de his quæ monogena sunt, unamquæ sortiuntur appellationem; quod alia tamen eorum foecunda esse alia infœcunda videantur: ut illicem quandam esse fructiferam quandam sterilem, & alnum pariter, cum ambæ nihilominus florescant. Id verò nemo ferè ignorat. piscinam quamlibet, quæ rariùs quam quæ spissiùs fuerit seminibus consita completaque, tum specie corporis tum suavitate saporis, multò commendatiores Cyprinos alere.

C A P. VI.

*Alternis ne, an in singulos annos, ad singulas
piscinas, piscari magis expedit?*

MOs hic ad piscinas quasi solennis retinetur, ut in singulis piscinis, quæ nutriendis Cyprinis destinatæ fuerint, altero

altero demum anno piscatio celebretur. Nec enim una aestate bimus foetus piscinae creditus, nec item semper trimus satis pergliscere potest, sed minimum opus habet biennij spacio, ad saginam & legitimum incrementum accipiendum. Idque ita, ut statim dixi, solenniter à piscinarijs observatur.

Præter hunc tamen usurpatum morem Princeps meus Stanislaus, diu primus in Moravia ac solus, ædificatâ sibi advicum Medricium non pœnitendâ piscinâ, velut ex novali facere illam sibi restibilem aggressus est, quotannis eandem obsecrans ac demetens. Hac sane ratione. Complures ei aliæ piscinae viliores ad arcem & oppidum, cui Vuischcovo nomen, aderant; non in aliam rem magis fructuosâ, quàm ut foetum Cyprinorum seminarent foverentque. Easporrò piscinas sic habet divisas, ut æqualem ei in singulos annos liceat ex illis foetum deligere. Deligiturque foetus trimo nunquam minor, nec major quadrimo; sed uterque ex eo numero, qui lætam indolem & ad saginam appositam præseferat, quò melius celeriusque saginetur, instruatque opimis epulis mensas lautiores; ad quas propter tempestivam ætatem quadriennis aut quinquennis inprimis vocatur. Nam citra annos quatuor fluxâ adhuc carne, ultra quinque tenaciore insulsioreque esse incipit. Nec tamen idem Stanislaus solo foetus delectu est contentus; sed curat præterea, ut in singulos autumnos piscatus peragatur, ut ipsa piscina à subductis aquis totam insequentem hyemem ad recuperandas vires, quas ex humore æstivo amisit, nacta, vernali rursus tempore succulentum vernacum & alendis Cyprinis idoneum, præbeat.

Sed nisi copiâ foetus Cyprinorum abundaveris, hæc piscandi ratio parum tibi profuerit. Quocircâ si plures quam unam possideas fructuarias in fundo piscinas, ita facillè assequi poteris, ut quotannis æqualiter illas divisas habueris, alternatimque ex dimidiato piscatum annum instigueris.

De Cyprinis ad piscinas distrabendis.

CYprini, qui ad piscinas, statim ut extracti retibus fuerint, venales proponuntur, aliquanto sunt vendibiliores ijs, qui ex piscinis in vivaria translati diutius asservantur. Ut enim illis habitus adhuc corporis integer gratiam apud emptores conciliat: ita istis per captivitatem diminutus precium quoque imminuit. Nihil autem facilius est quam pisces distrahere, si adsit emptor qui illos emere velit. Neque enim in vendendis illis novo aliquo jure utimur, aut quidquam de sanitate vel probitate eorum invicem spondemus stipulamurque: cum pisces rarissimè langueant, & gustu approbare illos vel improbare cuivis liceat.

Aliter autem Bohemiatque Moravi Cyprinos ad piscinas divendunt. Illi enim suas emptoribus vase propemodum urnali admetiuntur, constituto priùs in singulas urnas certo precio. Isti per sexaginta numerant quoscunque extrudunt venales: contenduntque certiore atque etiam æquiore videri suam rationem quàm Bohemorum, propterea quod numerus semper sibi in summâ constet, non item mensura, quæ pro impari Cyprinorum magnitudine sæpius illam ipsam summam divariat. Precium in sexaginta Cyprinos summum octo aureos minimum sesquiaureum Moravi constituunt. Pro situ videlicet regionis aucta vel diminuta licitatione. Si quidem in eâ parte Moraviæ, quæ ad superiorem Pannoniam pertinet, ubi nunc Austria est, bis terque tanto licentur Cyprinos, quam in eâ, quæ pertinet ad Slesitas qui in locum Quadorum successerunt. Non tamen mihi valdè displicet Slesitarum ratio, quâ in auctione Cyprinorum utuntur, seorsum maximos, seorsum medioximos, & minimos, auctionantes. Vetus enim est: *aqualitatem haud parere bellum: at inaequalitatem discordiarum non parvum esse fomitem.* Statim emptor, & sine

& sine lite cum venditore transigit, ubi pares staturâ Cyprini venundantur: contra multum litigat, si inæquales & in unam velut turbam minores cum majoribus confusos sibi à venditore videt obrutos. Licitator enim tunc, qui minimos Cyprinorum digito indicat eosque dissimulatis majoribus precio minimo ut liceatur apponit: venditore diverso qui maximo, propter eos qui maximi inter ceteros apparent. In hoc sane concordant Bohemi Moravi Slesitæ, ut Lucios venales non ad mensuram sed ad numerum sexagenarium venum exponant. Similiterque aliam piscium in piscinis turbam miscellaneam omnes pariter vasculis admetiuntur potius, quàm ullo numerant numero: haud enim facilè est numero comprehendere turbam.

Sed cum nonnihil admirationis plerisque afferat, accrescentibus piscinis ac piscibus simul quoque accrescere annonæ piscium caritatem, explicanda obiter reddendaque causa ejus rei esse videtur.

CAP. VII.

*Cur fiat, ut auctis piscinis precium quoque
Cyprinorum augeatur?*

CAusa ejus rei duplex esse putant, una domi nata altera peregrè allata; atque utraq; (ut verum fateamur) producta ex gula intemperantia, quæ sicut nullum escariæ voluptati, ita nec sumptibus, quibus talis voluptas emitur, modum terminat. In delicijs autem epularum Cyprinum passim haberi, ad eò jam lippis, quod dicitur, & tonsoribus notum est, ut ne ipsi quidem lippi & tonsores apud nos sine Cyprino lautiora ineant convivìa. Ut primores populi taceam; qui eandem in jentacula prandia cœnas & commestationes distribuunt: simili intemperantia ipse populus utitur, mensasque suas Cyprino, quoties haberi potest, libentissimè onerat. Populum urbanum rustici sequuntur atque imitantur, eo potissimum tempore, quo nundinandi

dinandi gratiâ oppida & vicos subeunt, non antea rus inde repetentes quam Cyprino eoque cariùs redempto ingluviem expleverint suam. Quasi nullus æque saperet, atque ille qui magno emptus est. Ita enim apud Martialem rustica quoque avis canit :

Rustica sum Perdix. quid refert, si sapor idem ?

Carior est Perdix ; sic sapit illa magis.

Domi igitur posteaquam tanta aviditate Cyprinus ab omnibus Ordinibus appetitur : quid mirum, si quantum fames ejus crescit, tantum quotidie increascit precium, certatim omnibus ad emendum eundem concurrentibus ?

Quid deinde foris ? nonne omnia fere per Germaniam superiorem diverticula Cyprinum apud nos emptum, non solum occupare, sed etiam pisces se nobiliores anteire deprehendimus ? Diverti jam pridem in oppidum Alpinum, cui Oniponti vocabulum, ad hospitem : ab eodem exigens, ut mihi salares pisces ad cœnam apponeret. Ibi hospes : si piscium, inquit, desiderio teneris, aliquanto suaviores quam salares sint tibi statim exhibuero. Nec cunctatus affert Cyprinos, paulo ante ex Bohemiâ advectos, plenoque ore laudes eorum celebrat ; nunc cum Carpionibus Benacinis nunc cum Salmonibus Rhenanis comparans. Menihil plane adversante, quod de gloria meorum popularium agi videbam ; interim tamen poscente, ut dilatis in crastinum Cyprinis, præsentem mihi cœnam additis salaribus accumularet. Paret hospes ; cœnamque salaribus jentaculum Cyprinis instruit : initaque ratione carius Cyprinos quam salares æstimat. Quo ego perspecto ad comites ajo : Desinamus posthac mirari, cur precia Cyprinis intendantur, quando pluris eos apud peregrinos, quam salares æstimari videmus.

Nosque indè non modò ad novas piscinas amplificandas, sed etiam ad veteres renovandas, convertamus.

CAP. IX.

*Quemadmodum veteraneæ piscinæ
restituuntur.*

Humor perpetuo in piscinis restagnans facit, ut illæ ante tempus senescant. Tunc autem senescere intelliguntur piscinæ, cum ubere ipso terræ succoque & viribus per continuam aquarum redundantiam exhaustis, ad alendos pisces minùs habentur habiles. Idque mali nostrâ plerunque culpâ eis acceleratur, dum avidi ad rem nimis sumus; perpetuisque fructibus inbiantes, perpetuò etiam piscinas, sine ulla remissione, aquis oneramus. Obliti quid præcipiat agricolis Virgilius, cum dicit:

Alternis idem terras cessare novales,

Et seque patiêre sibi durescere campum.

Conducit autem hoc præceptum non minus piscinariis quam agricolis; ut piscinæ videlicet similiter atque agri restibiles cessantibus novalibus recreentur & instaurentur. Fieri verò talis cessatio atque intermissio in piscinis solet, post annum octavum aut decimum, id est, post quartum aut quintum legitimum piscatum, qui biennio quolibet celebrari consuevit. Nec diutius quies durat, quam dum unus in se revolvitur annus, haud ipse quoque tunc sterilis. Siquidem licet piscinas humore vacuas seminibus frugum conferere, melleque interim perfrui; licet item post unam statim æstatè piscari, si foetu Cyprinorum trimo desiccata recreataque piscinam repleveris.

Cæterum si illæ ipsæ piscinæ multis annis multaque ætate adeo inveteraverint, ut viribus planè deficientur, effatæque reddantur; nequaquam tunc satis fuerit, uno duntaxat anno requietas illas seriatasque relinquere, sed addenduserit alter & tertius annus ad ubertatem reparandam: Ita ut primus piscinas malè affectas levi vomere proscindat, largo stercore saturet, atque eo illas semine conferat quod

in effato etiam solo faciliè provenire solet. Cujus generis semina sunt tum Milij, tum Panici, tum Lupini, alias stercoreis etiam vicem præbentis, quotiesve simul cum suo sarculo inaratur. Anno altero pabula jam robustiora sulcis in piscina exaratis mandare: Tertio frumentaria semina quantumvis prævalida spargere simulque metere poteris. Ita fiet, ut nullus sine fructu annus tibi præterierit, donec piscina pensionem solennem ex piscatu solvere incipat. Authorem habeo Equestris ordinis virum longo usu & experientia probatum: semen nullum esse, quod satum melius piscinas pariter atque pisces opimet, quam semen papaveris, si à maturitate sua in piscina ipsa relinquatur papaver, ut ibidem semen ex calicibus effundat suum.

Sed diutius fortasse Salares, quam dignatio eorum fert, differuntur.

C A P. X.

De vivariis Salarum.

Olim jam ego Ausonio assentiens Salarum eum piscem appello, quem vulgo Truttam cognominant. Sic verò Ausonius Salarum suo sibi colore in Mosella suadepingit:

Purpureusque Salar stellatus tergora guttis.

Quoniam alter præterea Salar est & ipse stellulas velut nobilitatis insigne in tergore præferens, sed nigricantes; quem vos Germani Oeschenum nominatis. Uterque porro Salar dictus à saltatu esse videtur, quia in præcipitibus torrentibus sublimiter saltitat, ac præsertim purpuratus ille, qui bene alta septa facile transilit. Sed idem claustra perbelle patitur; cum ille alter nigricantibus stellulis stellatus claustrorum impatientissimus habeatur, protinusque ut ex aquis suis in aërem est extractus moritur.

Priori igitur apud nos à piscinariis elegantioribus vivaria nuper institui cœpta sunt; non sane in quæstum aliquem,
sed

sed in lautitiam epularumque magnificentiam. Instituenti autem eorum ratio, quod ad longitudinem & latitudinem formamque attinet, consimiliter ferè sese habet, atque seclufiorum, de quibus paulò ante diximus, nisi quod vivaria salarum altiùs deorsum perfodiuntur. Quantò enim altiùs restagnant aquæ, tantò diutius rigorem suum in fundo retinent, quod est gratissimum salaribus. Nam ut liquidas defœcarasque ita frigidas semper aquas desiderant, & solum in fundo arenosum glareosumque; quale, si non ad manum adest, aliunde arena & glarea advecta consterni debet. Tum ripæ vivarij silice per circuitum præmuniri debent, non eò solum ut ne terra subsidat nullo sulca pariete, sed etiam ut salares habeant suas latebras, in quas se per æstum & tempestates abdere queant. Ideoque parietes rimosos, ac musco duntaxat viridi interjecto coagmentatos, facimus, ut per foraminum raritates, & per musci viriditatem eadem fere copia divertendi in latebras salaribus fiat, quæ fieri solet in alveis & ripis fluminum, in quibus, ubi liber est, libentissimè diversatur. Debet autem fluminis unda assiduò vivaria salarum permeare, quoniam plus obest illis unda stagnans quam prodest muscus & glarea. Obest insuper eisdem æstus fervida æstate concitatus. Eum alij objectu arborum & umbra arcet; quidam glaciem, quam infrigidandis poculis per totam æstatem in puteis asservant, vivarijs immergunt; simulque tamper tempus eorum occurrunt, ne ex illà aliter in alterius lanienam efferaretur. Esca appositissima habetur soboles Cyprinorum, vel alburni, vel rivales haleculæ. Nam qui jecusculis minutim concisis vel alia carne saginantur, parùm gratum habent saporem.

Vix concinnior institui commodiorque hujuscemodi vivariorum oeconomia potest, quàm est haud magno spatio ab arce Padybicia à Proceribus Bernsteynis instituta. Trisariam
K 2 sunt

sunt vivaria divisa, triplicique varietate salares per singula separati. In primo vivario grandiores, utpotè herili mensæ destinati, adnatant: in altero mediocres: in tertio minimi. Quia utrique in supplementum descripti, ut sibi certus numerus in suo quoque vivario semper constet, per continuam in desideratorum locum substitutionem.

E P I L O G V S.

HÆc fere sunt, mi Antoni, quæ de piscinis commemoranda in mentem mihi venerunt. Nunc nihil aliud admonendum superest, quàm ut non solum boni sed etiam iusti patris familias officio defungamur, quotiens instituendis augendisque piscinis curam intendimus. Nequaquam nos ad imitationem quorundam componentes, qui contemptâ omni æquitate & præterea in colonos suos humanitate, quidam eorum illos agris, alij pratis, alij pascuis, nonnulli totis pagis, submovent exturbantque. Ut ipsi in loca violenter occupata succedant, piscinasque sibi in alieno pro libidine constituent: quasi non liceat sine injuria & incommodo ditioni nostræ subjectorum utilitati quemque suæ consulere. Quemadmodum videlicet sibi consulunt juris æquitatisque & humanitatis cultores; patria nimirum, si non ampliora, ubique locorum cum colonis suis facientes, hoc est, agros restibiles restibilibus, novales novalibus, pascua loca pascuis, prata rigua riguis, pensantes. Quòd si facultas par pari referendo non adest, tertiam amplius quam acceperint partem in rerum permutatione colono adjicientes.

Si meliora his nobis domi, unde hæc depromi omnia oportuit, nata fuissent, meliora tibi libentissime, mi Antoni, deprompsissemus. Nunc *pro opibus* (ut dicitur) *mania condidi-*

mus; si nullâ forsitan re aliâ, at ipsâ interim.

novitate, placitura.

MARCI

MARCI TERENTII
VARRONIS
DE
RE RVSTICA
LIBRI TERTII
CAP. XVII.

H. CONRINGIVS.

 Vm duo sint scribendi genera, alterum ἀπορροσ-
 πον, alterum διαλογικόν, in utroq; multum valuisse
 M. Terentium Varronem, vel pauci illi qui ex
 quamplurimis super sunt, de Latina lingua & Re Ru-
 stica libri luculentè ostendunt. Ac διαλογικόν quidem tum
 demum probè sese habet, si dramatis in morem sit confectum: eoq;
 rari ex hoc scribendi genere laudem consecuti sunt, etiam veteri
 in ævo. Ceterum Varronem vere fuisse artificem in dialogi-
 co illo ordine, non minus atq; apud Græcos quondam Platonem
 & Romanos inter Tullium, dubio procul saltim tot Satyræ Me-
 nippeæ nos docerent nisi periiissent, etiamnum autem loquun-
 tur plane tres de Re Rustica libri. Et vero in eorum singulis
 novum drama instituit lepidus & perurbanus, licet jam octo-
 genarius, senex. Ex tertio libro, qui de villaticis est pastioni-
 bus ad Q. Pinnium, ut primus de Agricultura ad uxorem Fun-
 daniam, alter de Pecuaria ad Turannium Nigrum, excerpssi-
 mus quæ sequuntur de piscinis. Vbi fabula argumentum cum
 hoc esset; sese Varronem & Axiū senatorem, simulac suffra-
 gium tulissent comitiis ædilitiis candidato suo, inque villam
 publicam, interim dum diriberentur suffragia, sole æstuante,
 concessissent, invenisse ibi Appium Claudium augurem eiq; in
 subselliis assidentes, à sinistra Cornelium Merulam Consulari
 familia ortum, & Fiscellium Pavonem Reatinum, ad
 dextram

dextram Minutium Picam & M. Antonium Passerem, hosque inter de Villaticis pastionibus habitos sermones esse: quænam ad ultimum depiscinis illi differuerint, hîc adfertur in medium. Fuit autem, sicuti

Vir doctissimus undecunque Varro (quem Terentiani elegantem de illo versiculum S. quoque Augustinus approbavit) & Rustica etiam Rei omnis longeperitissimus, ita reapse opulentus pariter prudens ac splendidus agricola. Ipsemet sane præfatione libri secundi, qui de re pecuaria est, grandes se pecuarias habere, in Appulia oviarias in Reatino equarias, profitetur. Imo verò, sibi ovium greges in Appulia hybernare, qui in Reatinis æstivabant, prodit ejusdem libri secundo capite. Memorat ipse & fundum suum in Tusculano, emptum à M. Pisone. Actum quidem in ejus leporario non fuisse multos apros, cen ait tertio capite libri tertii: ad quantas delitias tamen vivarium illius fundi à Varrone post fuerit provectum, ut appareat, merentur hîc quoque legi quæ scribuntur ejusdem libri capite tertiodecimo. Apros quidem haberi posse in leporario, nec magno negotio ibi (ita scribo) & captivos & cicures qui ibi nati sunt pingues solere fieri, scis inquam Axi. Nam quem fundum in Tusculano emit hic Varro à M. Pupio Pisone, vidisti ad buccinam inflatam certo tempore apros & capreas convenire ad pabulum: cum è superiore loco è palæstra apris effunderetur glans, capreis vicia aut quid aliud. Varrenem denique sub Casino opido, voluptatis solum capiende causa,

caussa, artificiosum construxisse Ornithona, liquet ex cap. 4.
 & 5. ejusdem tertii libri. Nam capite quidem quarto ita
 legitur: Duo sunt Ornithonis genera: Vnum delecta-
 tionis causâ; ut Varro hic noster fecit sub Casino,
 quod amatores invenit multos. Sequenti capite cum
 Appius Varronem in hac verba fuisset allocutus: Tu dic
 illud alterum genus Ornithonis, qui animi causa con-
 stitutus à te sub Casino fertur: in quo diceris longè
 vicisse non modo ἀρχέτυπον inventoris nostri ὀρνι-
 θοροφείων M. Læniū Strabonis, qui Brundisii hospes
 noster primus in peristylō habuit exhedra conclusas
 aves, quas pasceret objecto rete, sed etiam in Tuscu-
 lano magno ædificiū Luculli. Tum Varro ipse Ornitho-
 nem illum proluxa dissertatione ita ob oculos quasi ponit, ut
 non temere usquam hodie illi supparem reperiri dixeris, sive
 splendore sive artificiosa structurâ. Quæ ideo heic adden-
 da duxi, ut Varroni nostro sua, quam meretur, apud Læto-
 rem quantumvis elatioris etiam animi constet auctoritas, de
 piscinis ævi sui sermonem facienti.

M. TER. VARRONIS

LIBRI

DE RE RUSTICA TERTII

CAPUT ULTIMUM.

Nterea redit ad nos Pavo, & si vultis, inquit, anchoras tollere, latis tabulis sortitio fit tributum, ac coepti sunt à præcone renuntiari quem quæque tribus fecerint ædilem. Appius confestim surgit, ut ibidem candidato suo gratularetur, ac descenderet in hortos. Merula, Tertium actum de pastionibus villaticis postea, inquit, tibi redam Axi.

Consurgentibus illis, Axius mihi (respectantibus nobis, quod & candidatum nostrum venturum sciebamus) non laboro, inquit, hoc loco discessisse Merulam; reliqua enim ferè mihi sunt nota. Quod cum piscinarum genera sint duo, dulcium & salsum; Alterum apud plebem & sine fructu, ubi lymphæ aquam piscinis nostris villaticis ministrant: illæ autem maritimæ piscinæ nobilium, quibus Neptunus ut aquam sic & pisces ministrat, magis ad oculos pertinent quàm ad vesicam, & potius marsupium domini exinaniant quàm implent. Primum enim ædificantur magno, secundò implentur magno, tertio aluntur magno. Hirrius circum piscina suas, ex ædificijs duodena millia sestertia capiebat; eam omnem mercedem escis, quas dabat piscibus, consumebat. Non mirum: uno tempore enim memini hunc Cæsari sex millia murænarum mutua dedisse in pondus, & propter piscium multitudinem quadragies sextertio villam venisse. Quare nostra piscina ac mediterranea plebeia rectè dicitur dulcis, & illa amara. Quis enim nostrum non unâ contentus est hac piscinâ? Quis con-

trâ maritimas non ex piscinis singulis plures conjunctas habet?
 Nam ut Pausias & cœteri pictores ejusdem generis locularas
 magnas habent arculas, ubi discolors sint ceræ: sic hi locula-
 ras habent piscinas, ubi dispares disculos habeant pisces. Quos,
 perinde ut sacri sint, ac sanctiores quàm illi in Lydiâ, quos
 sacrificant tibi Varro ad tibicinem Græcum gregatim venisse
 dicebas ad extremum littus atque aram, quod eos capere au-
 deret nemo, cùm eodem tempore insulas Ludinorum ibi cor-
 rosas vidisses: sic hos pisces nemo cocus in jus vocare au-
 det. Q. Hortensius familiaris noster, cùm piscinas haberet
 magnâ pecuniâ ædificatas ad Baulos, ita sæpè cum eo ad vil-
 lam fui, ut illum sciam semper in coenâ pisces Puteolos mittere
 emptum solitum. Neque fatiserat eum non pasci pisci-
 nis, nisi eos ipse pasceret ultrò: ac majorem curam sibi habe-
 ret, ne ejus esurirent nulli, quàm ego habeo, ne mei in Ro-
 sea esuriant asini. Et quidem utraq; re, & cibo & potione:
 cùm non paulò sumptuosius quàm ego his ministraret victum.
 Ego enim uno servulo, hordeo non multo, aquâ domesticâ,
 meos multinuos alo asinos. Hortensius, primùm, qui ministra-
 rent, piscatores habebat complures: & ij pisciculos minutos
 aggrebant frequenter, ut à majoribus absumerentur. Præ-
 terea salsamenta in eas piscinas emptitia conjiciebat cùm ma-
 re turbaretur: uti per tempestatem suis piscibus è macello ce-
 tatorum, uti è mari, obsonium præberet, cùm neque everri-
 culo illi in litus educere possent vivam saginam plebeia coe-
 nâ pisces. Celerius voluntate Hortensii ex equili educeres
 rhedarias, ut tibi haberes, mulas, quàm è piscina barbatum
 mullum. At inquit ille, non minor cura ejus erat de ægro-
 tis piscibus quàm de minus valentibus servis. Itaque minus
 laborabat, ne servus æger quam aquâ frigidam biberent
 sui pisces. Etenim hac incuria laborare ajebat M. Lucillum,
 & piscinas ejus despiciebat; quod æstivaria idonea non ha-
 beret

beret, ac residem aquam & in locis pestilentibus habitarent
 pisces ejus. Contrà ad Neapolim L. Lucullus, posteaquam
 perfodisset montem, ac maritima flumina immisisset in pisci-
 nas quæ reciprocæ fluerent, ipse Neptuno non cederet de pis-
 catu: factum est enim, ut amatos pisces suos videatur pro-
 pter æstus eduxisse in loca frigidiora: ut Appuli solent pecuarij
 facere, quod propter calores in montes Sabinos pecus
 ducunt. In Bajano autem tanta ardebat cura, ut archite-
 cto permiserit ut suam pecuniam consumeret, dummodo per-
 duceret specus è piscinis in mare, objectaculo quo æstus his
 quotidie ab exorta luna ad proximam novam introire ac re-
 dire rursus in mare posset ac refrigerare piscinas.

Nos hæc: At strepitus à dextra. Eteccum recta candida-
 tus noster designatus ædilis. Cui nos occurrimus, & gratulati
 in Capitolium prosequimur: ille inde cundo suam domum,
 nos nostram.

Opinionis nostræ sermonem de passione villaticâ sum-
 matim hunc, quem exposui, habeto.

L. IUN. MODERATI
COLUMELLÆ
DE
RE RVSTICA
LIBRI OCTAVI
CAPVT XVI & XVII.

H. CONRINGIUS

Princeps citra controversiam veterum Rei Rustice scriptorum est Columella: sive plenam accuratamque omnigenæ hujus disciplinæ tractationem, sive dictionis elegantiam spectemus. Longo certe intervallo etiam Varronem ipsum antecedit, perinde ut Catonem Varro. Ordinem autem in docendo Varronianum sequutus est. Quæ enim fere consumant ruris exercendi colendiq; scientiam libris prioribus quinque, sexto & septimo quæ pecuariæ negociationis exigit ratio, villaticam vero pastionem octavo & nono est persecutus. Hisce decimum adjecit de horum cultu, & carmine quidem: eximium sese probans Maronis æmulatorem. Quod argumentum hæcenus ita fuerat aggreßus nemo. Et vero etiam Virgilius hæc

spacijs disclusus iniquis

Præteriens alijs post se memoranda reliquit: nec qui exsequeretur invenit alium quam Columellam. Nisi præstitumida Gargilio etiam Martiale, credere quis velit Servio. Quem tamen ego memoria lapsus arbitror, cum Martialis illius liber quidem de hortis memoretur sed prosa scriptus oratione. Quod liquet ex iis quæ frequenter inde promit Pallas: ut & ex hisce Cassiodori quæ habentur l. 1. Institution. cap. 28. De hortis scripsit pulcherrima Gargilius Martialis, qui ad nutrimenta olerum & virtutes eorum diligenter exposuit. Fortassis vero hodieque latet alicubi

Martialis ille : cū Petro Victorio fuerit codex MSS. optima nota Varronis, addito Martialis nomine, sed mutilus, quod testatur præfatione Castigationum suarum Varronianarum. Cæterum quid intra villam agi denique debeat ab homine quidem villicationi præfecto, libro undecimo, quid à villica autem duodecimo, Columella docuit. Qui de Arboribus agit liber, & tertium in nonnullis codicibus locum occupavit, non equidem negaverim esse Columellæ: non est tamen magni illius operis pars, sed alterius quo in epitomen videtur alterum illud contractum; adeoque rectè jam tum iudicio virorum doctorum semotus est, licet bonam partem verbis iisdem constet, quæ in libris magni operis tertio quarto & quinto reperiuntur. Et verò memorat Cassiodorus laudato jam loco sexdecim libros Columellæ: quorum quatuor ultimis videtur illa quam dixi Epitome grandioris operis constituisse, Cassiodori verba sunt: Columellæ sexdecim libris per diversas agriculturæ species eloquens ac facundus illabitur; disertis potius quam imperitis accommodus, ut operis ejus studiosi non solum communi fructu sed etiam gratissimis epulis expleantur. Natus autem fuit quidem Columellæ in Hispania Gadibus: scriptum tamen insigne hoc volumen me iudice in Italiâ est. Hinc Roma ipsi audit civitas nostra: indicantque id ipsum luculenter hæc præfationis in librum primum verba. Itaque in hoc Latio & Saturniâ terra, ubi dii cultus agrorum progeniem suam docuerant, ibi nunc ad hastam locamus, ut nobis ex transmarinis provincijs advehatur frumentum

mentum ne fame laboremus: & vindemias condimus ex insulis Cycladibus ac regionibus Bæticis Gallicis. que. Vineas quoque in agro Albano Corseolano & Ardeatino sibi cultas, memorat ipse cap. 9. quas Italicas esse haud dubito, non Hispanas ceu visum Philippo Beroaldo. Et vero jam in Hispania degens jus habuit civitatis Romanae, natus scilicet in municipio: qualium opidorum quam amplam conditionem fuerit, notum est eruditis.

Exhibemus autem hic in praesens, pro ratione instituti, tantum ea quae Columella inter villaticas pastiones de re piscinaria docuit. Paulo quidem pluribus quam à Varrone factum: vitio tamen luxuriae Romanae, ne utiquam rem illam omnem ex dignitate persequens, aut cum Dubravio hoc in argumento comparandus.

Quoniam veri paulo ante ex Cassiodori libro Divinarum lectionum adducta quaedam sunt, fortassis haud abs re fuerit subungere hoc loco, quae in Adversariis, data occasione hac inspectis, ante complures annos juvenis admodum de illo Cassiodori opere annotavi. Est autem hoc. Dum Cassiodorus, aulae saeculi curis sepositis, in monasterium propriis sumptibus conditum sese abdidisset, in monachorum suorum, hominum rudium, gratiam libros duos conscripsit Divinarum humanarumque Institutionum; qui hodie quidem supersunt sed ita disiectis & corruptis partibus, ut hactenus nemo justam illius voluminis rationem fuerit affecutus. Ceterum duos esse libros scriptos, & quodnam utriusque fuerit argumentum, accipi potest ex Praefatione libri qui hodie inscribitur Divinarum

*narum lectionum titulo. Quæ legenda sunt, ait, his duobus libris aptissime suis locis & breviter indicantur. Item Quod ego arbitror duobus libris qui sequuntur, est breviter intimatum. Item: Habetis in Primo volumine antiqui seculi magistros præsentis semperq; paratissimos &c. In Secundo verò libro de artibus ac disciplinis pauca libanda sunt. Hanc sectionem voluminis alii quique observaverunt; sed dum librum secundum à cap. 24 exorsi sunt graviter erraverunt. Nec enim in sequentibus capitibus de artibus ac disciplinis quidquam est libatum: & diserte cap. 27 proficitur, sequente libro artes ac disciplinas cum suis divisionibus paucis attingere se velle. Item ait: Sit ergo antiquiorum liber opus nostrum, ut quæ illi latius pluribus codicibus ediderunt nos brevissimè secundo volumine pandamus. Cap. etiam 28 mentionem facit libri sequentis. Cum verò nec in reliquis capitibus de artibus ac disciplinis quidquam habeatur, etiam illa ad librum primum referenda sunt. Quia secundo autem volumine artes ac disciplinas Cassiodorus est persequutus, supersuntque breves illius introductiones in Grammaticam, Rhetoricam, Dialecticam, & Mathematicas disciplinas, perfit verosimile, hæc olim constituisse librum illum secundum. Sunt tamen & illa lacera miserè & corrupta. Cum primis autem Dialectica laborant. Pagina enim editionis illius Genevensis quæ seculi hujus anno 19 prodiit, cum dixisset: Aristoteles quando librum $\pi\epsilon\rho\iota\ \epsilon\pi\mu\epsilon\nu\epsilon\iota\alpha\varsigma$ scribebat, calamum in mente tingeat, perperam subjungitur: Definitionum
prima*

prima est substantialis &c. *Quæ autem verè sequi debebant habentur demùm pag. 1045. hoc initio: In libro de Interpretatione prædictus philosophus de his tractat &c. Qui sermō continuus fuit ad hæc usque sequentis pagine verba: Sunt hæ definitiones. Subjungenda autem proxime sunt quæ habentur pag. 1400 hoc initio: Modi formulæ primæ sunt novem: & quæ sequuntur usque ad pag. 1045 hæc verba: In libro de Interpretatione. Vbi recurrendum est ad pag. 1038. verba illa: Definitionum prima. Quæ continuantur ad pag. 1400 hæc usque: Modi formulæ &c. Subnectendum enim tum demum est illud quod pag. 1046 legitur: Sunt hæ definitiones. In eandem porro librum irrepsit integrum fere opusculum Boëtii de Topicis differentiis: quod facile iterum a Cassiodoriano separari potest. Est autem ab hoc secundo volumine planè diversum illud de Orthographiâ volumen: imo hoc scriptum esse dudum post illas Institutiones & quidem anno ætatis 93 diserte legitur in eius præfatione: in secundo enim libro non nisi pauca perstinxerat πρὸς ὀρθογραφίαν. Alterum tamen istud orthographicum opus jam promissit præfatione Institutionum hisce verbis: Paravi quoque quantum potui priscos Orthographos invenire &c. Sed de hisce plus quam satis. Et verò fateor ab argumento instituto esse hæc alienissima. Spero tamen veniam me inventuram: quoniam etsi non hic alibi tamen queant prodesse, & nisi fortè fortuna hæc in Adversariis nūc occurrissent, nunquam*

à me fuissent monita. Sed & cum reti non pisces solos sed
 aligam & lutam quoque piscari soleamus, aliquid etiam
 inutilis limi est fortassis non magnum nefas piscinario nostro
 negotio admisceri, Apprime tamen utile est Cassiodori hoc opus,
 cum ad alia tum notitiam librorum præsertim Ecclesiastico-
 rum, qui illa tempestate fuerunt in manibus.

L. IVN. MODERATI COLVMELLÆ

LIBRI OCTAVI

DE RE RVSTICA

CAPVT XVI.

De piscinis & piscibus alendis.

Verum opportune, dum meminimus aquatilium
 animalium, ad curam pervenimus piscium.
 Quorum reditum quamvis alienissimum agri-
 cultoribus putem (quid enim tam contrarium
 excogitare queam, quam terrenum fluidor?) ta-
 men non omittam. Nam & harum studia re-
 rum maiores nostri celebraverunt; adeo quidem, ut etiam
 dulcibus aquis marinos clauderent pisces, atque eadem cura
 mugilem scarumque nutrent, qua aunc muræna & lupus
 educantur. Magni enim æstimabat vetus illa Romuli & Nu-
 mæ rustica progenies, si urbanæ vitæ comparetur villatica,
 nulla parte copiarum defici. Quamobrem non solum piscinas,
 quas ipsi construxerant, frequentabant, sed etiam quos rerum
 natura lacus fecerat, convectis marinis seminibus replebant.
 Inde Velinus, inde etiam Sabatinus, & item Vulturnensis & ci-
 minus lupos auratasque procreaverunt, ac si qua sint alia pisci-
 um genera dulcis undæ tolerantia, Mox illam curam sequens

ætas abolevit, & lautitiæ locupletum maria ipsa Neptunumq;
 clauferunt, & jam cum avorum memoria circumfertur M.
 Philippi (velut urbanissimum, quod erat luxuriosissimum) fa-
 ctum atque dictum. Nam is fortè Cassius, cum apud hospi-
 tem cœnaret, appositumque è vicino flumine lupum degustas-
 set, atque expuisset, improbum factum dicto profecurus, Pe-
 ream, inquit, nisi piscem putavi. Hoc igitur perjurium mul-
 torum subtiliorem fecit gulam, doctaque & erudita pa-
 lata fastidire docuit. Fluviam lupum, nisi quem Tyberis
 adverso torrente defatigasset. Itaque Terentius Varro,
 Nullus est, inquit; hoc seculo nebulo ac rhynton, qui
 non jam ducat, nihil sua interesse, utrum ejusmodi pi-
 scibus an ranis frequens habeat vivarium. Attamen
 iisdem temporibus, quibus hanc memorabat Varro luxuriam,
 maximè laudabatur severitas Catonis. Qui nihilominus &
 ipse tutor Luculli, grandi ære sestertium milium quadringen-
 torum piscinas pupilli sui venditabat. Iam enim celebres e-
 rant delitiæ popinales, cum ab mari deferrentur vivaria. Quo-
 rum studiosissimi, velut ante devictarum gentium Numantinus
 & Mauricus, ita Sergius Orata, & Licinius Muræna captorum
 piscium latabantur vocabulis. Sed quondam sic mores ob-
 caluere, non ut hæc usitata, verum ut maximè laudabilia &
 honesta judicarentur: nos quoque, ne videamur tot jam secu-
 lorum seri castigatores, hunc etiam quæstum villaticum pa-
 tris familiæ demonstrabimus. Qui sive insulas, sive mariti-
 mos agros, mercatus, propter exilitatem soli, quæ plerumque
 littori vicina est, fructus terræ præcipere non poterit, ex ma-
 ri redditum constituat.

Hujus autem rei quasi primordium est naturam loci con-
 templari, quo piscinas facere constitueris; non enim omni-
 bus littoribus omne genus piscium haberi potest. Limosare-
 gio planum educat piscem; velut soleam, rhombum, passe-

rem. Eadem quoque maximè idonea est conchylijs, muricibus, & ostreis, purpurarumque tum concharum pedunculis, balanis vel sphondilis. At arenosi gurgites planos quidem non pessimè, sed pelagios melius pascunt; ut auratas ac denticatas, Punicasque & indigenas. Vmbraſye: verùm conchylijs minus apti. Rursus optime Saxosum mare nominis sui pisces nutrit, qui scilicet, quod in petris stabulentur, saxatiles didi sunt, ut merulæ turdique nec minùs melanuri.

Atque ut littorum, sic & fretorum differentias nosse oportet, ne nos alienigeni pisces decipiant. Non enim omni mari potest omnis esse; ut helops, qui Pamphylio profundo nec alio pascitur: ut Atlantico faber, qui & in nostro Gadium municipio generosissimis piscibus adnumeratur, eumque prisca consuetudine Zeum appellamus: ut scaurus, qui totius Asiæ Græciæque littoribus Sicilia tenus frequentissimus exit, nunquam in Ligusticum, nec per Gallias enavit ad Ibericum mare. Itaque ne si capti quidem perferantur in nostra vivaria, diuturni queant possideri. Sola ex pretiosis piscibus muræna, quamvis Tarsensis Carpathijque pelagi, quod est ultimum, vernacula, quovis hospes freto peregrinum mare sustinet. Sed jam de situ piscinarum dicendum est.

CAPVT XVII.

De positione piscinae.

STagnum censemus eximiè optimum, quod sic positum est, Sicut insequens maris unda priorem submoveat; nec intra conseptum sinat remanere veterem. Namque id simillimum est pelago; quod agitaturn ventris assidue renovatur: nec concalcere potest, quoniam gelidum ab imo fluctum revolvit in partem superiorem. Id autem stagnum vel exoiditur in petra, cujus rarissima est occasio, vel in littore constructum opere signino. Sed utcunque fabricatum est, si semper influente gurgi-

gurgite riget, & habere debet specus iuxta solum; eorumque alios simplices & rectos, quo secedant squamosi greges, alios in cochleam retortos, nec nimis spatiosos, in quibus muræ delitescant. Quanquam nonnullis commisceri eas cum alterius notæ piscibus non placet: quia si rabie vexantur, (quod huic generi velut canino solet accidere) savissimè persequuntur squamosos, plurimosque mandendo consumunt. Itineræque, si loci natura permittit, omni lateri piscinæ dari convenit. Facilius enim vetus submovetur unda; cum quacunque parte fluctus urget per adversam patet exitus. Hos autem meatus fieri censemus per imam consepti partem; si loci situs ita competit, ut in solo piscinæ posita libella septem pedibus sublimius esse maris æquor ostendat: nam piscibus stagni hæc in altitudinem gurgitis mensura abunde est. Nec dubium, quin quanto magis imo mari venit unda, tanto sit frigidior, quod est aptissimum nantibus. Sin autem locus, ubi vivarium constituere censemus, pari libra cum æquore maris est, in pedes novem defodiatur piscina; & infra duos à summa parte cuniculus rivi perducatur, curandumque est, ut quam largissimè veniant, quoniam modus ille aquæ jacentis infra libram maris non aliter exprimitur, quàm si major recentis freti vis incesse- rit. Multi putant in ejusmodi stagnis longos piscibus recessus & flexuosos in lateribus specus esse fabricandos, quo sint opaciores æstuantibus latebræ. Sed si recens, mare non semper stagnum permeat, id facere contrarium est. Nam ejusmodi receptacula nec facillè novas admittunt aquas, nec nisi difficulter veteres emittunt: plusque nocet putris unda, quàm prodest opacitas. Debent tamen similes velut cellæ parietibus excavari; ut sint, quæ protegant resurgentes ardorem solis, & nihilominus facile quam conceperint aquam remittant. Verùm meminisse oportebit, ut rivis per quos exundat piscina, præstantur ænei exiguis foraminibus cancelli, quibus

quibus impediatur fuga piscium. Si verò laxitas permittit & litore scopulos, qui præcipue herbis algæ vestiuntur; non erit alienum per stagni spatia disponere; & quantum comminisci valet hominis ingenium, repræsentare faciem veri maris, ut clausi quàm minime custodiam sentiant.

Hac ratione stabulis ordinatis aquatile pecus inducemus, sitque nobis antiquissimum meminisse etiam in fluviabili negotio quod in terreno præcipitur, & quid quæque ferat regio. Neque enim si velimus, ut in mari nonnunquam conspeximus, in vivario multitudinem mullorum pascere queamus, cum sit mollissimum genus & servitutis indignantissimum. Rarò itaque unus aut alter de multis millibus claustra patitur. At contra frequenter animadvertimus intra septa pelagicos greges inertis mugilis & rapacis lupi. Quare, ut proposueram, qualitatem littoris nostri contemplemur, si vitemus scopulos, an probemus. Turdi complura genera, merulasque & avidas mustellas, tum etiam sine macula (nam sunt & varii) lupos includemus. Item flurâs, quæ maximè probantur, murâs; & si quæ sunt aliæ saxatilis notæ, quarum pretia vigent. Nam vile ne captare quidem, nedum alere conducit. Possunt ista eadem genera etiam littoris arenosi stagnis contineri: nam quæ limo cœnoque lutescunt, ut ante jam dixi, conchilijs magis & jacentibus apta sunt animalibus.

Neque est eadem lacus positio, quæ recipit cubantes; atque eadem præbentur cibaria & prostratis piscibus & crebris. Namque soleis ac rhombis, & simillimis animalibus, humilis in duos pedes piscina deprimitur, in ea parte littoris quæ profluo recessu nunquam destituitur. Spissi deinde clathri marginibus insiguntur, qui super aquam semper emineant, etiam cum maris æstus intumuerit. Mox præjaciuntur in gyrum moles; ita ut complectantur sinu suo, nec tamen excedant stagni modum. Sic enim & maris atrocitas obducere
pidinâ

pidinis frangitur, & in tranquillo consistens piscis sedit usque
is non exturbatur, neque ipsum vivarium repletur algarum con-
gerie, quam tempestatibus eructat pelagi violentia. Oportet
autem nonnullis locis moles intereundi more. Mandra
parvis sed angustis itineribus, quæ quantalibet hyemis sævi-
tia mare sine fluctu transmittat.

Hinc esca jacentium mollior esse debet quam saxatillum.
Nam quia dentibus carent, aut lambunt cibos, aut integros hau-
riunt, mandere quidem non possunt. Itaque præbere conve-
nit tabenteis hæcūlas, & salsibus exesam chalcidem, patremque
sardiniam, nec minus scaurorum branchias, vel quicquid in-
testini pelamis aut lacertus gerit: tum scombri, charcharique,
& elacatæ ventriculos; & ne per singula enumerem, salsam-
entorum omnium purgamenta, quæ cetariorum officiniis
everruntur. Nos autem plura nominavimus genera, non
quia cuncta cunctis littoribus exeunt, sed ut ex his aliqua,
quorum erit facultas, præbeamus. Facit etiam ex pomis viri-
dibus adaptata ficus. Et nuces digitis infractæ sunt dandæ:
nec minus elixum molle sorbūm, quique sunt cibi sorbilibus
proximi, ut mulera, recens caseus, si loci conditio vel lactis
annona permittit. Nulla tamen æquè quam prædictæ salsuræ
pabula commodè dantur, quoniam odorata sunt; omnis e-
nim jacens piscis magis naribus escam quam oculis vestigat.
Nam dum supinus semper cubat sublimius aspeçtat, at ea quæ
in plano sunt dextrâ lavâque non facillè pervidet. Itaque
cum salsamenta objecta sunt, eorum sequens odorem perve-
nit ad cibos. Cæteri autem saxatiles aut pelagici satis ex his,
sed ex recentibus melius pascuntur. Nam & hæcūla modò
capta, & cammarus exiguusque gobio, & quisquis denique
est incrementi minuti piscis majorem alit. Si quando tamen
hiemis sævitia non patitur ejus generis escam dari, vel sordidi
panis

panis offa, vel si qua sunt temporis poma concisa præbentur. Ficus quidem arida semper obicitur, eximiè si sit (ut Boetice Numidiaque regionum) larga. Cœterum illud committi non debet, quod multi faciunt, ut nihil præbeant: quia semet ipsos etiam diu clausi tolerare possint. Nam nisi piscis domini cibarijs saginatur, cum ad piscatorium forum perlatus est, macies indicat eum non libero mari esse captum, sed de custodia elatum, propter quod plurimum pretio detrahatur.

Atque hæc villatica pastio finem præsentis disputationi faciat, ne immodico volumine lector fatigetur.

C. PLINII SECVNDI
NATVRALIS HISTORIÆ

LIBRI NONI
CAPVT LIV. LV. LVI.

Cum

FRANCISCI MASSARII VENETI

in eadem capita

Commentario.

N

AD

H. CONRINGIVS.

IN vasto opere Naturalis Historiæ integri duo nec spernendi libri sunt C. Plinii Secundi de aquatilibus: Alter Nonus de natura aquatiliū, alter Tricesimus Secundus de medicinis quæ ex aquatilibus accipi solent. Nos tamen ex iis nihil duximus nunc excerptum præter pauca admodum, quibus Virvaria ostrearum murænarum & cochlearum sui ævi Plinius est persecutus: quod hoc argumentum unice nunc illustrandum suscepimus. Sunt tamen & illa momenti non magni, sed potissimum æstimanda sua vetustate: quodque hodiernum cum fructu possint [me quidem iudice] locis commodis Virvaria istiusmodi institui, etsi nusquam amplius in usu fortasse sint.

Quo rectius autem Pliniana illa intelligantur, ex doctissimis Francisci Massarij Castigationibus & Annotationibus in nonum librum Plinii, jungi fecimus ea duntaxat quibus isthæc de Virvariis capita sunt illustrata. Et verò cum omnem aquatiliū naturam Massarius ille, ipsa maria scrutando experiundoque, pernoctavit, tum antiqua monumenta huius generis familiarissima sibi reddidit, & præ aliis in hisce Plinianis exornandis præbuit se excellentem. Secuti autem sumus editionem à Michaële Vascosano anno superioris seculi Christiani secundo quadragesimo Lutetiæ curatā, cum quinquennio ante Beatus Rhenanus vir eximius aliam ex Frobeniana officina protulisset, quarum utraque in paucissimorum est manibus.

C. PLINII NATURALIS HISTORIÆ

LIBRI NONI

CAPVT LIV.

*De vivariis Ostrearum, & quis eaprimus
invenit.*

strearum vivaria primus omnium Sergius Orata invenit in Bajano, ætate L. Crassi Oratoris, ante Mar-
sicum bellum: nec gulæ causa sed avaritiæ, magna
veſtigalia tali ex ingenio suo percipiens, ut qui pri-
mus penſiles invenit balineas; ita mangonizatas villas ſubinde
vendendo. Is primus optimum ſaporem Oſtreis Lucrinis adju-
dicavit. Quando eadem aquatilia genera aliubi atq; aliubi meli-
ora: ſicut Lupi piſces in Tiberi amne inter duos pontes, Rhom-
bus Ravennæ, Murænæ in Sicilia, Elops Rhodi: & alia genera
ſimiliter, ne culinarum cenſura peragatur. Nondum Britan-
nica ſerviebant littora, cum Orata Lucrina nobilitabat: poſtea
viſum tanti, in extremâ Italia petere Brunduſium Oſtreas: ac
ne liſ eſſet inter duos ſapores, nuper excogitatum, ſamem
longæ advectionis à Brunduſio compaſcere in Lucrino. Ea-
dem ætate prior Licinius Muræna, reliquorum piſcium viva-
ria invenit: cujus deinde exemplum nobilitas ſecura eſt, Phi-
lippus, Hortenſius. Lucullus, exciſo etiam monte juxta Nea-
polim majore impendio quàm villam ædificaverat, curipum
& maria admixit: qua de cauſſa Magnus Pompeius Xerxem to-
gatum cum appellabat. Quadraginta ſeſtertijſ è piſcina de-
functo illo venire piſces.

CAP. LV.

Quis primus Murænaram vivaria fecerit.

Murænaram vivarium privatim excogitavit C. Hirrius ante
alios, qui cœnis triumphalibus Cæſaris Dictatoris ſex
N 2 millia

millia numero Murænarum mutua appendit. Nam permutare quidem precio noluit aliave mercede. Hujus villam intra quam modicam quadragies piscinæ vendiderunt. Invasit deinde singulorum piscium amor. Apud Baulos in parte Bajana piscinam habuit Hortensius orator, in qua Murænam adeo dilexit, ut exanimatam fesse credatur. In eadem villa, Antonia Drusi Murænæ quam diligebat in aures addidit, cujus propter famam nonnulli Baulos videre concupiverunt.

CAP. I.VI.

De Cochlearum vivariis, & quibus primus instituit.

Cochlearum vivaria instituit Fulvius Hirpinus in Tarquinienſi, paulò ante civile bellum quod cum Pompeio Magno gestum est. Distinctis quidem generibus earum, separatim ut essent albæ, quæ in Reatino agro nascuntur: separatim Illyricæ, quibus magnitudo præcipua: Africanæ, quibus fecunditas: Solitanae, quibus nobilitas. Quin & saginam earum commentus est sapa & farre, aliisque generibus, ut Cochleæ quoque altiles gancam impleant. Cujus artis gloria in eam magnitudinem perductæ sunt, ut octoginta quadrantes caperent singularum calices. Auctor est M. Varro.

FRANCISCI MASSARII VENETI

Commentarius ad Caput LIV.

Ostrearum vivaria primus omnium Sergius Orata invenit in Bajano, atate L. Craſſi oratoris, ante Marſicum bellum; nec gula causa sed avaritia, magna vestigalia tali ex ingenio suo percipiens: ut qui primus pensiles invenit balineas; ita marginatas villas subinde vendendo. Is primus optimum saporis Ostreis Lucrinis adjudicavit.]

Hæc sumpta esse videntur à M. Varrone, ut Macrobius tertio

tertio Saturnaliorum testatur libro: *Eodem enim modo*, inquit Varro, *Licinios appellatos Muranas, quo Sergius Orata cognominatus est, quod ei pisces qui aurata vocantur carissimi fuerint.* Etenim auratam piscem & oratam dici apud Festum reperimus, à colore auri, quod rustici orum vocabant. De his etiam idem Varro tertio de re rustica & Columella libro octavo meminerunt. Hic est Sergius Orata, qui, ut Valerius Maximus Plinius & Macrobius testantur, primus balineas pensiles habuit, primus ostrearia in Bajano locavit, primus optimum saporem ostreis Lucrinis adjudicavit. Fuit autem ætate L. Crassus, illius discipuli; qui quàm gravis & serius habitus sit etiam Cicero docet. Est autem Lucrinus lacus Campaniæ in sinu Bajano, contra Puteolos, propinquus Averno lacui, dictus à lucro propter multitudinem piscium qui ibi capiebantur. In quem ostrea aliunde advecta, depastaque ibidem, meliora fiunt. *Gaudent enim*, ut inquit Plinius libro trigésimo secundo, *& peregrinatione, transferrique in ignotas aquas. Sic Brundusina in Averno compasta, & suum retinere succum & à Lucrino adoptare creduntur. Dicemus & de nationibus, ne fraudentur gloriâ suâ litora: sed dicemus aliena lingua, quæque peritissima hujus censura in nostra ævo fuit. Sunt ergo Mutiani verba, quæ subjiciam. Cylicena majora Lucrinis, dulciora Britannicis, suaviora Getulicis, acrisora Lepreicis, pleniora Lucensibus, sicciora Coryphantenis, tenuiora Istricis, candidiora Circeiensibus. Sed his neque dulciora neque teneriora esse ulla, compertum est. In Indico mari Alexandri rerum authores pedata inveniri prodidere. Nec non inter nos Neporis cujusdam nomenclator iridacna appellavit; tanta amplitudinis intelligi cupiens, ut ter mordenda essent. Ostrea alvum movent authore Celso; in qua sententia & Galenum fuisse video, qui & omnium aliorum testatorum nobilissimam carnem habere testatus est.*

Sicut lupi pisces in Tiberi amne inter duos pontes.) De lupo Tyberino inter duos pontes capto M. Varro, C. Titius, & Lucilius,

cilius, ut auctor est Macrobius, mentionem fecerunt. Quibus & Horatium & Iuvenalem addimus.

Rhombus Ravenna) Verum dicit Plinius: sunt enim ibidem optimi, magni, & pulcherrimi. Et est Rhombus, ut inquit Athenæus, qui Græcè psitta dicitur, quare Lynceus Samius cum in epistolis inquit psittas circa Eleusina Attica pulcherrimas esse, Rhombos intelligit.

Murana in Sicilia, Elops Rhodi) Marcus Varro secundo de Re Rustica, Non enim, inquit, si murena optima fluita sunt in Sicilia. & Elops in Rhodo, continuò hi pisces omni mari similes nascuntur. Macrobius item libro Saturnaliorum tertio. Et si, inquit, enumerare velim quàm multis magnique auctores muranas è freto Siculo nobilitarint, longum fiet. Sed dicam quid M. Varro, in libro qui inferbitur Gallus de admirandis dixerit his verbis. In Sicilia manu capi murenas fluitas, quod ha in summa aqua pra pinguedine fluitent: & præter hos Licinius Macer, Nicander, Archelaus, Columella, Marcialis & Iuvenalis meminere.

Nondum Britannica serviebant littora,) Ostrea Britannica post Lucrina inventa sunt; quæ & Rutupina ab oppido littorali Iuvenalis appellavit.

Eadem ætate prior Licinius Murana reliquorum piscium varia invenit, cuius deinde exemplum nobilitas secuta est, Philippus, Hortensius) M. Varro tertio de Re Rustica, Sic nostra aras, in quam luxuria propagavit leporaria, ac piscinas protulit ad mare, & in eas pelagios greges piscium revocavit. Nam propter hos appellati Vergilius Orata, Licinius Murena. Quis enim propter nobilitatem ignorat piscinas Philippi, Hortensii, & Lucullorum? Et infra eodem libro: Quintus Hortensius familiaris noster, cum piscinas haberet magna pecunia edificatas ad Baulos, ita sæpe cum eo ad villam fui, ut illum sciam semper in cœnam pisces Puteolos mittere emptum solium: neque satis erat eum non pasci piscinis nisi eos ipse pascere iuliro, ac majorem curam sibi haberet, ne ejus esurirent nulli, quam ego habeo ne

mei in Rosca esuriant asini, & quidem utraq; te, & cibo & porcione, cum non paulo sumptuosius quàm ego hu ministras victum. Ego enim uno servulo, ordeo non multo, aqua domestica meos alo asinos. Hortensius primum qui ministrarent piscatores habebat complures, qui pisciculos minutos aggregabant frequenter, ut à majoribus absumerentur. Præterea salsamenta in eas piscinas empiria conjiciebat cum mare turbaretur, uti per tempestatem suis piscibus è macello cetariorum, uti è mari obsonium, praberet, cum neque verriculo illi in litus educere possent vivam saginam, plebeia cœna pisces. Celerius voluntate Hortensii ex equili educeres rhedarias, ut tibi haberes, mulas, quàm è piscina barbaram mullum. At, inquit ille, non minor cura ejus erat de agrois piscibus, quàm de minus valentibus servis. Itaque minus laborabas ne servus ager quàm aquam frigidam biberens sui pisces. Etenim hac incuria laborare agebat M. Lucullum & piscinas ejus despiciebat, quod æstuarium idonea non haberet, ac in residuum aquam & locis pestilentibus habitarent pisces ejus. Itemque Macrobius, Piscinas autem quam refertas habuerunt preciosissimis piscibus Romani illi nobilissimi principes, Lucius Philippus & Hortensius, quos Cicero piscinarios appellas.

Lucullus, exciso etiam monte juxta Neapolim majore impendio quàm villam edificaverat, curipam & maria admisso) M. Varro eodem tertio de re rustica: Contra ad Neapolim L. Lucullus posteaquam perfodisset montem, ac maritima flumina immisisset in piscinas, qua reciproca fluereut, ipse Neptuno non cederet de piscatu. Factum esse enim ut amatos pisces suos videatur propter æstus eduxisse in loca frigidiora, ut Appuli solent pecuarii facere, qui propter calores in montes Sabinos pecus ducunt. In Bajano autem tanta ardebas cura, ut arbitræto permisisset ut suam pecuniam consumeret, dummodo perduceret specus è piscinis in mare, objectaculo quo æstus bis quotidie ab exorta luna ad proximam nonam introire ac redire rursus in mare posset, ac refrigerare piscinas.

Quadragesima HS. piscina à defuncto illo venire pisces) Legendum

sum videtur quadringentis, non quadraginta: ex Columella lib. 8. de re rustica. Attamen, inquit, iisdem temporibus, quibus hanc memorabat Varro luxuriam, maximè laudabatur severitas Cato- nis, qui nihilominus & ipse tutor Luculli grandi aere sesterstium milli- um quadringentorum piscinas pupilli sui vendidit, Macrobius eti- am quadringentis millibus vendidisse scribit.

Ad CAPVT LV.

Muranarum vivarium privatim excogitavit C. Hirrius ante Malios, qui cœnis triumphalibus Caesaris Dictatoris sex millia nu- mero muranarum mutua appendit. Nam permutare quidem precio no- luit aliave merce. Hujus villam intra quàm medicam quadragies piscina vendiderunt. Invasit deinde singulorum piscium amor) M. Varro tertio de re rustica, C. Hirrius circa piscinas suas ex æ- dificiis duodena millia sesterstia capiebat. Eam omnem mer- cedem escis, quas dabat piscibus, consumebar. Non mirum: uno tempore enim memini hunc Cesari sex millia muranarum mutua dedisse in pondus, & propter piscium multitudinem quadragies sesterstio villam venisse. Idem quoque retulit Ma- crobius ex autoritate ipsius Plinii.

Apud Baulos in parte Bajana piscinam habuit Hortensius Orator, in qua muranam adeo dilexit, ut exanimatam flecte crederetur.) Macro- bius hoc non Hortensio, sed L. Crasso tribuere videtur, his verbis: Fuit autem Sergius Orata atate L. Crassi illius diserti, qui quam gravis & serius habitus sit, etiam Cicero docet. Is tamen Cras- sus vir Censorius (nam cum Cn. Domitio Censor fuit) cum supra cæte- ros disertius haberetur, esseque inter clarissimos cives princeps, tamen muranam in piscina domus sue mortuam atatus tanquam filiam luit. Neque id obscurum fuit, quippe collega Domitius in Senatu hoc ei qua- si deforme crimen objecit; neque id confiteri Crassus erubuit, sed ultro etiam (si diis placeat) gloriarus est Censor, pram affectuosamque rem fecisse se jactans. Cœterum Valerius Maximus libro nono, & Plinius libro decimo septimo, qui L. Crassum Censorem cum

cum Gn. Domitio fuisse confirmant, scribentes, cum inter se de luxuria atque libidine decertarent, sibi que nonnulla invicem objecissent, nullam de murenæ à Crasso deserta objectionem mentionem faciunt; forsitan quia non nisi de objectionibus ad luxuriam & exquisitiorem cultum pertinentibus altercatio fuerat. Et hoc etiam æstimandum relinquo.

In eadem villa Antonia Drusi murena quam diligebat in aures addidit.) In aures sunt ornamenta quæ ab aure pendent, ut anuli aurei, ut nunc quoque in Italia gestare incipiunt. Plinius xxxii libro inquit: Item in Labradij levis fonte anguillas; & ea in aures additas gerunt.

AD CAPVT LVI.

Cochlearum vivaria instituit Fulvius Hirpinus, & cætera.) Hic fuit Fulvius Hirpinus, qui ut meminit Plinius libro octavo, primus togati generis suum cæterorumque sylvestrium animalium vivaria, & ut hîc refert, cochlearia in Tarquinienfi agro instituit, genera que earum quæ plurima sunt, separatim suis quæque locis collocabat.

Separatim ut essent alba quæ in Reatino agronascuntur: separatim Illyrica, quibus magnitudo præcipua: Africana, quibus fecunditas: Solitana, quibus nobilitas. Quin & saginam earum commentatus est sapa & farre, aliisque generibus, ut cochlea quoque alitiles ganeam implerent: cujus artis gloria in eam magnitudinem perducta est, ut octoginta quadrantes caperent singularum calices.) Hæc omnia à M. Varrone tertio de Re Rustica sumpta sunt. Vbi docet, quo pacto fieri debeant cochlearia. Ait enim, Genera cochlearum sunt plura, ut minuscula albula quæ afferuntur de Reatino, & maxima quæ de Illyrico apportantur, & mediocres, quæ ex Africa afferuntur. Non quod in his regionibus quibusdam locis ea magnitudinibus non sint dispariles. Nam & valde ampla sunt quadam ex Africa, quæ vo-
cantur

santur Solitane, ita ut earum calices quadrantes octoginta capere possint. Et sic in aliis regionibus eadem inter se collata & minores sunt & majores. Ha in fœtura parvum innumerabilia. Earum semen minus ac testa molli diuturnitate obdurefcit. Magnis insulis in arces factis magnum balum deferunt aris. Has quoque saginare solent ita, ut ollam cum foraminibus incrustent sapa & farre, ubi piscantur, quæ foramina habeat, ut intrare aër possit. Vivax enim hac natura. Quæ & alvum movent, authore Celso. Cœterum duræ sunt, ut inquit Paulus Aegineta.

CONSTANTINI PORPHYROGENETÆ
IMPERATORIS

OPERIS GEOPONICI

LIBER XX.

JANO CORNARIO

interprete.

H. CONRINGIVS

Lectori S. P.

Post Plinium primus omnium, qui in piscibus capiendis juvare quem possit, est *OPPIANVS*. Eximius sanè poeta: & cujus carmina vere regio quidem atq; inusitato præmio affecit Imperator Antoninus Caracalla, non supra meritum tamen sed infra. Cum primis vero *Halientica* quantum judico summam merentur palmam: perinde atque fortunata integritate præstant *Cynegeticis*. Nos tamen opus illud præclarum hoc loco non damus: idque quoniam à piscinario negotio, quod excolere nostri est instituti, isthæc *Halientica* sint alieniora: opus porro illud eius sit magnitudinis ut in supplementum *Dubraviani* voluminis venire nequeat: ad hoc perquam suaviter quidem hæc *Halientica* sonent Poëticis auribus, minus apta tamen sint usui civilis vitæ, quem nos potissimum habemus propositum: quia denique pleræque eorum sunt hodie perobscura, & nostræ tempestati exigua ex parte commoda. Iisdem ferè de causis nec *Halientica* *NASONIS* fragmenta hîc iungere volumus: quantumvis nimirum etiam illa idonea aliis rebus esse & laude digna, neutiquam negaverimus.

Post *Oppianum* porro nihil sive *Græcum* sive *Latinum* ex omni ævo vetere usq; ad *Porphyrogenetæ* *Constantini* *Geoponica* superat, quod aliquo modo nostri possit argumenti videri. Reliqui enim nobis quidem sunt *PALLADII* de *Re Rustica* elegantes libelli: verum in iis de *Piscinis*, quales hîc à nobis tractan-

tractantur, h.e. de aquatiliū vivariis, ne verbulo quidem agitur. Etenim libri primi titulus primus tricesimus de piscinis quidem inscribitur, totus vero non nisi ita sonat. Piscinæ duæ vel solo impressæ vel cæso lapide circa villam esse debent, quas facile est aut fonte aut imbre suppleri: ut una ex his usui sit pecoribus vel avibus aquaticis; alia madefaciat virgas, & coria, & lupinos, & si quæ rusticitas consuevit infundere. Alibi toto in opere de piscium cultura aut piscatione vix verbulum reperias. Id quod ego factum arbitror, quia uni Italiae videntur piscium vivaria, Varroni quidem & Columelle memorata, fuisse tum aliquo in usui suam autem illam de Re Rustica doctri nam Palladium in Gallia ut hominem Gallum conscripsisse, per est verosimile. Nec verò aquatiliū talia claustra quæ in Galliis fuerint, quisquam illius ævi scriptorum laudavit. Cum sanè circa Mosellam tale quid vidisset Ausonius, dixit:

Huic proprium est, clausos consepito gurgite pisces

Apricas scopulorum inter captare novales:

quia scilicet alibi in Galliis id ignotum esset. Fateor tamen, Palladio fundos fuisse etiam extra Galliam, in Sardinia in id & in territorio Neapolitano: quorum meminit tit. x de citreo agens inter Martii mensis labores. An egit fortassis Palladius de nostris quoque piscinis, sed parte operis quæ periit? Enim verò quatuordecim integros libros rustici argumenti à sese scriptos disertè ipsemet affirmat, illo ad Pasiphilum versu:

Bis septem parvos, opus agricolare, libellos

Quos manus hæc scripsit.

Hodie autem non nisi tredecim libelli superant. Quartus decimus enim quidem nunc audit ille qui carmine agit de Insitione: verum, illud perperam fieri, liquidò patet ex versibus sequentibus, quibus bis septem de Re Rustica libros prosa oratione scriptos affirmat, & quidem ante illum de Insitione. Ut ipse loquitur:

Parte silente pedum

Nec strictos numeris nec Apollinis amne fluentes.

Periisse autem librum aliquem Palladiani operis, non est mirum cum Casiodoro non nisi duodecim libri fuerint in manibus. Ita enim ille loquitur c. 28. l. diuinar. lection. Æmilianus (sic appellat suo cognomen Palladium) explanatos duodecim libros de hortis vel pecoribus aliisque rebus planissima lucidatione differuit. Quicquid sit, certum est, de Piscinis nostris in superstitie Palladiano opere altum esse silentium. Etiam tum, tamen, imo sequi adhuc, ævo, piscinas aque marine in Italia, construi solitas, ex ipso illo, Casiodoro liquidum est. Ita enim ille sequente capite 29. suos monachos alloquitur. Maria quoque vobis ita subjacent, ut piscationibus variis pateant, & aptus piscis cum libuerit, variis (sic emendo pro variis) possit includi. Fecimus enim illic, iuvante Domino, grata receptacula, ubi sub claustro fideli vagetur piscium multitudo: ita consentanea montium speluncis, ut nullatenus se sentiat capum,

prum, cui libertas est escas sumere, & per solitas se cavernas abscondere.

Perissimum tamen est id quod ante diximus, nihil ex omni illo ævo antiquo, præter pauca quæ memoravimus, de piscinario negotio reliquum esse, donec CONSTANTINI Porphyrogenetæ Imperatoris Novæ Romæ literatissimi auspiciis, inter Geoponicas eclogas, de piscinis quoque & piscatione singularis liber confectus est. Illud Geoponicum opus non esse ab ipso met Imperatore collectum, nemo quidem etiam non monitus facile existimabit. Quæ enim id confecerit, Imperii negotiis à prima usq; pueritia, Leone patre maturè mortuo, admotus? Sed & quæ præmittitur operi Præfatio, creditur illud Imperatori consecrare, eòq; non obscurè ostendere auctorem alium. Dubitatum tamen hætenus est ab eruditis, num huic Porphyrogenetæ Constantino an Pogonato opus sit consecratum, quisnam porro sit tandem ille operis collector, aliis aliud afferentibus. Ceterum Pogonato hac in re quidquam deberi, dubito num ququam præter Iannum Cornarium affirmaverit. Fuit autem Cornarius vir Græcè Latineque longe doctissimus, de quæ Theologia, Philosophia, Medicina, compluribus optimis Scripioribus Græcis Latine versis, præclare & æternum meritum. Singulatim quoq; gratiæ illi debentur immortales, quod cum operis Geoponici non nisi unicus Græcus codex manuscriptus ex Matthæi Aurogalli Bohemi doctissimi Medici Bibliotheca ipsi obtingisset, illum statim Latine loqui fecerit: jamque anno superioris sæculi trigésimo septimo edidisset, nisi silentæ operæ typographi-

graphica viri studium fuissent remorata. Nec enim alia de causâ operis Græci editio anno uno Latinam anticipavit. Neutiquam tamen possum viro illi insigni de Pogonato Constantino assentiri. Non enim de illo quidquam tale memorari solet, quod de hoc Constantino in præfatione legitur. Nempe quod Philosophiam ac Rhetoricam jam disperditas retraxerit in lucem: quod alias omnes scientias atque artes renovaverit: quod denique militiam sacerdotium & agriculturam exornare suscepit. Sed de illo nihil pene non improbum spurcum & inhumanum narrant historia. Porphyrogenetæ autem Constantino istam omnem laudem tribuunt fide digna veterum monumenta. Citra etiam controversiam illius auspiciis & curæ debentur qui etiamnum superant ex Collectaneorum historicorum Titulis quinquaginta tribus, aut Libris sex supra centum, Tituli duo, alter de Legationibus, alter de Virtute & Vitio; quorum illum Fulvius Ursinus & David Hæschelius, hunc Nicolao Peirescio curante Henricus Valesius, in lucem ex situ & tenebris protraxerunt. Id quod simulac innotuit, passim ab eruditis Porphyrogenetæ illi Imperatori unanimi consensu opus etiam hoc acceptum est relatum. Videtur autem ad hoc Porphyrogenetæ cognamentum alludere illud in Γεωπονικῶν Proæmio τὸ τῆς πορφύρας ἀπάντισμα, ut in argumento Tituli de Virtute ac Vitio, τῆς πορφύρας ἀπόγονος. Quin imò non dubitavit doctissimus Valesius Ἰππιατικῶν libros illos, ex Simone Xenophonte Absyrto & Hierocle collectos, quorum Latinam versionem dedit Ioannes Ruel.

Ruellius, eidem Casari adscribere: quæ in re me habet adstipulatorem. Perinde atq; ego suspicor, illa antiquorum Rhetorum Grammaticorum aliorumque artificum Græcorum in unum digesta opuscula quæ superant, hujus Imperatoris jussu sic coaluisse: cum id ab Constantino esse præstitum, disertè testatus sit γεωπονικῶν præfator. Et hoc quidem fortassis jam vacat dubitatione.

Multo major autem mota est à viris doctis controversia de illo, cujus operâ in Geoponicis colligendis Imperator sit usus. Et vero Cornarius quidem ab ipsomet Imperatore præstitam illam operam professus est. Qui tamen post vixerunt philologi celeberrimi quàm multi in alias sententias discesserunt. Vnus enim alterq; Vindanium Anatolium Berytium, plures Cassianum Bassum, qui Ioachimo I. F. Camerario in Catalogo Rei Rusticæ scriptorum Bassianus audit, autorem affirmaverunt. Legi hic merentur quæ Philippus Iacobus Moussacus, vir doctus, libro quo Iudicium tulit de scriptis Plutarchi pag. 125 scripsit. Libri Geoponicorum superstites ex fragmentis & reliquiis veterum auctorum, qui Georgica scripserunt, compacti sunt. Nec adhuc constitutum est, quis eorum verus auctor. Nam de Cassiano Basso quod dicunt non est verum, licet Hierocles Medicus veterinarius ad eum scripserit. Multò minus quæ de Vindanio Anatolio Berytio; cum referente Photio in Bibliotheca, scripserit hic tantum duodecim de re Georgica libros, viginti autem Geoponicorum le-

P

guntur.

guntur vulgo. Deinde ita inscribitur opus Vindamii: Οὐνδανίᾳ Ανατολίᾳ Βηρυτίᾳ Γεωργικῶν ἐπιτηδευμάτων ἐν τόμοις ἑξ. Præterquam quod certum sit in Geoponicorum libris Anatolii, Beryti, & Vindanii observationes Georgicas insertas legi. Legitimum illius collectionis Geoponicæ parentem nemo mortaliū qui hodie vivunt patefacere potest, nisi unicus ille Claudius Salmasius: quem opus istud longe melius & auctius dare posse, tam constat nobis quā omnibus rempublicam literariam ei multum debere, ac magis imposterum, nisi quid sinistri acciderit, debituram. *Hæc Moussacus. Sed Salmasium de re literaria præclare meritum nemo eruditior æquiorq; negaverit: illum verò de auctore Geoponici operis unice esse audiendum, fortè nec Moussacus ipse affirmasset, iis lectis quæ in Solinianis Exercitationibus habentur pag. 516: Cassianus in Eclogis γεωπονικῶν. Pag. item 1269 ubi adducta essent nonnulla ex Geoponicis Excerptis: Quæ ipsius Cassiani sunt earum eclogarum collectoris, qui eas alicui Constantino Porphyrogenetæ dedicavit. Ultima certè verba liquidò ostendunt, quo momento isthæc scriberentur, Salmasio fuisse ignotum ipsum Constantinum Porphyrogenetam Imperatorem; non tutò igitur soli ipsius auctoritati posse nos fidere dum Cassianum auctorem facit. Non dubito tamen, illum Imperatorem Salmasio τῷ πᾶνυ aliàs fuisse notissimum: sed isthæc excidisse præcipitantis culpâ in codice isthoc admiranda cæteroquin industria, ut infinita alia.*
Et

Et vero passim alibi ἀνωνύμως Geoponicorum auctores à Salmasio memorantur: ut videatur dubitasse saltem de vero auctore. Cassianum porro Bassum Γεωπονικῶν auctorem nequaquam esse, recte probavit Moussacus. Hierocles enim veterinarius ille medicus ut Cassiano coævus, ita vetustior multò est quam Porphyrogeneta: quod nos vel illud unum doceat, quia ex Hieroclis libellis ex parte consuta sunt Eclogæ hippiatricæ imò & Geoponicæ ejusdem Porphyrogenetæ jussu. Rectè etiam idem Moussacus, aliud esse Geoponicum hoc opus ab illo Vindanii Photiani, demonstravit. Id meretur autem aliquam considerationem, quod in Geoponicis Vindanius (vel ut ibi scribitur, Vindanionius) Anatolius & Berycius centes diversi scriptores fuerint habiti, & excerpta ex singulis eorum seorsim exhibeantur libro secundo, quinto, septimo, decimo, duodecimo, decimo tertio & decimo octavo. In hypothesei etiam primi statim libri ita legitur: συγγραφεύται δ' ἐκ τῶν Φλόρεντίου καὶ Οὐινδανιανί, καὶ Ταραντίου, καὶ Ἀνατολίου, καὶ Βηρυτίου. Contra autem Photius in Bibliotheca ita loquitur, quasi tribus illis Vindanii Anatolii & Berytii nominibus auctor unus significetur. Ne quid dissimulem vero, mihi probabile videtur, errasse Photium: nec enim potuisse adeò saepe in Geoponicis excerptis aberrari. Ut autem de vero Geoponicorum collectore meam quoque sententiam promam, equidem arbitror illum ignorari perinde atq. Historicorum & Hippiatricorum aliorumque: meritò autem hoc opus Constantino ipsi tribuendum, quo jure scilicet

Iustiniani Imperatoris nomine feruntur libri Corporis Romanarum Legum, etsi & ille in iis congerendis aliorum opera fuerit usus. Sed & ipsimet Constantino ab initio statim conditi operis fuisse Geoponica adscripta, ipsa praefatio ostendit. Vbi auctor, qui laudatorem non autem nuncupatorem quod alii volunt operis agit, scribit: multa pariter ac magna in unum colligens, opus communis utilitatis publicè omnibus proposuisti. Etenim mox ubi quis hos tuos commentarios contigerit, &c. Item: Omni studio quæ utilia sunt coacervas. Idem autem planè factum est in encomio Collectionis Historicae. Haëtenus itaq; omnino asfentiendum Cornario existimo: quamvis illius Imperatoris nomen ipse primus praefixerit, & ἀνώνυμῳ fuerit uterque Graecus manuscriptus codex, quem scilicet in vertendo adhibuit Cornarius & ex quo Brasibicani curâ exhibita est Graeca editio.

Cæterùm de hisce fortasse plusquam satis. Ab eruditissimis autem quibusque talium aestimatoribus si non gratias veniam tamen excursioni nostræ quamvis longiori certò pollicemur. Vt autem ad praesens nostrum institutum propius aggrediamur: exhibebimus proximè integrum librum vicesimùm Geoponici voluminis. Et si enim de piscinis pauca & rudia duntaxat capite primo doceantur, reliqua autem omnia ad ultimum usque caput sint ἀλιευτικά & à piscinario nostro instituto diversa; opera tamen duximus pretium dare librum integrum, quia saltem aliquatenus hoc facit, & mole est parvus,
invenit

inventu autem longè rarissimus, non scilicet nisi semel Græcè semel Latine typis excusus, idq. ante annos plusquam centum triginta. Sunt autem, quantum ipsæ capitum inscriptiones docent, hujus libri priora ex Florentino, Didymo, & in quæ tum Democriti nomine ferebantur (falsò tamen, ut in Hermeticis demonstravimus) reliqua ex Tarentino, omnibus sequiorum temporum Græcis scriptoribus, desumpta. De quibus verè affirmaveris quod de Vindanii Anatolii Berytii libris judicavit Photius, nonnulla iis contineri utilia, simul autem quædam ibi reperiri τερατώδη καὶ ἄπιστα καὶ τῆς ἐλληνικῆς πλάνης ὑπόπλεα. Planè Magica sanè sunt, quæ leguntur cap. 18. (quam capitum tamen numerationem Græca editio non agnoscit) de usu vocum Iao Sabaoth. Qui abusus sacrosancti nominis τετραγράμματος etiam in Alexandri Tralliani libris Medicis reperitur; ab impiis Magis, quos in nomine Dei Abraham Isaac & Iacob miranda præstitisse, etiam Origenes in libris contra Celsum memoravit, ex Daemonum suggestionem institutus. Damus porrò hunc librum non Græcè quia nullius id foret nunc usus, sed Latine: & quidem qualem vertit Cornarius. Etenim ut integros octo ultimos libros Geoponici operis ita hunc etiam vertit Latine Andreas Lacuna Segobiensis Hispanus, utraque lingua excellens: idem quoque acriter animadvertit cum in alias tum in hanc Cornarii interpretationem, nec interdum abs re. In quibus tamen hic à Cornario abiit non visa sunt tanti, quare Cornariam versionem desereremus. Sed & in univèrsam Lacuna Cor-

nario iniquum sese præbuit. Quo nomine jam olim Conradus Gesnerus, vir talium peritissimus, & candidus iudex, cum in Bibliotheca tum alias Lacunam graviter perstrinxit.

Vnum addo & desino. Nempe Constantini Geoponicum opus omne, ut & Columellam, in nostram quoque Germanicam linguam. Versum esse à Michaele Hero, Hippiatricas item Eclogas à Gregorio Zebendorffio Aegrano medico: Versionesq; illas superiore seculo prodiisse.

CONSTANTINI PORPHYRO- GENETÆ.

DE AGRICULTURA.

LIBER XX.

Hæc insunt in hoc libro, qui vigesimus est selectarum de Agricultura præceptionum, & continet piscium nutritionem, & ex diversis locis in unum congregationem, & de venatione ipsorum, & de compositione omnis generis inescationum, quæ ad capturam piscium diversorum, tum fluvialium, tum marinorum efficaces existunt.

CAP. I.

De piscina pisciumque altura. Florentini.

Piscinæ in mediterraneo loco faciendæ sunt, in quantum quis vult & potest. Pisces verò inferendi, qui aqua potabili pasci solent, aut à mari in dulcem aquam subire. Qui verò prope mare ad stagnum habitant, quodcumque genus piscium maris pars maximè nutrit, hoc ipsum in piscinam manu fabricatam injiciunt. Sed & locorum natura respicienda est, &

est, & siquidem fuerit palustris locus, palustres pisces, si verò asper, petrosi appellati immittantur. Pabulum insuper injicitur tenerrima herba, & minutissimi quique pisciculi, & quorundam pinnæ ac intestina, ficus etiam molliores concisæ, & caseus tener, marinis præsertim & petrosis, squillique ac gobij, aut quicquid ejusmodi fuerit in promptu, panis quoque fursuraceus, & ficus siccæ concisæ. Palustres porro pisces ubique erunt, si polysporon herbam quæ polygono similis est, concisam aquis pisces dentibus injeceris.

CAP. II.

Vt pisces in unum locum congregentur.

Pvlegij, thymbrae, origani, samfuchi, singulorum drach. **III**: corticis thuris, myrrhae, sinopidis, singulorum drach. **VIII**: polentæ vino odorato dissolutæ minam dimidiam, hepatis porci assati drach. **XXIV**: adipis caprini tantundem: allij tantundem: singula seorsim tundito, deinde arenam tenuem admisceto, & horam unam aut alteram in locum antea immittito, retiaque circumdato. Alij delphinium herbam masculam contusam & cribratam immittentes, provocant pisces, ut manibus prehendant. Quidam allij minam dimidiam, & sesami torrefactæ tantundem, pulegij, origani, thymi, samfuchi, thymbrae, staphidis sylvestris, singulorum drach. **XXXII**, polentæ minam, alicæ tantundem, corticis thuris drach. **XVI**, cum terra & fursuribus commiscet ac injiciunt.

CAP. III.

Vt fluviales pisces capias. Didymi.

Adipis ovilli, sesami torrefacti, allij, vini odorati, origani, thymi, samfuchi aridi, singulorum moderatas portiones tundito, & pane exepas injicito,

CAP. IV.

Vt pisces omnigeni in unum locum congregentur. Democriti.

Boum, caprarum, ovium, suum, sanguinem & tenuium intestinorum stercora, thymi, origani, pulegij, thymbræ, samfuchi, allij, vini odorati fecis, singulorum pares portiones, adipis aut medullæ eorundem animalium quantum satis videbitur: omnia singulatim & simul contumulto, & in massas redigito, easque in locos ante horam injicito, retibusque eosdem cingito.

CAP. V.

Ad omnes pisces.

Sanguinem capræ nigræ, vini odorati fecem, polentæ massam, simul misceto, & pulmonem capræ tenuissimè concisum simul subigito ac utitor. Si verò circum funiculum piscatorium salem adsperseris, nemo piscem venabitur.

CAP. VI.

De capiendis piscibus. Tarentini.

Volebam tibi vir colendissime certius de ipsis explicare: naturam, ut ita dicam, & vitam & initium, & nutritionem, & totius vitæ ipsorum longitudinem, & quæ species ipsorum marinæ, & quæ fluviales, & quæ palustres sint. Deinde singulatim quæ squamosæ, & quæ spinosæ, quæ leves, quæ mollis testæ, quæ animal pariant, quæ ova, quæ solitaria existant, quæ inter se amicæ, quæ se mutuò vorent, & quæ in totum mutuò se non contingant. In tantum enim vento ita ferente volebam procedere, ut nihil eorum quæ in mari degunt me clàm esset. Verùm de his aliàs tempestivè trademus. Nunc verò quum videam quosdam ad singulorum venationem cupidè ferri, magnanimitè itaque huc delatis, tum communibus, tum proprijs singulorum venationibus ostensis,

stensis, omnem expectationem liberaliter explebo, & re ita postulante, insuper omnia cognoscenda exhibebo, quæ Æsculapius & Menethus, & Paxamus, & Democritus de his prodiderunt.

C A P. VII.

Inescationes piscium.

Inescatio mugilum, pastinacæ, scorpiorum, acipenserum, pagrorum, chalceorum, scarorum, glaucorum, mullorum, hamiarum, raphidum, pulchrorum, thynnorum, trachurorum, saccutorum, melanurorum, cerrorum, capitonum, polypodum, vulpecularum, vocarum, murium, mormyrorum, smylorum, sepiarum, pholidum, locustarum, torpedinis, julidum, alabeterum, sargorum, squillorum, characiorum, solearum, auratarum, aleantridum, olosarum, illorum, sacrorum piscium, cordylarum, gobiolorum, ad lepten gryten marinam, genaridum, dactis, porcorum, mustelarum, lepidoti, orphi, leucopidis, murenarum, coraciorum, anguillarum, locustarum, buccinorum, lamiarum, purpurarum, laporum & ad omnia omni tempore, & ad gryten tenuem. Primum omnium autem illicit magnos pisculos velut illos, lacos, pagros, & omnes magnos pisces similiter. Hæc enim inescatio simul ut ad hamum pervenit, aquamque contingit, parvi pisciculi magnorum piscium incursum caventes decedunt. Naturali autem voluptate inescationum, parvi pisciculi ex proprijs larebris exeunt, etiam si stadijs duobus absint, luduntque ac inter se pugnant, naturaliterque ducuntur, & cum voluptate attrahuntur, ut neque reluctentur, neque funiculum piscatorium avellant aut rumpant.

C A P. II X.

Compositio inescationis.

Siluri virosi drach. iix, papilionum fulvorum volatilium, anisi, casei caprini, singulorum drach. iv. opopanacis drach. ix. sanguinis porcini drach. iv, galbani drach. iv. Omnia dili-

Q

genter

genter terito, & simul mixtis vinum sincerum austerum affundito, & collyria instar sustimentorum formato, atque in umbra siccato.

CAP. IX.

Alia compositio ad solos coracinos ingentes, propter illecebræ excellentiam.

Lentis torrefactæ scrupulos iix, cumini torrefacti drach. i, Umbilicorum mugilum crudorum drach. iv, coronopodij herbæ drach. iv, nauthyaliorum amarorum hoc est crudorum drach. i, palmæ passæ drach. iv, castorij drach. i. Omnia trita anethi succo ammixto in collyria redigito ac utitor.

CAP. X.

Ad fluxuales pisciculos, quo Anus usus est.

Sanguinem vituli & vitulinas carnes valdè concisas in vas fistile mittito, ac finito per dies decem, postea pro inescatione utitor.

CAP. XI.

Inescatio qua pisces in promptu habentur.

Polentam subige, & massas inde factas ipsis objice.

CAP. XII.

Ad grytem fluxuatilem.

Furfuris ordeacei minas duas, lentis integræ chænicem unam, misce & garo sincero sufficienti macera, & sesami chænicem adde, indeque paululum disperse, & circum circa objice. Simul enim ut disperferis, omnis tenuis gryte adveniet, imò, etiam si stadijs quinque absit, in unum convenient omnes. Cæterum magni pisces ab odore diffugient. Sic igitur utaris, & succeder.

CAP. XIII.

Ad porcos.

Sesami drach. iv, capitum alliorum drach. ii, coturnicis falsæ Scarnis drach. ii, opopanacis drach. i. excipe parietum gymnasiolorum strigmentis, & collyrijs inde formatis utitor.

CAP. XIV.

Ad anguillas.

Scolopendræ marinæ drach. iix, squillorum fluviatilium drach. iix, sesami drach. i. excipe & utere.

CAP. XV.

Ad mugiles marinos inescatio.

Folij malabathri pilulani unam, piperis grana decem, melanthij grana xii. floris junci odorati, alij internæ partis parum quid. Omnia trita misceto, deinde medullam panis puri in vini Marcotici hemina una madefacito, aridaque eo excipito, unitisque inescato.

CAP. XVI.

Alia esca mugilum marinorum.

Arietis membrum in ollam crudam mitte, & alia olla imposita obscura, ut nullibi transpirationi sit locus, & in caminum vitreariam mitte, ut assetur à matutino in vesperum, & reperies ipsum molle redditum velut caseum, ex eo itaque inescabis.

CAP. XVII.

Aliud probè faciens, & nihil aliud nisi perfectos mugiles venans.

Hepatis thynni drach. iv, squillorum marinorum drach. iix, sesami drach. iv, fabæ fresæ drach. iix, hamiarum crudarum drach. ii. Trita hæc sapa adstillata excipe, & collyrijs inde formatis inescationis loco utere.

CAP. XIIIX.

Ptolatas nomine, obsonij præparatio, quo in numero conveniunt pisces in mari.

Accipe testas sive patellas marinas *iiij.* quæ circa petras nascuntur. & expressa ipsorum carne, in testam ipsorum inscribe subscripta, & è vestigio videbis pisces in unum congregatos ut admireris. Sunt autem nomina: lao, sabaorh, Hoc nomine Ichthyophagi utuntur.

CAP. XIX.

Ad mullos & scaros magnos, ut aquas accedant. Hoc propter celeritatem illecebra nullus parvus piscis accedit: compositio ipsa naturaliter ducta.

Phloeni fluviatilis carnis drach. *iiij.* lentis integræ torrefactæ drach. *iiij.* squillorum fluvialium drach. *iv.* malabarihi drach. *i.* trita hæc albumine ovi gallinacei excipe, & collyrijs utere.

CAP. XX.

Ad magnos pisces, omniaque marina, velut glaucos, orphos & quæcumque sunt huiusmodi.

Galli testiculi cum nucibus pineis torrefactis ac tritis committuntur, ita ut sint testiculorum drach. *iiij.* nucum pinearum drach. *xvi.* teruntur autem in farinæ speciem, fiuntque collyria, quorum esca pisces illestantur.

CAP. XXI.

Ad murenas.

Siluri fluviatilis drach. *xvi.* seminis rutæ sylvestris drach. *iiij.* adipis vituli drach. *iiij.* scsami drach. *xvi.* ex tritis collyria facito ac utitor.

CAP. XXII.

Ad polypos & sepias.

SAlis ammoniaci drach. xvi. butyri caprini drach. iix. terito & collyria liquida facito, eaque seminibus aut linteis non fimbriatis illinito. Sic circumdepascent & nondiscendent. Tu verò celeriter attrahe, & locustas ac murices & quæcunque habes in scapham mitte.

CAP. XXIII.

Testudines & testacea sic inescabis.

SAlis ammoniaci drach. iix. cepæ drach. i. adipis vituli drach. vi. ferramenta forma fabarum facito, eaque pharmaco illita admoveto, & sponte ad odorem progredientur seque ipsa tradent.

CAP. XXIV.

Inescatio ad omnem piscem in omni tempore.

NArdi celticæ folia iv. cyperi unum smyrnij magnitudinem fabæ Egyptiæ, cumini quantum tribus digitis prehendipotes, seminis anethi pugillum, tusa ac cribrata in harundinem inde. Vsu verò expetente, lumbricum sive intestina terræ abluet, & in vasculum mitte, & soleam de loco humidam in manum exprime, & ex pharmaco quod satis est ammisce, & adjectis lumbricis ad massam tere, & inescat.

CAP. XXV.

Ad tenuem gryten, quæ harundinibus capitur.

Squillorum fluviatilium chœnix una, maceratur garo sincero scoracinarum salfarum, & sic condita manet biduo, tertia inde inescabis. Operare autem duobus calamis, singulo quatuor ramos habente, habeasque tecum auxiliarium unum, & tantum piscium capies, ut nemo alius neque hypocha, neque alio retis genere operans, te superet.

CAP. XXVI.

Inescationes uniuersales.

Lente cum amylo sicco trita & admixta utitor.

CAP. XXVII.

Ad omnem pisciculum.

Cochlearum carnem citra caudas accipe, & cum ipsa inescato, neque magnitudine cochleæ abutaris.

CAP. XXIIIX.

De nassis.

Retrimentum, quod ab expressa myrobalano reliquum est, stercus humanum, panem purum, singula scorsim terito, indeque hæc tria simul misceto, & in nassam mittito, utitor & succedet.

CAP. XXIX.

Aliud de nassis.

Inescatio velut scriptum reperi, ichtyophagorum qua piscantur. Cape opercula sive testas & carunculas in petris nascentes, & cum his venare.

CAP. XXX.

Esca mugilum marinorum, scarorum, mullorum.

Sepiarum testa cum sisymbrio viridi, quod est muscus, & aqua & polline & caseo bubulo mixta utere.

CAP. XXXI.

Scorpionum solum.

Scobem ligni mori & caunocinaræ, & sandarachæ drach. iij. cum crucis brassicæ quinque, ac frumento committe: ita ut frumentum tenuiter contundatur, & affusa aqua cum reliquis misceatur. fiantque massæ quibus inescabis.

CAP. XXXII.

Pagrorum marinorum.

MElanthii decoctum cum locustis & lumbricis tere, additoque polline frumenti & affusa aqua ad mellis spissitudinem redige & utere.

CAP. XXXIII.

Raphidum solum.

Vituli fel cum polentra oleoque & aqua in massas redige & inescsa, ex eodem etiam commanso in aquam inspue, & accedent ad te.

CAP. XXXIV.

Thynnorum solum.

Nuces glandes ad cinerem exurito, & cum famsucho terito, & cum pane puro aqua madefacto ac caseo caprino in massas cogito, ac utitor.

CAP. XXXV.

Cerrorum.

Allium tritum cum pane, & caseo virulino ac caprino, & poline tritis simulque mixtis, in massas redige, & locum inescsa.

CAP. XXXVI.

Pastinaca marina.

Herundinis simum cum similagine madefactum subigito. Aliud: lactucæ semen coquito, affusoque butyro & similagine simul terito.

CAP. XXXVII.

Salparum.

Muscum viridem ex petra in oleo coquito, eoque inescato.

CAP. XXXIX.

Glaucorum.

Amias & Pulchros iremque Alofas assato, ipsosque exossato, & adjecto musco, & ordeï farina crassiore, massas facito, eis-
que inescato.

CAP.

Trachurorum Melanurorum.

A Sininum stercus in coriandri succo mactacito, & cum similitudine massas inescatrices facito.

CAP. XL.

Mugilum, Capitonum.

P Anem ex polline, & caseum caprinum, & calcem vivam misce simul, rundeque ac marinam aquam affunde, collyriusque inde formati inescat.

CAP. XLI.

Polypodum.

V Ocarim, mormyros, aradas, circumligato, & inescato.

CAP. XLII.

Sepiarum solum.

E cem vini sine aqua cum oleo terito, & ad locum progressus in mare mittito, ubi videbitur sepia atramentum dimisisse: & progredientur in locum in quo apparuit oleum, & sic ipsas prehende.

CAP. XLIII.

Locustarum.

M Omyrum ad robustum quiddam alligato, etiam purpuras numero decem terito, modicoque musco ammixto, in petram exponito, & sic prehendes.

CAP. XLIV.

Melanurorum.

H Epar caprinum accipe, coque hamos tuos inescat. Si vero aliam quandam prædam in mari reperimus, itemque ad multos alios pisces, ungula caprina aut asinina pro esca uteris.

CAP. XLV.

Garorum confectio.

G Arum liculmen appellatum sic fit. Intestina piscium injiciuntur in vas & saliantur. Parvi item pisciculi, maxime

Atheri-

atherinæ, aut exigui mulli, aut mænulæ, aut lycostomi, aut quicunque tandem parvi visû fuerint, omnes similiter saliantur, & in sole inveterantur frequenterque versantur. Postquam verò per calorem fuerint inveterati, garum ex ipsis hoc modo tollitur. Cophinus longus imponitur in vas plenum prædictorum piscium, influitque garum in cophinum, atque sic per cophinum percolatum, liculmen appellatum garum suscipiunt. Reliquum verò recrementum alex efficitur. Bithyni porro sic præparant. Accipis mœnas, quæ quidem præstant si haberi possunt, parvas aut magnas, sin minus, lycostomos, aut lacertos, aut scombros, aut etiam alecem, & omnium mixturam: immittisque hæc ipsa in alveolum panarium, in quo farina subigi solet, & addidis ad modicum piscium salis sextarijs duobus Italicis, permisces ut cum sale temperentur, sinisque per noctem unam, ac transfers in fictile, quod deopertum ad solem exponis ad menses duos aut tres, & per intervalla virgis agitas, deinde ablatum & coopertum reponis. Quidam etiam vinum vetus adjiciunt, ad modicum piscium sextarios duos. Deinde si velis statim uti garo, hoc est non insolare ipsum sed coquere, sic facies. Muriam stillatitiam & excolatam accipis sic approbatam, ut conjectum in ipsam ovum innatet: si verò mergatur, nondum sufficientem solem habet. Deinde in muriam piscem mittis in olla nova, adjectoque origano ad ignem sufficientem ponis donec coquatur, hoc est donec inceperit paulatim absorberi. Quidam etiam sapam addunt. Postea refrigeratum iterum atque iterum per colum transmittitur, donec purum evadat, quod operto vase repones. Præstantius porro garum Hæmation appellatum sic fit. Intestina thynni cum branchiis cruoreque ac sanguine accipiuntur, aspergiturque salis quod satis est, & in vase sinuntur. Post menses duos fermè vas ipsum perforato, effluetque garum hæmation appellatum.

PETRI CRESCENTIENSIS
DE AGRICULTURA

LIBRI NONI

CAPVT LXXXI.

LIBRI DECIMI

CAP. XXXVII XXXIX & XXXIX.

LECTORI S. P. D.

H. CONRINGIVS.

Constantinus Porphyrogeneta præfuit Imperio Romano Orientali per annos quadraginta novem, usque in annum Dionysianæ æræ post nongentesimum sextum quinquagesimum, cœvus Henrico nostro qui Auceps cognominatus & Ottoni Magno. Ex eo tempore de Rei Rusticæ aut piscinariæ scientia Græce quidquam esse conscriptum, non videtur. Non sane est memoriæ proditum, Et si etiam Arabicâ linguâ, per Asia Egypti Africa imo & Hispaniæ incolas, Philosophia & Medica ars ut & alia doctrinæ genera, non infeliciter jam a Muhametis Pseudopphetarum maximi, & cum primis Chaliphæ Maimonis ævo, fuerint exulta, eorumque librorum vis magna Latine jam sit versa, non tamen Rei rusticæ aliquod opus Arabicum vel memorari solet: tantum abest Latinâ interpretatione cum aliis ad nos pervenisse. Omnium quoque qui Rusticam disciplinam Latine sunt prosecuti ultimus videtur esse Emilianus sive Palladius. Dici enim, memorat quidem Ioachimus I. F. Camerarius, Cassiodori de Re Rustica libros sedecim in Gallia haberi: sed falsò id dictum non equidem dubito. Memoravit enim illud Camerarius jam tum superioris seculi Christiani anno septuagesimo septimo: nec tamen hætenus quisquam Gallie eruditorum (quorum utique numerus ibi semper fuit florentissimus) Cassiodorani ejusmodi operis meminit. Cum

R 2

& Cassio.

& Castodorus suis monachis utiles quosque libros suos diligenter
 commendaret, Æmilianum tamen ultimum Rei rusticae stu-
 dio laudavit, sui operis nihil. Porro jam tum circiter nonagena-
 rius senex & divinis unice intentus indubie Rusticam disci-
 plinam tot libris non excoluit. Abs re etiam in hujus do-
 ctrina disciplinam solet a nonnullis Isidorus Hispalensis prædi-
 cari. Nec enim ille vel verbulo tale quidquam docuit, in su-
 perstitibus certe voluminibus. Nisi referre huc velis, quæ
 habentur libro septimodecimo, aut libri decimi noni caput 1.
 de Rebus, vel etiam integrum librum duodecimum qui est
 de animalibus, operis Etymologici. Immerito autem huc re-
 ferres, quia omnia illa merè sunt Grammatica: quod ipsemet
 Isidorus, quæ fuit morum sanctitate, ingenuè est confessus
 ipso voluminis cognomento. Sed & quàm parum vir cætero-
 quin magnæ industriæ & supra ævi sui indolem doctus, in
 Rei Rusticæ scriptoribus fuerit versatus, vel hæc quæ legun-
 tur l. 16. cap. 1. indicant. Apud Romanos de agricultura
 primus Cato instituit: quam deinde Marcus Teren-
 tius expolivit; mox Virgilius laude carminum ex-
 tulit. Nec minus studium habuerunt postmodum
 Cornelius Celsus & Julius Agricola Æmilianus sive Co-
 lumella, insignis orator, qui totum corpus ejusdem
 disciplinæ complexus est. Longè autem rectiora nos docet
 Columella l. 1. cap. 1. Ut agricolationem Romana tandem
 civitate donemus, jam nunc M. Catonem Censorium
 illum memoremus, quicquid Latine loqui primus in-
 stituit.

stituit. Post hunc duos Salsernas, patrem & filium, qui eam diligentius erudierunt; ac deinde Scrofam Tremillium, qui eam eloquentem reddidit: & M. Terentium qui expolivit: mox Virgilium qui carmine quoque potentem fecit. Nec postremo quasi pædagogi ejus meminisse dedignetur, Julii Higini. Non minorem tamen laudem meruerunt nostrorum temporum viri Cornelius Celsus & Julius Atticus. Quippe Cornelius totum corpus disciplinæ quinque libris complexus est: hic de una specie culturæ, pertinentis ad vites, singularem librum edidit. Cujus velut discipulus duo volumina similium præceptorum de vineis Julius Græcinus composita, facetus & eruditius posteritati tradenda curavit. *Hæc omnia Columella.* Post Catonem itaque non primus M. Terentius rusticam disciplinam docuit: nec Julius Atticus idem est cum Columella. *Æmiliani autem nomen Palladio convenire, qui aliquot demum post seculis vixit, jam cum memoravimus.*

Quemadmodum autem Isidorus neutiquam meretur inter Rusticæ rei doctores prædicari: ita nec alius quisquam ad Petrum usque Crescentiensem. Nec enim vel Albertus Magnus, qui vastum ingenium pene ad omnes scientias circumtulit, rem hanc tetigit; etsi de Animalibus etiam adeoque & piscibus non contemnenda primus docuerit.

Ceterum Petrus hic Crescentia Italici oppido natus, indeque cognomen de Crescentius sive Crescentiensis indeptus,

floruit circa annum octogefimum feculi quartidecimi. Falli enim, qui in quintidecimi feculi annum decimum operis Rustici fcriptionem coniiiciunt, liquet vel uno illo, quod Caroli Sicilia Regis juffu jam feptuagenario major fcripferit opus: Rex autem ille decefferit anno 1285, ceu quidem habet Bonfinius. Vir verò fuit Crefcientiēfis ut dignitate Illuftrus, ita eruditione fit fatis eximius. Etenim, ut ipfe fcribit, tempus adolefcētiæ in Logica Medicina & Scientia Naturali totum confumpfit, & demum nobili Legum Scientiæ inſudavit. Inſignem ſanè eruditionem viri ludentem demonſtrat volumen quod duodecim libris condidit de Agricultura, eā ubertate, eā peritiā omnis illius diſciplinæ, imò & quod ædi illius caput reſpiciens merito mireris, eā ſermonis Latini non vulgari promptitudine, ut cum antiquitate non comparari tantum, ſed uno minor Columellâ exiſtimari mereatur. Deſt hoc opere in hæc verba ſcripſit in Autorum Rei ruficæ Catalogo Camerarius: Petri Creſcentii Bononiēſis de Agricultura libri xii ſæpius impreſſi. Autographum dedicatum ab autore Matthiæ Regi, audio penes ſe habere in ſua inſtructiſſima Bibliothecâ clariffimum virum Joannem Sambucum. In eodem opusculo agens de Rei ruficæ ſcriptoribus Latinis nondum impreſſis: Petri, inquit, Creſcentii Senatoris Bononiēſis de Commodis ruralibus reperitur in Bibliotheca Ducis Urbini. Dubito autem an non fama incerta Camerarium deceperit. Poſterioris ſanè operis nullam

Petrus

Petrus ipse fecit mentionem, et si prius jam plusquam septuagennarius conscripserit. Nec verosimile est ea aetate novum quid de Ruralibus commodis à se elaboratum. Imo videtur esse non aliud à priore: quippe cui in antiquissima editione titulus est: Petri de Crescentiis civis Bononiensis in commodum ruralium libri duodecim. Opus porro de Agricultura non Matthiae Ungariae sed Carolo Siciliae & Neapolitano Regi esse dedicatum, imo hujus rogatu conscriptum, discreto testatur epistola dedicatória Basiliensi editioni anni 1538 praefixa: quam aliae quaedam editiones non exhibent. Nec tamen negaverimus, autographum pervenisse in Matthiae Regis, quem ob studium condendae Bibliothecae juré dixeris à vi sui Philadelphum, possessionem: quia Carolus (ille enim non potest esse alius quam is quem Dyrrachinum nonnulli Parvum cognominant) paucis annis rerum positus, in Ungaria crudeli manu crucidatus est, heredibus impuberibus relictis, in summa Regni & Neapolitani & Ungariae rerum perturbatione, donec tandem Matthias Hunniades vel Corvinus dictus Ungariae Regno praefectus est. Cui proinde facile fuit, ut libros alios undique ex Italia cumprimis conquirere, ita & hoc opus sibi comparare. Perinde atque per Turcam direpta incluta illa & ditissima Bibliotheca, cum aliis hic quoque codex facile patuit Sambuco rei librariae cupidissimo, obtingere. Erravit autem Camerarius & in ipso viri nomine: non enim Crescentius, sed de Crescentiis aut Crescentiensis à natali opido appellatus est. Tanto autem in pretio habitum fuit hoc opus,

ut & in Germanicam & in Italicam linguam sit versum. Aliquamdiu tamen cum aliis Rusticæ rei scriptoribus optimis à vulgo eruditorum fuit neglectum, & jam pridem nova editione nulla repetitum manibus pene excidit. Nos nihil ejus nunc producimus, præter pauca capita, ex libro nono ac decimo excerpta, quibus agitur de piscinis & piscationibus: quoniam illa sola nostro instituto nonnihil inferviunt. Etsi autem longè sint omnia infra Dubravii operam, indubiè tamen vel hæc lecta excitabunt in Rei rusticæ studiosis desiderium totius operis.

PETRI CRESCENTIENSIS
DE AGRICULTURA
LIBRI NONI
CAPVT LXXXI.

De piscinis & piscibus includendis.

Qui piscinas habere desiderat, primum eligere oportet locum convenientem, qui nullo tempore aqua careat, non enim alijs possunt durare locis. Sed piscinarum quædam sunt parvæ, quædam magnæ, quædam mediocres: & iterum quædam sunt fontanæ, quædam stagnæ, quædam marinæ, & quædam etiam fluviales. Si parvæ sunt muniantur sepris, ex lignis vel viminibus aut lapidibus constructis, ne lodria vel aliud animal nocens intrare possit. Ex vimina aut vites super eam tendantur, quibus aves terreantur rapaces. In eisque ponantur pisces illi aquæ convenientes, ex his qui inveniuntur in partibus illis. Nam quidam libentius stant in fontium vel fluviorum aquis, alii in stagnis & lacu.

& lacubus, nonnulli delectantur marina. Sit autem parva piscina, profunda in quantum à fossoribus profundi possit; sed in magnis piscinis commodè stare possunt. Quod si marina fuerit aqua de marieducta, omnia genera marinorum piscium naturà parvorum possunt in ea servari. Si piscinam magnam volueris habere, oportet ipsam fieri ex magno lacu vel stagno, in quo sunt aquę plurimę congregatę, ex nive ac pluvijs aut fontibus, vel in eam flumen fluente, vel etiam ex aqua marina, quod in pluribus evenit locis. Quod si ex ipso lacu vel stagno aqua per aliquam partem exeat, ibi claudatur taliter, quod impediatur piscium exitus & non aquę. Quod si ex aqua dulci consistat, poterunt in ea poni ac servari omnia genera piscium, tam magnorum quàm parvorum, in talibus aquis viventium. Sunt & aliqui marini pisces qui ad aquam dulcem accedentes delectantur in ea: & tales similiter poterunt in dulci piscina servari. Si verò fuerint ex aqua marina, in ea ponantur omnia genera piscium marinorum, si sit valdè profunda; nisi sit piscis maximus, ut balena quę nullo loco nisi maris pelago claudi potest. Si verò mediocris magnitudinis sit piscina, ex his quę dicta sunt facile potest haberi doctrina, quales pisces possint in ea includi. Piscinę utilitas magna; quia ex paucis piscibus inclusis brevi tempore habentur plures; ex quibus plures vendi possunt, & plures ad escam haberi.

LIBRI DECIMI.

CAP. XXXVII.

De capiendis piscibus, & primò qualiter retibus capiuntur.

IN mari juxta planum littus capiuntur præcipuè multi pisces cum reti, quod multi scorticariam vocant. Hoc rete est valdè longum & satis amplum & spissum, cordam unius lateris plumbatam & alteram libratam habens; ut in aquis rectum & extensum permaneat. Hoc rete cum navicula in mare defertur: uno capite in terra relicto, ut aliqua particula ejus continuo descendat in

S

aquam

aquam cum nautæ fuerint intra mare quantum rete extenditur arcu. Aliiter cum illo capite revertuntur ad lictus: & quibusdam ex eis cum illo capite in terram descendantibus, unus in navicula revertitur extrare ad medium ejus, ad hoc ut pisces intra rete comprehensi videntes se ad terram trahi non prosiliant extra rete. Duo autem piscatores ab utroque capite in terra existentes trahunt cum piscibus totum rete ad lictus. Qui sæpè multos trahunt parvos & magnos, plerunque paucos, ac etiam nullos, quia in eo loco non erant. Item capiuntur in mari cum quodam rete subtili non multum magno duabus perticis alligato: quod quidam in navicula existentes apertum in aquam demergunt, & post paululum cum piscibus elevant. Item capiuntur in fluminibus & cæteris spaciosis locis cum rete, quod transversarium multi vocant: quod est ex tribus compositum, scilicet uno medio spisso, & duobus extrinsecis raris, habens in uno latere plumbum, in alio lenas, & si valdè longum sit quasdam cucurbitas siccas, ut extensum in aqua permaneat. Hoc retè fit longum vel breve, secundum quod loci aquæ latitudo requirit. Hoc in aquam per magnam oram dimittitur, ut in illud rete natantes incidant pisces qui rara retia transeunt, & involvuntur in spisso; ut aviculæ in aranea, supra dicta cum de capiendis avibus dicebatur. Item capiuntur in rivalibus parvis aquis. Est autem rivale rete parvum & spissum, duobus annexum baculis quos piscator manibus tenet apertum, & per aquam ducit, atque prope ripam cum piscibus claudit. Item capiuntur Zacro: Est autem subtile spissum, habens tentorij formam in circuitu plumbatum & revolutum, habens in cacumine longum funem. Hoc rete piscator super sinistrum brachium clausum tenet, atque in aquam apertum ejicit. Hoc apertum subito ad fundum descendit, & omnes pisces intra se inventos concludit, eosque cum trahitur secum trahit. Item capiuntur cum negossa. Quæ est rete ad modum rivalis formatum, ad unam perticam cum duobus baculis adminiculantibus à parte annexum. Hoc

rete piscator extra aquam existens in eam, præcipuè ubi quiescit, immittit, & cum piscibus elevat, plerumque etiam sine piscibus. Et quandoque circa herbas & frutices prope terram immittit, & cum pertica percutiens herbam pisces occultatos in rete expellit. Item capiuntur plurimi in locis angustis valliumque, cum rete quod gogolaciam vocant: quod est rete magnum forte ac spissum & longum, habens introitum rotundum & latum, & paulatim angustatur usque ad caudam, quæ longa est habens multa receptacula, in quæ facile intrant pisces & nusquam redire queunt. Hoc rete ponitur cum duabus perticis grossis in dicto loco angusto, circa quod est undique ligatum usque ad ripam forti clausura: cui decem perticæ annectuntur. Hoc rete semper die noctuque tenetur ibidem, introitu ad partem superiorem verso. Per hunc locum nullus omninò piscis desursum veniens transire potest, cum nullus sit locus ibi aptus. Descendunt enim pisces in aperto retis ore, deinde in caudam strictam. Piscator verò aliquantis diebus interpositis ad locum accedens, caudam retis in naviculam trahit & aperit. Evenitque aliquando tot pisces capi, præcipuè anguillas quæ conglobatæ sunt cum amore servescunt, vel scordinias quæ gregatim incedunt, quod navicula tenere non potest. Cætera etiam genera piscium in talibus aquis morantium capiuntur in eo, sed non in simili quantitate. Item capiuntur in vallibus multi pisces in locis apertis & profundis, in quibus præcipuè magni morantur pisces, cum reti quod degagum vocant: quod magnum & larum in profundum ejicitur, & per eum trahitur & cum piscibus elevatur. Item capiuntur in vallibus non profundis sed latitudinem magnam habentibus multi pisces generum diversorum, qui in talibus aquis morantur, hoc modo. Habent piscatores gradellas ferè infinitas de paludosis cannis instructas, maxima vallium non profundarum spatia palorum auxilio claudentes, relictis parvulis aperturis in pluribus locis, ad quas nonunt retia parva rotunda, in capite ampla & cauda cum receptacu-

ptaculis suis angusta, & quæ possunt pisces intrare, sed non exire possunt. Hæc retia semper die noctuque ibi relinquunt, & quasi omni die serè manè eleuant cum piscibus, qui per loca spaciofa natantes transire posse per dicta vacua sperabant. Fiunt etiam ex his craticulis aliquæ taliter involutæ, quod pisces intrantes exire nesciant, sed inde extrahuntur cum quodam parvulo reti posito in capite unius perticæ bifurcatæ.

CAP. XXXIIX.

Qualiter pisces capiuntur cistis & ancijis ex viminibus factis.

Pisces capiuntur cistis ex viminibus factis, quæ in capite sunt amplæ mediocriter & in cauda strictæ: quæ à piscatoribus in aqua stantibus in profundum ducuntur ad modum ripalium retiorum. Et quandoque tales cistæ sed leviores ponuntur in capitibus perticarum, & per aquam turbidam ducuntur à piscatore in terra stante, ut supra de negossis narratum est. Item ex juncis fiunt fasciæ rotundæ & latæ, cum introitu interius stricto & extra amplo: quæ die noctuque cum pondere unius lapidis dimittuntur in fundo aquæ, habentque vitem aliquam in cauda ligatam qua extrahuntur. Sed duarum formarum fiunt. Vna forma est, quod sit interius multum ampla rotunda, in cujus fundo ponitur creta mollis & grana ei annexa: atque intrant quædam genera piscium causa cibi, & exinde exire nesciunt. Alia forma est tota stricta & longa, sed in introitu mediocriter aperta, & in medio valde stricta, deinde lata, & in cauda strictissima: in quam intrant non causa cibi, sed ut ibi occultè morentur: nec de ipsa sicut nec de prima exire sciunt.

CAP. XXXIX.

Qualiter pisces capiuntur hamo, spadernis, calce, & fosis.

Hamo capiuntur pisces tribus modis. Vno modo, cum in eo ponitur pisciculus vivus, cum quo pisces capiuntur rapaces deglu-

deglutientes hamum cum pisciculo vivo. Hic hamus requiritur ex
 ære magnus & fortis, cum forti cordula filo involuta prope ipsum.
 Ne rodi possit cordula cuidam parvo paneriatum fasciculo anne-
 ctitur, & in aquam stantem cum hamo & pisciculo vivo ejicitur,
 ibique tota nocte relinquitur. Piscis captus longè fugere vel se
 occultare fasciculo impeditur: sicque manè à piscatoribus inveni-
 tur. Secundo modo hamus cuidam funiculo ex pilis albis equinæ
 caudæ annectitur, & circa ipsum cibus qui à piscibus magis appe-
 titur involvitur, ut non videatur hamus: deinde in aquam projici-
 tur, ut norum est omnibus. Sed in hoc adhibenda est quædam
 cautela: videlicet quod piscator sciat qualem escam quodlibet ge-
 nus piscis avidius appetit, quolibet tempore anni. Nam idem ge-
 nus piscium secundum varietatem temporum anni diversacibaria
 quarrit. Sed hoc scire potest qui captorum viscera scindit, & inspi-
 cit qualem escam communiter assequuntur. Vel si diversas escas,
 modò unam modò alteram in anno ponit. Item valet contra pi-
 sces cautos, qui escam appensam funiculo accipere nolunt, nisi he-
 bet virgam & funiculum absque hamo. Cum qua plerumque es-
 cam in aquam emittat, ad quam aliqui minus cauti accedunt, cam-
 que sine periculo exportabunt; quod cum pluries fecerint hamum
 ejiciat, ad quem omnes etiam cauti & securè accedent. Tertius
 modus servatur in aquis profundis: nam piscatoris manu ejici-
 tur hamus alligatus longo funiculo habenti modicum plumbum
 per unum brachium prope hamum, ut descendat ad fundum, ibique
 teneatur præcipuè incurrentibus aquis. Talis funiculus manu te-
 neatur, digito indice appodiatu ab eo qui sit in navi vel ponte.
 Cum sentiet piscem capere hamum fortiter trahat, primò ut in
 ejus infigatur ore; deinde paulatim trahatur, donec ipsum piscem
 manu capiat: qui rarissimè parvus erit, cum soli magni morentur
 in fundo, licet aliquando discurrant per partem mediam vel su-
 premam.

Cum spadernis capiuntur præcipuè teneæ. Sunt autem tres acus ex ære retortæ ac simul ligatæ, quæ quibusdam brevibus funiculis annectuntur, ac ipsi omnes non multum distantes, cuidam funiculo longo: his apponitur caudarum cancrorum vel lumbricorum grossorum esca, & in aqua serò extenso jactantur, & manè captræ tineæ tolluntur.

Calce viva capiuntur pisces, si ipsa ponatur in sacco; & in aqua, maximè stante, in parvo loco inclusa, hic saccus à duobus per totam aquam fortiter agitur. Ex hoc omnes pisces quasi cæci veniunt in superficiem aquæ, ac manibus faciliè capiuntur.

Item capiuntur grossi pisces fossinis, in aquis dyaphanis. Est autem fossina ferreum instrumentum habens multas acuitates; quarum quælibet habet barbulam ad tenendum, & sunt aliquantulum distantes abinvicem. Quod piscator habet in capite hastæ lanceæ, vaditque cum eo quierè in navi per aquas; & cum piscem videt, cum fortiter ferit, & infixum tenet. Idem

faceret existens in terra & in aqua turbida,
si piscem videret.

CON-

CONRADI HERESBACHII

LIBRI QVARTI

DE RE RVSTICA

Pars quæ agit

*DE PISCINIS ET PI-
SCIVM VIVARIIS.*

Ejusdem

THEREVTICES

PARS TERTIA

DE PISCATIONE.

HERM. CONRINGIVS.

LECTORI S. P.

Post Petrum Crescentiensem nemo, quod equidem sciam, Italorum Rusticam scientiam Latine est persequutus, præter I. Baptist. Portam. Et verò ut fuit Neapolitanus ille ad alias vitæ civili utiles artes excolendas docendasq; insigni industria, ita in illo opere cui *Ville vocabulum* indidit pleraq; agricolationis negocia prolixè pertractavit. Veterum tamen præceptis, quantum apparet, instructus magis quàm novis vel propriis experimentis. Ad nostrum porrò institutum nihil adjumenti attulit; eoque illius liber jam quidem est seponendus. Nec Hispanorum præterea, nec Britannorum, nec Septentrionalium gentium aliarum quisquam, tanto in eruditorum numero, rectam rusticandi artem Latine fecit loqui, post renatas linguæ illius literas. Gallos inter unicus Carolus Stephanus cum alijs libellis aliquot tùm eo cui *Prædii Rustici* titulum dedit argumentum hoc attigit. At studium magis viri laudem meretur quàm docendi felicitas: utpote qui non nisi pauca, nec proprio instructus usu, exsecutus sit. Etsi opus quod illius & Ioannis Libautii nomine de Rustica re Gallice conscriptum est, dignum sit quod in primis collocetur. Habentur autem in illo volumine de re quoque piscinaria & piscatione eximia; quæ proinde omnino à nobis etiam huc adferrentur, nisi intra Latinos scriptores continere hunc libellum esset constitutum.

Germania nostra non unum dedit quidem agricolationis
 verna-

Vernaculum doctorem, inter quos eos magnitudine operis & varietate in univsum omnibus forte palmam præripuit Colerus, at tamen hætenus unicum protulit Conradum Heresbachium Rusticæ rei omnis Latinum magistrum. Is vero etiam talis est, cui secundus post Columellam locus jure merito in hoc doctorum subsellio est tribuendus. Utque adeo haud injuria possit Germania tanto scriptore superbire: præsertim cum doceat quam multa veteribus indicta, & nostræ ætati nostrisque terris longè aptissima. Eiusmodi sane sunt quæ hîc nunc exhibemus de piscium cum vivariis tum venatione: nec enim in veterum scriptorum quoquam inveniuntur. Quum præter illum autem nemo alius Latine hoc argumentum pertractaverit, cogimus illis excerptis agmen hoc piscinarium claudere. Quibus tamen princeps historicorum nostri ævi Illustris Thuanus, in historia anni seculi superioris post septuagesimum sexti, libro sexagesimo secundo, memoriam defuncti Heresbachii nostri celebravit, subjungemus. Conradus Heresbachius, vir dignitate & doctrina præstans, in majorum suorum Heresbachiano castro in Clivenſi ditione natus, hoc anno in suo Lorinsulano prid. Id. Octobris ad Deum migravit, cum sexagesimum septimum annum exegisset. Commentarium in Psalmos eruditissimum edidit, & de Re Rustica in illo otio post alios scripsit, non minus morum suavitate de suis, quàm eruditione de republicâ bene meritus. Quæ reliqua de vitâ ejus Ioannes Sturmius, Melchior Adamius alii que narraverunt, non addo, quoniam ab instituto sunt aliena & facillè possunt accipi.

CONRADVS HERESBACHIVS DE RE RVSTICA

LIBRO QVARTO.

OPortunè dum aquatilium mentio facta animalium, ad piscinarum pisciumque educandorum curam pervenimus. Et si enim de piscibus alendis capiendisque alio in hoc destinato loco, nempe in halieuticis differendum erit: tamen cum villæ plerumque propter aquarum necessitatem animalibusque adaquandis locus piscinas aut stagna postulant, & situs aliquoties loci angustiaque seminarium agrum non concedit, licebit è piscinis, stagnis, vivarijsque villaticum quæstum homini rustico non aspernandum facere. Romani proceres piscinas in villis magnis impensis, & nonnunquam voluptatem magno facultatum dispendio instituerunt: ut de Hortensij Hircij ac Luculli piscinis sumptuosus scribit Varro. M. Cato cum Luculli tutelam suscepisset grandi ære sestertium millium quadringentorum piscinas pupilli sui vendidisse traditur. Commemorat idem Varro piscinarum duo genera, dulcium & salzarum: alterum apud plebem & sine fructu, ubi lymphæ piscinis villaticis aquas ministrant: alterum maritimarum, ubi Neptunus simul & aquam & pisces suppeditat. Exempla declarant; Hortensij piscinas magno sumptu instructas ad Baulos oculos magis quam marsupium aluisse.

Optimum autem piscinarum vivariorumque situm censent, qui vel è mari, ut Luculli, qui ut maritimam aquam reciprocè fluentem immitteret in piscinas montem perfodit, eaque opera Neptuno in piscatu non cedere se existimabat: Vel qui è fluvio rivulove aliquo subinde & aquam & pisces recipere possit, qui que vel inundatione vel cataractis emissam veterem undam non sinat intra conseptum semper computrescere aut incalescere, sed identidem & aquas renovet, & piscium nova semina ad-
ducatur

Jucæ. Proximæ bonitatis sunt, quæ venis latentibus implen-
 tur, atque effluunt, vel deductis elicibus ac syphonibus lapideis
 aut ligneis alveis aquam exonerant. In hoc enim & tubi aquarum
 aggeribus inclusi parantur, ut aquam quoties licet retinere at-
 que transmittere, ac per incilia parata quoque irrigare liceat.
 Quales apud Vespertes, Tencheros, Bructeros, & alijs pluribus
 locis magno fructu fieri videmus. Idcirco vivaria, ut vocant,
 ad aquam retinendam dispensandamque, aggeribus, molibus, ac
 chomatibus includuntur; ut objectu crepidinum aquarum exun-
 dantium atrocitas invalescens reprimatur. Postremus piscina-
 rum usus est, paludum vel stagnorum, & earum, quæ ex pluvia
 collectitiæque stagnat aqua. Hæ piscinæ etsi deteriores pro-
 pter perpetuam turbidam atque putridam plerumque aquam;
 tamen ubi non datur aliarum usus, hic minimè negligendus.
 Nam etsi hæ piscinæ alendis piscibus non ita sunt idoneæ, possunt
 tamen ad hanc rem quoque alicubi utilitatem aliquam præbere.
 Imprimis autem necessariae ad villæ commoditates, nimirum
 jumentis pecoribusque aquandis, anseribus anatisque &
 aquatilibus alendis, ad lavandum, aliosque necessarios usus. Quod
 si occasio detur, juxta mare aut flumen, semper influente sinu,
 sic fiant: ut claudi, vel cataraetis vel alijs obicibus aqua, si opus
 sit, emitti, & pisces inclusi retineri possint, ut de alijs piscinis di-
 ximus: & si quando cataraetæ aut tubi emittendis aquis aperiu-
 ntur, ut ad os tubi cancelli sint supra aquam eminentes, qui fu-
 gam piscium impendant. Aditum si loci natura patitur, omni
 lateri piscinæ dari convenit: facilius enim vetus submoveretur un-
 da, cum quacumque parte urget fluctus per adversam pateat
 exitus. Hos autem meatus fieri oportet per imam conscripti
 partem, si loci situs patiat, ut in solo piscinæ posita libella sep-
 tem pedibus sublimius esse maris æquor aut flumen ostendat.
 Nam piscibus stagni hæc in altitudinem gurgitis mensura abun-
 dè satis esse existimat Columella. Attamen dubium non est,

quin quanto magisimo mari venit unda, tanto sit frigidior, quòd est aprissimum piscibus. Sin autem locus, ubi vivarium constituere volumus, pari libra cum maris æquore aut fluvio sit, in pedes novem defodienda piscina, & infra duos à summa parte cuniculis rivi deducantur, curandumque ut quam largissimè veniant. Quoniam modus ille aquæ jacentis infra libram maris non aliter exprimitur, quàm si major recentis facti vis inceaserit. Piscina autem in ea parte littoris, quæ profluo recessu nunquam destituitur, satis est si in duos pedes deprimatur. Piscinarum vivariorumq; crepidines, si sic ferat locus, consitas dumetis stirpibusque esse convenit; aut specus latebræque fabricandæ; aut ripæ excavandæ fuerint, ut sint receptacula refugientium solis ardorem. Præbent etiam excavatarum arborum trunci & radices terræ exesæ gratissima piscibus latibula. Si laxitas permittat, è littore scopulos, qui herbis & alga vestiantur, non esset alienum per stagni spatia disponere; & quasi faciem quandam maris repræsentare, ut pisces clausi quàm minimè custodiam sentiant. In Morinis, sicut & alijs pluribus locis, è stagnantibus aquis & pluvia collectis, in solitudinibus & myricarum campis vivaria piscium reperiuntur amplissima. Plurimis locis in Germania inferiore vivaria piscium, quæ influentes rivos habent, quorum aquas excludere possunt, sic constituunt; ut vel cincta vel interfecta sint fossis profundioribus, quibus pisces æstivo tempore contineantur, & solum reliquum quod est inter fossas, obturato rivi aditu, & aqua influente cataraëtis aut tubis exclusa, frumentis æstivis conferatur, quod solum à messe rursum cataraëtis apertis aqua repleatur. Hac ratione solum inundationis limo laticatum fertile redditur, hordeo æstivisq; frumentis ferendis.

Porro uti in terreno præcipit Poëta, sic & in aquatili negotio, *Non omnis fert omnia tellus*: sed considerandum accuratè, quid quæque ferat regio, quidque recuset. Romani in vivarijs murenas, ostrea, lupos, mugiles, auratas, suas, & saxatiles,

saxatiles, atque id genus piscium, qui dulcibus aquis gaudent, alere consueverunt. Nam qui falsis marinisque assueverunt non ita piscinarum claustris constringi se patiuntur: possunt tamen ea genera vivarijs stagnisque arenosis littoris contineri. Ostrearum vivaria Sergium Oratam invenisse in Bajano, ætate L. Crascei Oratoris ante Mariscum bellum, nec tam gulæ causa quàm quæstus, ut magna vectigalia tali ex ingenio suo perciperet, cochleas vivarijs aluisse Fulvius Hirpinus proditur.

Porro alij alijs locis pisces gaudent. Lupi pisces in Tiberi amne inter duos pontes meliores, rombos Ravennæ, murenas in Sicilia, elopen Rhodi, ferunt: ita fluvij, paludes, stagna & maria diversis locis alios melius alunt pisces. Quare, ut ad vivaria, unde digressi, revertamur: & his non omnibus locis omnes pisces convenire, rerum experientia docemur. Siquidem sunt Saxatiles, qui saxosis arenosisque locis delectantur: quales sunt apud nos funduli, capitones, varij quos in Italia Carpiones appellant, gobij, perca, mustellæ, cancri, barbati, mugiles. Alij melius proveniunt cœnosis paludinosisque, limo lutescere gaudentes: quales sunt anguillæ, tinea, meruli, *Biesboggi*, quos nostri carpos vocant, prafini: primada & dasquillus, cœno se abundant sicut anguillæ. Alij utrisque, ut sunt lucius, lupus, perca, carpi, pressus vel prafius, & blechus, item mona vel nullus, thymalus. Putantur saxatiles, maxime funduli, procreari fimo ovillo cratibus tecto, inque rivum profluentem misso, maxime loco petricoso aut salebroso. Lupus quem broschetum vocant, Græcilabracem, citò adolescit: sicut & carpus intra triennium in justam magnitudinem exerescit. Quare in vivarijs, quæ neque mari neque fluvio replentur, triennio aut quadriennio, veteribus captis piscibus seminaria sufficere consuetum. Seminaria maxime hisce regionibus corporum usurpamus.

Habere convenit loculatas piscinas, hoc est parvas, vel etiam arcuatas, quibus pisces quotidiano usui accommodatos servamus,

mus, unde quoties libet ex tempore & in promptu desumere liceat.
 Hæc habui quæ de mea professione vobis proferrem.

T H E R E V T I C E S

P A R S T E R T I A

D E P I S C A T I O N E.

HALIEVS. DE piscinis villaticis & privatis superius Piscinarius copiosè disseruit: Nos tertiam venationis speciem, nempe Piscationem & capiendorum piscium rationem, hoc est *ἁλιόπλοον* exequemur. Nam cum humana solertia nihil intactum relinquat, siue in terra siue in aëre atque aqua, & omnia hominis imperio præter superos subdita sint, ut supra dictum, quantumvis immanes belluas, tam aëreas & marinas quàm terrestres, homo sibi subdicere suoque usui servire studuit. Siquidem non elephanti modò & leones parere coguntur homini & avium examina, verum etiam quæ Pontus gignit formidolosa atque aspectu horrenda, cete, testudines, phocæ, hyenæ, canes marini, laminæ, zygenæ, ipsis terrestribus horribiliora monstra, & quæ nationibus metuenda, tamen ab imbecilli piscatorum genere capiuntur.

De piscatu pauci (quod equidem sciam) & apud Latinos & apud Græcos scripserunt præter Oppianum, qui contractius, atque id solùm de capiendis piscibus marinis scripsit. Aristoteles Athenæus & Plinius de piscium natura quædam tradiderunt: de piscibus autem capiendis vel parum admodum, vel nihil. Columella de piscinis & piscibus alendis scripta reliquit, & Elianus sparsim nonnulla.

Piscium usus humano generi sicut & alia animalia concessus singulari Dei beneficio: cibum enim præbet utilissimum & laudissimum. Multas gentes solis piscibus victitare dicitur. Nam Oritas & Arbias gentes Ictiophagos esse, qui domicilia quoque è pisci-

piscium ossibus faciunt, portas è costis, & è vertebribus mortaria, teste Strabone. Item panem è piscibus ad solem tostis atque contrusis addito pauxillo fermenti.

Principio piscatorem Oppianus, sicut res ipsa docet, non minus quàm venatorem, vigilantem laboriosum frigoris & æstus patientem esse vult, irem sagacem, ut piscium fraudes eludere queat. Instrumentis huic arti idoneis instructus sit piscator oportet: nempe retibus, tridentibus, fuscinis, hamis, nassis, atque id genus ad piscationem necessarijs, ut mox dicitur.

Porro tunc piscatio instituenda, cum pisces desiderio fœturæ loca tepida adeunt; tùm enim maximè capiuntur, ut Aristoteles tradit, maximè sub solem orientem, vel paulò postquam occiderit, tùm enim maximè visus piscium fallitur. Hyeme vada petunt, alij in limum aut arenam, alij in scopulos se abdentes. Ad vernum tempus & æstate in sublimere redeunt, cum herbæ virescere incipiunt littoribus appropinquant. Pisces qui in mari degere solent, propè fluvium aliquem aut lacum, cum partui sunt vicini, è mari in lacus aut fluvios prodeunt, cum quod aquam à ventis tempestatibusque liberam amplexentur in partu, tùm ne beluis marinis fœtus exponant. Atque ideò in Pontum Euxinum secedunt, qui ob id plurimis piscibus abundat, & quod beluis marinis rapacibus non sit obnoxius. Verno tempore, germinante terra, pisces quoque sicut alia ad coitum incitantur: & alij ova arenis petrisque atterunt, alij natando expellunt. Et cum omnes reliqui semel, lupum bis, nullum ter parere tradunt. Mares procedentes semen spargere, fœminas sequentes exorbendo excipere, neque aliter coire, etsi ex Herodoto tradat Ælianus; reprehensum tamen id ab alijs, nam coire omnino, sed alios aliter, idque tanta celeritate, ut observari certi vix aliquid possit. Piscis fœmina coitus tempore marem sequitur, ventrem ejus rostro pulsans, sub partu mares fœminam similiter. De qua re, qui volat, legat Maslarium in Plinium.

Tem-

Tempora piscationi accommodata autumno probantur post solis occasum, maximè prima nocte: nam tùm pisces dormitant, & facibus lucentibus capiuntur quiescentes: bruma verò meridie: vere toto die, quod tùm ad sæctum evagentur, & in Venerem concitentur. Alij æstate capiuntur, alij hyemè. Nam hyppurum & coracinum hyeme non capi, sed tantùm æstivis diebus: atque tunc cancri fluviatiles & troctæ comendabiliores.

Pisces alij alijs locis delectantur: alij inter saxa, alij in arenis, alij in ulvis herbisq; locis versantur. Explorandus ventus ut sit tranquillus, alienus à tempestate. Et sicut in terrestri venatione, sic in piscatu Noto spirante retia adversus Boream, & contra Borea flante in Notum trahenda. Euro spirante adversus Zephyrum dirigenda retia, & contrà.

Piscandi varii modi. Traditur cyclamini pharmaci subacti odore pisces veluti ebrios & infirmos reddi, adeò ut manu capiantur, atque ideo ichtiotheron dici. Idem de hyoscyamo proditum. Ælianus quatuor memorat piscandi genera: nempe reti, nassa, hamo atque conto. Retium existimat uberiorem, sed suppellectilem requirere variam. De his superius dictum in venatione. Conservantur autem retia piscatoria diutius, ut in venatione serarum dictum. Nassarum usum, quia insidiosus sit, ingenuum hominem minimè decere quidam opinantur. Hamo autem piscari libero homini magis decorum existimant. At quæ conto sit, eam esse strenuissimam, & hominem requirere robustum. Ad eam requiri perticam rectam oleaginam, & funes è sparto contextos, & tedas atque faces pineas ac resinosas: navem parvam, & remiges validis brachijs. Proditum est, tempore hyberno cùm Ister glacie constrictus est, piscatores glaciem in orbem perfodere instar putei: huc cùm lucis desiderio pisces conveniunt, faciliè capi, ut Ælianus tradit. Item glacie secta securibus, verriculis pisces capi vulgare est. Alij calamis longis adnectunt setas equinas, alij hamos incurvos: annexa esca, alii

alij lina & funiculos contextos è navibus jaciunt, alij multiplices hamos expediunt. Sunt qui nassis, atque his diversis utantur: nam quædam ex saligineis virgis contextæ, nonnullæ è lnis constant. Alij plumaris funibus piscantur, quemadmodum lepores in segetibus superius diximus venari. Quidam expedito utuntur piscandi modo: perticæ alligant rete, sacci in morem inferius clausum & angustum, superius patulum, idque imposita esca in aquam dimissum subinde reducunt, captosque pisces eximunt. Item modus capiendi corbe, fiscellis, in stagnis rivisque herbidis atque ulva obnoxijis, vimineo cophino superius inferiusque patente, eoque subito dimisso in vadum: qui hoc modo cinguntur cophino pisces capiuntur. Alicubi in rivulis ad facces noctu pisces fuscinis conficiunt. Crebrior piscandi, maxime in mari & fluminibus, modus verriculis expeditur vel sagenis. Retia sunt hæc oblonga & mediocriter lata, altrinsecus funibus alligata, ex una parte plumbei globuli ab altera suber annectitur. Atque hoc quidem lignum propter levitatem in sublimi aquam sustinet eam partem retis, alteram cogit plumbum subsidere. Pas una verriculî scaphæ imponitur, altera parte in ripa relicta naviculaque in altum per gyrum ducta: ad ripam tandem reversi torum rete ad littus retrahunt inclusis piscibus. Plinius ait, interesse capturæ si iteretur gurgis. Et Aristoteles testatur, si gurgitum ima sæpius terantur, plures capi secundo jactu quàm primo. Est & retis genus quod geminis perticis in mare mittitur, subitoque pisces comprehendit. Aliud in modum papilionis aut tentorij contextum rete inferius plumbatum, in sublimi nodosum. Ejus caudam sinistrâ tenet piscator, dextra in altum jacet rete; idque subsidens, pisces qui eo loci sunt cingit, & cum retrahitur claudit.

Eadem aquatilia genera alicubi atque alicubi meliora. Littorales pelagicis meliores contendit Aristoteles: quippe qui cibo copiosiore melioreque potiantur. Lupi pisces in Tyberi amne inter

duos pontes rhombus Ravennæ, muræna in Sicilia, Rhodi, ostreis saporem optimum Lucrinis adjudicant quidam. Sturio ad ostia Rheni, Siluri in Danubio & Mœno, Salmones Rheneſes, Varij in montanis rivulis, Haleces, sicut & piscis qui induratur, ex Oceano Germanico, commendabiliores.

Cœterùm ut sunt pisces varij, varijque piscandi modi, non omnes etiam esca capiuntur: Nonnulli priusquam appetant, odorantur. Inesse enim & auditum & olfactum experientia compertum est. Quosdam & speluncis latentes salisamento illiris faucibus scopulis piscator expellit, velut sui caſaveris agnitionem fugientes. Conveniuntque ex alto ad quosdam odores, ut sepiam ustam & polypum, & ob id coguntur in nasfas. Sentinas navium fugiunt, maximè piscium sanguinem. Non potest petris avelli polypus, sed cunila admota ab odore protinus reflit, ut ait Plinius. Aliqui pane incescantur & vocati adsunt, sic assueti pasci. Purpuræ & aliquot alij aquatici foetidis delectantur. Minores hamis minoribus, distentis etiam caprinis pellibus sæpè capiuntur.

Cete grandis belua. (Nearchus vicenum & ternum passuum refert) ipsis navibus metuenda, in Hesperio mari plurimum visitur & Oceano, & tarda incedit. Est musculus piscis exiguus aspectu, sed cauda longiuscula; hic monstrum ducit, illud verò sequitur. Quare musculo vivo cete rarò capitur, verum duce capto non difficile capitur belua, & viæ & consilij experts, utpote noctu caligans oculis. Custode igitur capto, apparet monstrum eminentibus extra aquam pinnis. Piscatores rudentes benè compactis nodis extendunt; qui ne abrodantur, catenis intexuntur per multos orbes. Ad hæc utres spiritu distentos alligant, eosque in pelagus demittunt. In hamo inditur esca, jecur aur armus taurinus, quem uno ictu deglutire queat. Mox præparatis securibus & ingentibus gladiis adoriuntur monstrum, sed taciti, ne rumore sentiens in profundum descendat.

Escam

Escam rapiens & devorans capitur, funibusque trahitur. Et ni utres funibus annexos habeant piscatores, unà cum navibus facile mergeret immanis belua. Sed dum in utres cedentes sævit, interrim piscatoris ictu confoditur, & in terram trahitur.

Ejusdem ferè magnitudinis Phyceteres, qui efflationibus fluctum maximum & caliginem navigantibus excitant, ut Strabo scribit.

Balanæ submersuræ naves, dolijs ejectis vel effuso castoreo terrentur.

Balena, Orca, Cete, communiter vocantur Walfisch. Orcam tradunt balanæ infestam beluam: capi invitatione prædæ, dum saginam prosequitur: in litus fluctibus propulsa, eminente dorso multum super aquas carinæ in modum inversæ, multiplicibus plagis confoditur, & mergi sæpè piscatores restatu beluæ oppletos unda: & quia os habet in fronte, ideoque summa unda innatantes in sublime nimbos efflant. A Claudio Principe oppagnatum orcam in portu Ostiensis: quò profectus ipse cum prætorianis populo Romano spectaculum præbuisse proditum, lanceas congerente milite è navigijs assultantibus, Plinius tradit.

Canes quia voraces, & piscantes perturbant, hamis occultatis in piscibus capiuntur.

Lamnæ in remos sæviunt, dentibus circulo injecto capiuntur.

Phocæ non hamis neque tridente aut fuscina cum duriorē sint cute, sed retibus capiuntur.

Testudinem etiam inter cete numeratam, immensæ magnitudinis beluam Indico mari mitti: quarum superficie habitabiles casas integant: atque Rubro mari his navigant cymbis: & piscatoribus obviam infaustam Oppianus putat. Capitur si invertatur, & supina feratur, sic facilè configitur. Inprimis eliciuntur antemeridiano tepore blandiente evestæ, eminentes lato dorso, per tranquilla fluentes. Quæ voluptas liberè spirandi in tantum

fallit oblitus sui, ut solis vapore siccato cortice non queant mergi, invitæque fluitent, opportuna venantium prædæ. *Ælianus* scribit, caput ejus abscissum diu vivere, & si manum oculis admoveas, oculos claudere, & si propius admoveas mordere.

Delphinos capere religio est, siquidem hi piscatoribus auxilio sunt. Nam ad nomen *Simonis* vocati adesse solent, pisces ex imo fundo pellentes. Vnde ei partem prædæ dare consueverunt piscatores: quam si negent, in posterum eisdem non adsunt in piscando. *Thraces* ad *Byzantium* Delphinis non parcent: & quia ab hominibus non metuunt, facile capiuntur, maximè primùm nati. E quibus uno capto mater facile capitur, ut sequatur: natosque veluti ad ludum literarium liberos educente parente, ut inquit *Oppianus*, ipsa pene *Ἰασιονίς* sequitur. *Aristoteles* tradit retibus apprehensum brevi tempore strangulari, cùm spirandi facultas quam habet adimatur. De Delphino-
rum *φιλαθροπία* multa passim leguntur, ut de *Arione* apud *Herodotum*, & pueris adamatis: dorsoque exceptos in mare vexisse atque revexisse, ut est apud utrumque *Plinium*, & *Athenæum*, & *Oppianum*. Notum est de *Cærano* *Milesio*, qui captum delphinum, & necandum à piscatoribus redemit, postea navi in qua *Cæranus* erat merfa, ab eodem conservatus; ac deinde mortuo in patria, atque in littus elato agmen Delphinatorum apparuit non procul, tanquam funeri præsens & opem laturum.

Purpuræ capiuntur post canis ortum, aut ante vernum rempus: quoniam quando sætificavêre fluxos habent succos, & fætidis delectari *Plinius* testatur. *Oppianus* tradit capi missis strombis piscibus aut ostreis in densos calathos è vimine aut junco complexos: quibus purpura, linguâ inferens ad escam, mox intumescentem detrahare nequit, atque sic capi. Alij purpuras capi parvulis rarisque veluti nassis in alto jactis, esca indita clusilibus & mordacibus conchis: has semineces sed redditas, mari avido hiatu reviviscentes appetunt purpuræ potrectisque
linguis

linguis infestant. At illæ aculeo extimulatæ, claudunt sese comprimuntque mordentia, ita pendentes a viditate sua Purpuræ tolluntur. Aqua dulci necantur.

Scarus, inquit *Ælianus*, omnium piscium sagacissimus, & cupiditate impotens in foeminam. Quod cum piscatores non ignorent, comprehensæ foeminæ summum os ad tenuem funiculum ex sparto confectum alligant, eamque vivam per mare ad cubilla, ubi congregari consueverunt, trahunt, nassæque in piscatoria navicula os latè diductum paulatim demittitur in mare. Mares ad conspectum foeminæ libidinis furore certatim in eandem feruntur. Interim qui foeminam deducit rectà ad nassam tendens, cum foemina in nassam trahitur: mares gregatim cum foemina capiuntur.

Cephalus, piscis cænosus, amnium quàm turbidorum amans, ut *Pausanias* in *Messeniiis* testatur, retibus capitur, nam summis natat undis.

Orcinus, cetaceus piscis mirè sagax. Cum enim hamum, quo capi solet deglutierit, mox in profundum sedimittit ad petram aut solum allidens, hamum expellere cupiens; quod si minus licet, vulnus dilatat, atque exiliendo expuit. Sæpè tamen id non succedens capitur.

Apux verriculis tenui filo contextis capiuntur, inutiles alioqui pisces ob exilitatem, ad aliorum piscium capturam solum usurpati.

Ostrea, Conchæ & Carabi (locustas *Theodorus* vertit) capiuntur vel verriculis vel maris reciprocatione in littora provesta.

Thunni & porci marini, quos *Strabonem* pelamides appellare volunt, eosque in *Mæotide* gigni, unde gregatim erumpentes per angustos maris sinus, ad *Byzantium* plurima eorundem venatio; adeo ut manibus intercipientur. Capiuntur retibus. Est autem eorum captura à *Vergiliarum* exortu ad *Arcturi* occasum. *Celtas* *Ligures* & *Massilienses* in gentibus hamis ca-

pere eos prodit Ælianus. Reliquo tempore hybernosi tent in gurgitibus. Thunnos juxta Hispaniam glande saginari scribit Strabo.

Haleces, alij aregans vocant, Iovius existimat veteribus apuas dici. Sunt qui è menarum genere esse tradant, menidium per diminutionem dictum. Capiuntur circa Augustum mensem in mari Septentrionali supra Angliam ac Scotiam. Piscatores è Batavis & Morinis maritimis civitatibus solvunt, navibus in hoc paratis, quas busas vocant: commearum menstruum viginti aut triginta hominibus sufficientem una cum retibus & instrumentis necessarijs assumunt. Retibus utuntur denis aut duodenis ulnis longis & quatuor latis, inferiori fune grandi & robusto munito: horumque retium plura simul neant, inferiore parte propter funis pondus deficiente, & superiore propter annexum suber natante. Vesperis sub crepusculum ejectis lineis, haleces ultrò in retra se conjiciunt, branchasque inferunt. Piscatores ad stadia aliquot provèhantur: ubi sentiunt pondus, mox trochleis retia exprimunt propter ingentem copiam tantumque pondus, quod citra hæc adminicula educere non queant: nam aliquoties ultra centenas tinas capiunt. Cavent ut opus conficiant noctu, nam statim ad auroram elabuntur haleces. Periculosa est piscatio, nam raro diu supersunt piscatores. Ajunt aliquoties unam mulierem quinque aut sex maritos uno anno succedentes amittere.

Piscis induratus mari septentrionali circa insulam Thulen capitur in maximis rigoribus: qui exsiccatustibus malleisque rursus mollitur. E genere Asellorum creditur. Alii merluce esse volunt. Capitur (ut ajunt) retibus.

Spongiam animal esse docent Plinius & Oppianus, quod cruorem habeat inhaerentem. Aliqui narrant etiam auditu veli eas, contrahique ad sonum, exprimentes abundantiam humoris, nec avelli perris posse nisi rescindantur. Captura autem eorum periculosa. Nam piscator edoctus spiritum continere,

à so.

à socijs ilia cinctus , atque sinistra plumbum gerens , dextera falcem , ore oleum , atque ita ad maris vadum demissis funibus , oleum ore diffundit , unde aqua lucet perinde atque flamma noctu. Spongiæ affixæ virentibus petris falce refecantur , mox sanies effluit , oriturque sœtor hominem sæpè enecans : & refectis spongijs subitò emergit , sæpè laceratus si non totus devoratur à beluis marinis , Oppiano teste. Quare observant spongiatores , anthiæ pisces ubi sint. Illic nullas esse beluas marinas , ostendit Aristoteles.

Anthias piscis est apud Chelidonias insulas & Asiæ scopulos frequens : celeriter capitur , uno genere. Parvo navigio & concolori veste , eademque hora per aliquot dies continuos piscator enavigat certo spatio , escamque projicit. Primum timetur fraus , post consuetudine invitatus unus Anthias escam appetit. Is aliquot dies inescatus velut conciliator innumeros adducit , & priores illi piscatorem agnoscentes escam è manibus sumunt. Tum piscator paulum ultra digitos in esca mittit hamum , & singulos involat verius quàm capit : interim parcens conciliatori , cavensque ne palpato aut sonus cœteros abigat. Sunt qui tradant Anthias captos miserabilem mortem lugere , non aliter quam homines qui in latrones incidunt.

Sargus , quia caprarum amator , ad earum umbram vel earum pellibus faciliè capitur. Quare extremis littorum marginibus & scopulis collocant capras vel simulacra earum ad capturam. Quanquam etiam nassis capiuntur myrto lauroque annexis , ut Oppianus testatur. Norunt artes , quibus socios captos eripiant. Captus hamo lina arrodit. Nassa clauso socio in caput natans caudam præbet , qua prehensa ore se extrahit.

Capitones , Cephali , *Echelsfisch* / Italis Capitelli , Gallis Egerfin appellantur : alii è mugilum genere esse arbitrantur. Capiuntur maximè hyeme , & reciprocatione maris littore siccato fodiuntur foveæ , in quibus plerumque remanent recedente mari.

Aliud

Aliud tamen genus arbitror cuius Ælianus meminit, in Achaico sinu frequens, quos ille perinde atque scaros ob libidinis incontinentiam foemina captiva per mare tracta capi tradit. Scribit Aristoteles capitonem algore oculis deficere, ossa panis quoque capi & terræ intestinis maritimis hamis affixis.

Mugiles celeritatis sunt acerrimæ, ita ut retia transiliant: quare cautione opus in caprando.

Sepia tridente capitur, sed percussæ foeminæ auxiliantur, attamen foemina capta mare fugit. Vbi ambo se sentiunt apprehendi, effuso attramento, quod pro sanguine ipsis est, absconduntur.

Torpedo dextram piscatoris torpore afficit, ut hamum excidere manu cogat, contactu vires adimit, atque ea fraude pisces languentes devorat. Quod si quis liquorem Cyrenalcum teneat, nihil torporis sentire, traditur ab Æliano.

Anthicorum captura juxta Corycium, ubi gregatim ad pastum accurrunt, iteratoque pastu cicures ac familiariores redduntur, dejecto autem lapillo defugiunt in profundum ac vadum. Interim unum capiens piscator sic deinceps alium capit, esca è labrace vel vivo vel morruo parata: Oppiano auctore.

Callichus, Ocreymus, Cantharus, Carabus, Polypus, nassis capiuntur, esca igne tosta injectaque nassæ, cuius nidore capiuntur.

Chalcides, Trachuri, capiuntur piscibus impositis nassæ.

Triglæ illuvie delectantur, maximè humano corpore. sum instar; de quibus plura Oppianus.

Passer, piscis planus, pecten. Capitur reciprocante mari in altum naviculis eVectis, retibusque emissis: idque plurimum circa mare Britannicum. In Morinis capti in sole & ventis exiccantur suspensi.

Polypus olivæ rami amore capitur.

Hip-

Hippurus gaudet laceratarum navium tabulis, Horum loco fasciculis arundineis subligato lapide, & post hamo misso capiuntur, canis visceribus & intestinis immixtis hamis.

Aphix gregatim procedunt, adeo ut navis in eas tanquam in rupem impingens, sistere cogatur: sed securi caduntur.

Inter fluviatiles generosissimus lupus, qui & lucius atque labrax à Græcis dicitur, licet non ignorem alios alium appellare piscem. Rheno ac propinquis fluvijs & hamo & retibus capiuntur. Hamo captus, nisi properè adsis, dolore vulneris contempto, laxat hamum ac refugit.

Salar qui Aufonio *stellatus tergoraguttus*, aliis Varius. Æliano Troctam dici quidam putarunt, licet ejus descriptio non videatur convenire Salari vel Trutæ harum regionum & fluviatili: cum ipse, inter marinas referat, & hamo captum solum è piscibus se abstrahere ex hamo, quod cum piscatores intelligant, longiores ansas machinentur. Carpo Italis existimatur esse qui in Benaco capitur, troctarum saporem referens, nisi quod hic rubris ille nigris maculis distinguatur, ut Iovius scribit. Tamen si Salar vel Truta in omnibus circa Rhenum & Mosam, cæterisque Germaniæ rivulis, alij nigris alij rubris distinguantur punctis. Theodorus juniorem salmonem existimat sed falsò: nam et si hi quoque punctis maculentur, in Rheno alijsque fluvijs tamen reperiuntur, maximè in superiore Germania circa Brisacum & alia loca pleraque, non autem in rivulis. Truta in Rheno & magnis fluminibus non capitur; sed saxatilibus rivis gaudet hic piscis, licet vivarijs etiam contineatur aliquoties. Capiuntur vel manibus in cavernas rivorum compulsi: nam latibula quærit suberosis ripis arborum radicibus vestitis. Alicubi nassis retibusque nonnunquam fuscina ad nocturnas faces figitur. Est & Tructa vel Trocta marina. Veneti nomen servant.

Funduli, pisciculi saxatiles, partim manibus sub petris latitantes capiuntur, partim minutis retibus.

Capitones quoque rivulorum saxatiliū pisciculi, quibus boithi & coiti assimiles tradunt: quidam ad eundem modum sub lapidibus occultantur, manibusque lapide cincto leniterque sublato comprehenduntur.

Alburni & ipsi fluviatiles hamo capiuntur: maximè verno tempore, hamo alligatâ escâ lumbricorum, qui à rore nomen habent.

Gobij, non solū in fluvijis, ut Athesi & plerisque regionis Tridentinæ fluvijis, verū etiam mari capiuntur & lacubus: nam & in Lario & Verbano aluntur, laudari maxime propter jecinoris gratiam. Itali vocant Capitoni, Græcè *κώβιοι* Aristoteli. Non multū fundulis dissimiles: qui Rheno capiuntur & vicinis amnibus, nempe hamo & verriculo.

Carpio & fluvialis & marinus. Sunt qui cyprinum aut Cyprianum vocitent. Delectatur limosis vadis, capitur reti & hamo atque nassa. Sed rete fallit, caput limo condens, ut rete apprehendere non queat. Est & Carpio Benaci, qui aliàs Varius, nigris maculis, de quo ante dictum.

Perca, spinis armatus, ut Athenæus testatur. Capitur reti & nassa. Est & marinus ejusdem generis piscis.

Cancris fluviatiles vel sub petris vel in cavernis latitantes capiuntur. Observare autem oportet, aqua in cavernis tepida ne sit an calida. Si calida, facilius bufonem quàm cancerum reperies, frigidis autem aquarum cavernis cancer latitat. Apprehenditur dorso, ne chelis comprehendat stringatque capientem.

Anguillæ capiuntur nassis, impositis intestinis aut alijs escis. Nonnunquam & fuscinis, quæ in limo demersæ figuntur. Ælianus tradit anguillas in Pado capi, intestinis ovillis trium aut quatuor cubitorum longitudine. Atque alteram extremitatem intestini piscatorem in fluvium dejicere, quæ verticibus volutatur, alteram manu tenere atque huic parti arundinis frustum ad digitum aut

aut amplius longitudinem inferere. Mox cum anguilla escam rapuit deglutitque, piscator arundinem inflat; unde intestinum intumescens anguilla fauces opplet, anhelitumque obstruit, ut neque spirare neque infixos dentes detrahere anguilla queat. Atque sic suffocatam capit.

Murænae fluviatiles nassis capiuntur, & nonnunquam retibus.

Eodem modo & Lampetræ, mustellæ veteribus dictæ.

Mona, nullum aliqui vocant, & ipse rivis gaudens, Rhenoque frequens. Retibus capitur & hamis atque nassis. In rivulis & fascina ad faces nocturnas.

Tinca Italis, aliqui merulam, alij turdum, alij colyphum existimant dictam. Capitur retibus & nassis atque hamo: maxime verno æstivoque tempore magis quam hyberno. Paludibus & stagnis piloque gaudet. Est & marini generis Prasinus, quem Pressum vocant. Capitur retibus & hamo toto serè anni tempore, autumno commendatior.

Mugil, quem barbātum appellant, capitur fluminibus Germaniæ, & reti & hamo atque nassis.

Thymallus, Eschium vocant, contemptus piscis & vilis, ad eundem modum capitur. Alium referunt in Ticino Italiæ degere, mirâ odoris fragrantia, ut *Ælianus* scribit.

Salmo nobilissimus & carnosus piscis, Germaniæ fluminibus peculiaris: nassis plurimum amplis in flumen missis, alligatisque prælongis vimineis funibus, capitur; idque frequentius decrescente flumine Favonijs flantibus, à bruma usque in æstatem. Inde Lassus vocatur. Cum incipit parere scandit, petricosa & scabrosa loca petens.

Sturio, sunt qui Silurum putant, alij delphinum fluviatilem. At neutrum horum est verisimile: nam siluro dentes assignat *Aristoteles* & delphino, sturio dentibus caret, tantum fo-

ramen habet rotundum non amplum oris loco. Maximus fluviorum piscis est, mari Oceano aberrans. Rheno plurimum ad ostia ejus fluvij, aliquando altius, ascendit. Proditum est, Silurum à Mysis in Istro capi, ad motus ad ripam, bobus aut equis, illisque jugatis alligari hamum validum, asso tauri pulmone instructum, eumque cum esca in flumen dejici. Silurus gratissimam escam appetens hamum incautè devorat, & dum infelix elidere non potest, piscator sentiens funem exagitari, boves equosque instigat tanquam arator, atque sic prædam extrahit. Silurum Plinius in Moeno & Danubio fluvij reperiri, testatur libro ix cap. v. eumque esse putant, quem vulgus vocat Germanica lingua Ein Huse: quamquam Marionem hunc vocent alij.

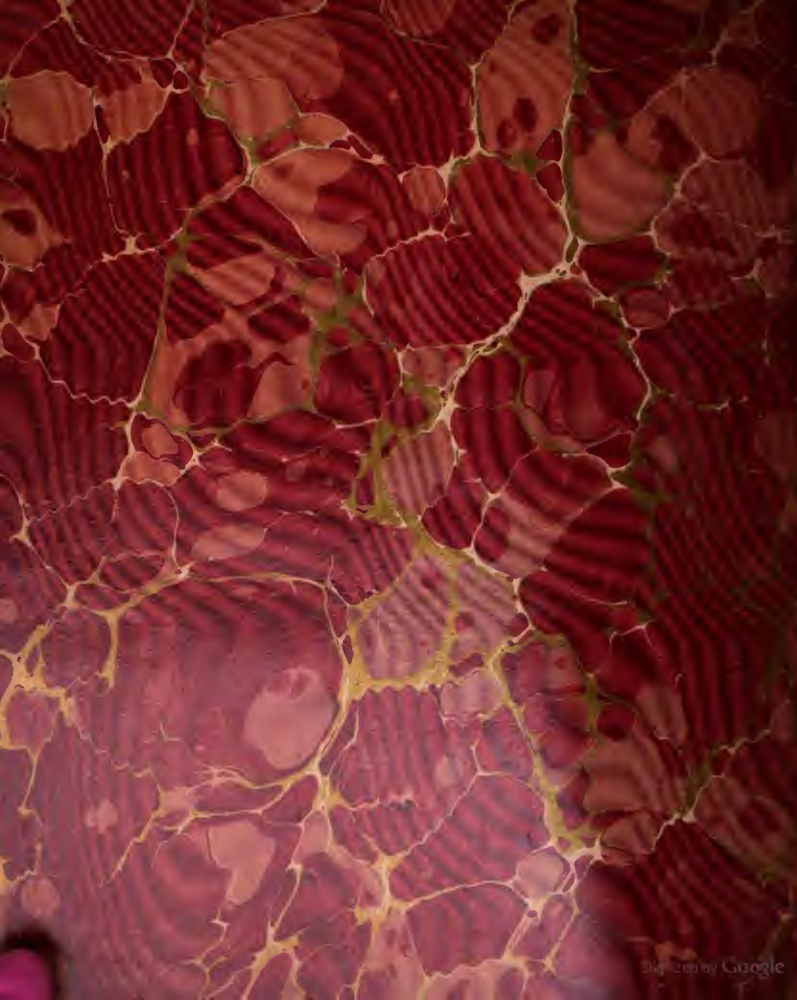
F I N I S.

Emendanda.

Pag. 79. lin. 15. scribendum: *Quoniam verò.* Pag. 126. l. 15. scribe: *minor. Columella inter Scalos suos quidem exist.* Pag. 152. l. 8. & 9. videtur Heresbachius ita scripsisse: *semina mas auxiliatur, arcamen semina mare capto fugit.* In editis ramen hætenus libris aliter sese hæc habent: ut sunt præsertim in Therenticis plurima mendosa. Reliqua minuta eruditior quisque nullo monitore correxerit.

HARVARD COLLEGE LIBRARY
GIFT OF

DANIEL B. FEARING

CLASS OF 1882 - A. M. 1911

OF NEWPORT

1915

THIS BOOK IS NOT TO BE SOLD OR EXCHANGED

